

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Lucia Černická

**Aktérstvo Európskej únie na poli globálnej
energetickej politiky – Prípad plynovodu
Nabucco**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Lucia Černická**

Vedúci práce: **Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.**

Oponent práce:

Dátum obhajoby: **2015**

Hodnotenie:

Bibliografický záznam

ČERNICKÁ, L.(2015) *Aktérstvo Európskej únie na poli globálnej energetickej politiky – Prípad plynovodu Nabucco*. Diplomová práca (Mgr.) Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut politologických študií. Katedra mezinárodných vzťahů. 82 s. Vedúci diplomovej práce Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Cieľom predkladanej práce je zhodnotiť postavenie Európskej únie na poli globálnej energetickej politiky na základe prípadu plánovanej výstavby plynovodu Nabucco. Pre tento účel bol zvolený koncept aktérstva, ktorý reaguje na nejasné postavenie EÚ, ako entity *sui generis*, v medzinárodných vzťahoch. Práca sa opiera o spracovanie konceptu Brattbergom a Rhinardom, ktorí špecifikujú viacero premenných, na základe ktorých je možné posúdiť mieru aktérstva, t.j. schopnosť vplyvne pôsobiť vo svetovej politike. Práca sa bližšie zameriava na analýzu konkrétnej premennej – vertikálnej konzistencie, ktorá je v akademickej sfére považovaná za významný a často krát nedostatočný prvok jednotného prístupu – pre efektívnejšiu spoločnú politiku je potrebná vnútorná jednota. Práca komparuje energetické politiky viacerých členských štátov s energetickou politikou EÚ ako celku. Z dôvodu nedostatočného rozpracovania vertikálnej konzistencie v odbornej literatúre je skonštruovaný vlastný analytický rámec so štyrmi faktormi: kompetencie EÚ v oblasti energetiky, finančná politika, verbálna rovina a osobné politické vzťahy krajín. Členské štáty, ktoré s projektom súhlasili vykazovali vyššiu mieru konzistenciu, ako tie čo ho odmietali. Za najzásadnejší faktor práca označuje osobné politické vzťahy krajín s tretími štátmi, od ktorých do veľkej miery závisí ich zosúladenie a stotožnenie sa so smerovaním EÚ. Z výsledkov skúmania vyplýva, že vertikálna konzistencia je pre aktérstvo EÚ dôležitá. Vnútorná jednota EÚ je potrebná na zvýšenie jej váhy v medzinárodnej politike.

Abstract

The aim of the master thesis is to evaluate the European Union's position in the field of global energy policy. The thesis adopts a concept of actorness which is then applied to the case of the Nabucco pipeline project. The concept aspires to respond to an unclear status of the EU as an entity of its own kind in an international system of states. The study is based on a Brattberg's and Rhinard's approach to actorness which specifies a number of variables. Their analytical framework allows us to assess the extent of EU actorness – the ability to act as an international actor. The particular variable that this thesis focuses on is vertical consistency. Vertical consistency in the academic sphere is regarded as a significant factor of actorness. It is also often considered as an insufficient element of an integrated approach of the EU - internal unity is inevitable for more effective joint policy. Energy policy of several Member States is examined in contrast with the EU energy policy as a whole. Own analytical framework is established due to the lack of information on vertical consistency in the literature. It consists of four variables: competence of the EU in energy, financial policy, verbal and bilateral political relations of Member states with third parties. The results of the investigation indicate that the vertical consistency between the EU and Member States in this case did not reach the required level. It was difficult for the EU to increase its weight in international affairs and to promote its interests. Member States which agreed with the project demonstrated greater consistency as those who rejected it. The factor of bilateral political relations with third parties turned out to be very essential as the alignment of Member states and their identification with the direction of the EU depends to a great extent on it. Vertical consistency proved to be significant for actorness of the EU. The internal unity of the EU is needed to increase its weight in international politics.

Kľúčové slová

Európska únia, energetická politika EÚ, plynovod Nabucco, koncept aktérstva, vertikálna konzistencia

Keywords

European union, EU energy policy, Nabucco pipeline, concept of acctoriness, vertical consistency

Rozsah práce (od úvodu po záver):

Počet slov: 21 617

Počet znakov: 155 068 (vrátane medzier)

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predloženú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené
pramene a literatúru. Práca nebola využitá na získanie iného akademického titulu.

Súhlasím s tým, aby bola práca sprístupnená pre štúdijné a výskumné účely.

V Prahe dňa

Lucia Černická

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala Mgr. Tomášovi Weissovi, M.A., Ph.D za odborné vedenie mojej diplomovej práce, ústretový prístup, cenné rady a pripomienky.

Obsah

ÚVOD.....	1
1. AKTÉRSTVO EURÓPSKEJ ÚNIE	5
1.1 Medzinárodný systém a jeho súčasný charakter	5
1.2 Povaha Európskej únie v medzinárodnom systéme štátov	6
1.3 Koncept aktérstva.....	9
2. ROZVOJ AKTÉRSTVA EÚ	15
2.1 EÚ a medzinárodná spolupráca.....	17
3. KONZISTENCIA	19
3.1 Konzistencia vs Koherencia	21
3.2 Typy konzistencie	22
3.2.1 Horizontálna konzistencia.....	23
3.2.2 Vertikálna konzistencia.....	24
3.2.3 Postupný nárast konzistencie	27
4. ENERGETICKÁ POLITIKA EÚ	33
4.1 Plynová energetická politika EÚ.....	39
4.2 Problémy spojené s tranzitom	41
4.3 Energetické vzťahy EÚ a Ruska	42
4.4 Projekt plynovodu Nabucco	45
5. VERTIKÁLNA KONZISTENCIA EÚ A ČLENSKÝCH ŠTÁTOV	
V PRÍPADE PLYNOVODU NABUCCO.....	48
5.1 Kompetencie EÚ v oblasti energetiky.....	48
5.2 Rétorika EÚ a podpora projektu	50
5.3 Finančná politika EÚ.....	51
5.4 Členské štáty EÚ a ich prístup k projektu Nabucco.....	52
5.4.1 Štáty EÚ považujúce projekt za osožný	54
5.4.2 Štáty EÚ považujúce projekt za nepotrebný.....	58
ZÁVER	63
SUMMARY	66
ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV.....	67
ZOZNAM PRÍLOH.....	81
PRÍLOHY	82
PROJEKT DIPLOMOVEJ PRÁCE.....	83

Úvod

V dnešnom globalizovanom svete, kde dochádza k zintenzívňovaniu a prehĺbovaniu vzťahov a je bádajúcim súperenie o moc, je snahou štátov si zachovať relevantné miesto v svetovom dianí (Emerson et al., 2011). Nie každý štát je dosť vplyvný na to, aby presadil svoje záujmy a prípadne zastával strategickú rolu na medzinárodnom poli. Práve táto skutočnosť otvára priestor pre Európsku úniu (Bretherton & Vogler, 2006). Jej členské štáty sú silnejšie ak sú zjednotené a keď EÚ zastupuje ich záujmy (Emerson et al., 2011). EÚ je postupne vnímaná ako globálny aktér majúci vplyv vo viacerých sférach. V oblasti energetiky je táto jej pozícia predmetom diskusií, v tom do akej miery je EÚ schopná hájiť prospech členských štátov.

Pri súčasných svetových možnostiach prístupu k zdrojom energií si väčšina štátov nedokáže sama zabezpečiť energetickú nezávislosť. Energetická bezpečnosť je politickou prioritou týchto štátov. Zraniteľnosť národných ekonomík a ich politická stabilita je priamoúmerne podmienená závislosťou na externých energetických dodávkach. Hlavným zámerom svetového spoločenstva je postupná diverzifikácia energetických zdrojov a trás, popri hľadaní ďalších perspektívnych zdrojov energie (Lajčák, 2012).

Aktuálnou snahou EÚ je pristúpiť k vytvoreniu energetickej únie. Spoločná energetická politika EÚ, spolu s jej bezpečnosťou, prispieva k prosperite členských štátov. EÚ stojí pred výzvou dosiahnuť dlhodobú dostupnosť a udržateľnosť energetických zdrojov. Záujem EÚ práve o túto problematiku vzišiel po skúsenostiach s výpadkami dodávok zemného plynu počas dvoch plynových kríz v rokoch 2006 a 2009. Do popredia sa dostal problém energetickej závislosti štátov, ktorý môže byť zneužitý v prospech politických cieľov. Diverzifikácia sa ukázala v rámci plynovej energetickej politiky ako veľmi potrebná. Následne na to bola ako jedným z riešení navrhnutá výstavba plynovodu Nabucco. Tému energetickej politiky a vplyv EÚ na dianie v globálnej sfére sa stali predmetom tejto diplomovej práce nakoľko sa javia ako vysoko aktuálne a dôležité pre prax.

Energetická bezpečnosť je jednou z hlavných priorít EÚ. Tejto tematike bol venovaný dostatočný priestor, preto sa diplomová práca uberať iným smerom, berúc však do úvahy veľký význam energetiky ako bezpečnostnej otázky. Cieľom tejto diplomovej práce je posúdiť silu EÚ presadiť svoje záujmy v energetickej politike a koordináciu

politik jej členov. Pre tento účel bol zvolený prípad plánovaného projektu výstavby plynovodu Nabucco. Projekt je relevantný, pretože naznačuje energetickú stratégiu EÚ a odzrkadľuje vnútorný boj členských štátov.

Práca sa opiera o koncept aktérstva, ktorý bol rozpracovaný v 70-tych rokoch 20. storočia Sjöstedom, ktorý začal vnímať vtedajšie Európske spoločenstvo ako aktéra porovnateľného so štátom v rámci medzinárodných vzťahov. Vytvoril všeobecný súhrn podmienok konceptu, ktorý ako taký odzrkadľuje „*schopnosť aktéra aktívne a cielené konať vo vzťahu k iným aktérom v rámci medzinárodných vzťahov*“ (Sjösted, 1977, s. 16). Sjösted zvolnil klasické štátno-centrické vnímanie v medzinárodných vzťahoch.

Zámerom práce bolo nadviazať na Brattberga a Rhinarda, ktorí vo svojej práci *EU actorness in the field of terrorism* vypracovali výskumný rámec na posúdenie miery aktérstva EÚ v záležitosti boja proti terorizmu a aplikovať tento rámec na energetickú politiku. Uviedli súbor premenných na základe ktorých tuto problematiku posudzovali – kontext, koherencia, schopnosti a konzistencia.

Pre hlbšie zameranie sa práce a vyššiu hodnotu bola vybraná z uvedeného zväzku premenných práve konzistencia, ktorá pre nich predstavuje dodržiavanie a uplatňovanie spoločných politik. Tejto premennej bola podľa autorov venovaná doposiaľ nedostatočná pozornosť. Jej význam spočíva v tom, že ak chce EÚ disponovať prostredníctvom svojej zahraničnej politiky vplyvom v rámci svetového spoločenstva, nemali by byť politiky jednotlivých členských štátov a EÚ v rozpore (Thomas, 2012). Toto sa javí ako bariéra aktérstva.

Konzistencia sa dá ďalej deliť na horizontálnu a vertikálnu. Priestor v diplomovej práci dostala vertikálna, ktorá popisuje mieru existujúceho súladu medzi politikami a prístupom členských štátov a EÚ. Pre potreby práce bol zostavený vlastný výskumný rámec, ktorý pre konzistenciu určil nasledovné premenné: kompetencie EÚ v oblasti energetiky, finančná (praktická) politika, verbálna rovina (rétorika členských štátov a EÚ), osobné politické vzťahy krajín s tretími stranami. Pomocou tohto rámca sa pokúsime zodpovedať stanovenú výskumnú otázku: „Aká je miera vertikálnej konzistencie energetických politik členských štátov, jednak odporcov aj podporovateľov, k politike EÚ v prípade projektu plynovodu Nabucco na pozadí energetických vzťahov EÚ a Ruska, pri snahe EÚ o diverzifikáciu zdrojov?“

Výskum je orientovaný na dve skupiny členských štátov EÚ. Zadelenie je podmienené ich prístupom k projektu plynovodu Nabucco, ktorý je označený ako vlajkový projekt EÚ pri jej snahe o diverzifikáciu energetických zdrojov. Na jednej

strane stoja tie členské štáty, ktoré projekt uvítali a od ktorých sa očakáva vyššia miera konzistencie s EÚ. Na strane druhej sú uvedené štáty vnímajúce projekt za nepotrebný. U nich sa predpokladá nižšia miera konzistencie. Voľba konkrétnych členských štátov je podmienená snahou o získanie kontrastu a dostupnosťou literatúry. Z výskumnej otázky vyplývajú nasledovné hypotézy, ktoré sa pokúsime v diplomovej práci overiť.

- Hypotéza č. 1: V prípade členských štátov EÚ, ktoré súhlasili s projektom plynovodu Nabucco, existuje vyššia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.
- Hypotéza 2: Pri negatívnom prístupe členských štátov EÚ k projektu plynovodu Nabucco sa prejavuje nižšia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.

Práca, ako jedno prípadové štúdiu, je z metodologického hľadiska orientovaná na kvalitatívnu analýzu prípadu projektu plynovodu Nabucco, v rámci ktorej sú porovnávané prístupy viacerých štátov.

Doterajší výskum s využitím konceptu aktérstva sa do veľkej miery opiera o poznatky, ktoré predstavil Sjösted. Na Sjösteda neskôr nadviazalo viacero autorov, ktorí reagovali na priaznivý vývoj v integrácii Európskej únie. Prehlbovaním integrácie sa zvyšoval význam a vplyv EÚ na medzinárodnom poli a vedľa štátu ako klasického aktéra medzinárodných vzťahov sa začala objavovať EÚ. Autori kladú vo všeobecnosti zvýšený dôraz na konzistentný prístup vo vonkajších záležitostiach EÚ. Samozrejme každý z nich vníma odlišne význam jednotlivých premenných. Pre niektorých je dôležitejšia štruktúra EÚ, pre iných možnosti, ktoré ponúka medzinárodný systém. Debata o aktérstve EÚ priniesla viacero záverov, vo všeobecnosti ich možno zhrnúť nasledovne – EÚ si prešla vývojom a postupne sa jej vplyv zvyšuje, no stále nie je plnohodnotným aktérom schopným reálne konkurovať mocným štátom v medzinárodných vzťahoch. Čo sa týka konzistencie, jej najvýznamnejším predstaviteľom je Duke, ktorý sa jej venuje vo viacerých svojich prácach (*Consistency as an Issue in EU External Activities*, a pod.), konkrétne postavením inštitúcií EÚ a ich vzťahov do vnútra i navonok. Jeho odborné články sú základom niekoľkých podkapitol diplomovej práce. Istý priestor jej venoval aj Nuttall. V akademickej sfére je možné sa stretnúť so zamieňaním pojmov konzistencie a koherencie. Ako bude neskôr uvedené v práci, autori ich považujú za takmer identický pojem, interpretácia sa môže mierne odlišovať v závislosti od skúmanej oblasti. Z politického hľadiska je však ich odlišovanie nepotrebné. Koncept aktérstva a rovnako i vertikálna konzistencia neboli doposiaľ

aplikované na oblasť energetickej politiky a taktiež nebol ani vytvorený súhrnný rámec, ktorý by určoval ako tento typ konzistencie bližšie skúmať.

Diplomová práca je členená do piatich kapitol. V prvej kapitole je stručne popísaný charakter súčasného medzinárodného politického systému, ktorý uvádza problematiku postavenia Európskej únie v rámci neho. Väčší dôraz je v tejto kapitole daný konceptu aktérstva. Je predstavená jeho podstata, autori, ktorí sa ním zaoberali a rovnako ich jednotlivý prístup k nemu i osobitná špecifikácia konceptu. Je uvedený výskumný rámec od ktorého sa práca odvíja. Kapitola ďalej prináša líšiace sa závery vyplývajúce z výskumov a kritiku samotného konceptu.

Druhá kapitola práce približuje históriu samotného aktérstva, uvádza jeho postupný vývoj. V skratke je načrtnutá spolupráca EÚ s tretími stranami.

Tretia kapitola vysvetľuje pojem konzistencie, ozrejmuje ju ako jednu z premenných konceptu aktérstva. Dáva ju do kontrastu s termínom koherencie, ktorý je s ňou často zamieňaný. Kapitola uvádza typy konzistencie – horizontálnu a vertikálnu. V jej závere je predstavený vlastný výskumný rámec vytvorený k premennej vertikálnej konzistencie.

Štvrtá kapitola zachytáva charakter energetickej politiky EÚ, konkrétnejšie definuje plynovú energetickú politiku a problémy spojené s tranzitom zemného plynu. Diplomová práca analyzuje koncept aktérstva EÚ v energetike na pozadí jej vzťahov s Ruskom, preto sú v kapitole priblížené rysy Rusko-Európskej energetickej spolupráce. V záverečnej časti kapitoly ozrejmujeme projekt plynovodu Nabucco, ktorý je nosnou časťou nášho výskumu. Prostredníctvom neho dôjdeme k potvrdeniu alebo vyvráteniu hypotéz.

Posledná kapitola sa venuje vertikálnej konzistencii EÚ a členských štátov, skúma jednotlivé premenné vytvorené na posúdenie miery daného typu konzistencie. Poskytuje analýzu prístupov vybraných členských štátov k projektu plynovodu Nabucco, zadelených do dvoch skupín podľa ich názoru na to, či je potrebný.

V diplomovej práci sú použité knižné aj internetové zdroje. Podstatná časť práce čerpá údaje z odborných článkov. Základné informácie poskytujúce náhľad na záležitosti v spojení s EÚ sú získané z primárneho európskeho práva, t.j. Jednotného európskeho aktu, Maastrichtskej a Lisabonskej zmluvy. Štatistické údaje o energetike členských štátov sú brané z ročenky British Petroleum Statistical Review of World Energy. Väčšina zdrojov je v anglickom jazyku, keďže sa tejto problematike venujú prevažne zahraniční, anglicky píšuci autori.

1. Aktérstvo Európskej únie

1.1 Medzinárodný systém a jeho súčasný charakter

Medzinárodný systém, t.j. mocenská štruktúra a rozptýlenie moci sa podľa teórie medzinárodných vzťahov dá definovať v troch principiálnych modeloch: multipolarita, bipolarita, hegemonia (Krejčí, 2010). Vo svetovom politickom systéme neexistuje nadradený orgán, ktorý by ho riadil, preto je moc rozptýlená medzi jednotlivých aktérov, štáty, ako základné jednotky systému. Aj napriek existencii iných komponentov, aktérov globálnej politiky, ostáva štát najschopnejším v sledovaní a plnení cieľov (Krejčí, 2010). K zmene štruktúry svetového politického systému dochádza procesom vývoja mocenských daností, potenciálu a postavenia jeho aktérov (Krejčí, 2010).

Súčasná situácia poukazuje na to, že medzinárodný systém inklinuje smerom k heterogenite. Dochádza k redistribúcií politickej i ekonomickej sily a k prehĺbovaniu vzájomnej závislosti, a tým postupne k multipolárnemu charakteru systému (Unay, 2013). *„Podstatou multipolárnej štruktúry je existencia viac než dvoch mocenských centier, ktoré sú v tej či onej podobe relatívne rovnako mocné. Približne zhodná sila je daná buď potenciálom jednotlivých štátov, alebo ich koalícií.“* (Krejčí, 2010, s. 157). Koops a Macaj (2014) vnímajú súčasnú multipolaritu ako nevyváženú, plnú nových aktérov, avšak s rôznou úrovňou schopností. Európska únia sa, aj napriek svojmu statusu regionálneho zoskupenia, radí so svojou Spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou rovnako medzi aktérov, ktorí sa podieľajú okrem iného na formovaní svetonázoru (Toje, 2011).

Medzinárodné vzťahy, skúmajúce globálny politický systém, a v ňom existujúce vzťahy, boli zamerané dlhú dobu predovšetkým na analýzu štátu, ako základného prvku tejto sústavy. Realizmus a neorealizmus považujú štát (s vlastnými hranicami, národom, vonkajšou i vnútornou suverenitou, činný na medzinárodnej úrovni, buď samostatne, alebo prostredníctvom koalície (Krejčí, 2010)) za dominantného aktéra, ktorého správanie v anarchistickom systéme odráža snahu prežiť (Waltz, 1979, s. 72).

S postupom času, no najmä od počiatku 70-tych rokov 20.storočia dochádzalo k vetveniu prístupov v medzinárodných vzťahoch. Osvojenie si konštruktivismu umožnilo skúmať relevantnosť EÚ ako aktéra (Bretherton & Vogler, 2006). Pôvod konštruktivismu siaha do sociálnych teórií. Jeho hlavnou myšlienkou je nájsť kompromis

medzi štruktúrnym a behaviorálnym prístupom. Štruktúra a agent sú pre konštruktivizmus oddeliteľné iba v teoretickej miere, nakoľko ich vníma ako jeden celok. Každý akt má dôsledky, a každá štruktúra sa vyvíja v závislosti na prístupe k pravidlám a praktikám medzinárodného systému (Bretherton & Vogler, 2006). V súvislosti s analýzou pozície EÚ v externých vzťahoch je práve komunikácia medzi štruktúrou a agentom dôležitá. Interakcia medzi týmito dvoma článkami vytvára kontinuitu a slúži k vývoju sociálneho systému (Bretherton & Vogler, 2006).

Aktérom je tá entita, ktorá dokáže úspešne formulovať svoje ciele a jej sila je viditeľná. Schopnosť konať je súhrnom externých príležitostí a interných možností (Bretherton & Vogler, 2006, s. 29), ktoré zahŕňajú nástroje na formuláciu politik i schopnosť vytvárať legitímne závery a rozhodnutia.

Štát, ako individuál, konajúci sám za seba, je v dnešnom svete, príznačným globálnou produkciou a zintenzívňujúcimi sa vzťahmi medzi ekonomickými aktérmi, neadekvátnym činiteľom. Práve táto skutočnosť dáva možnosť EÚ pôsobiť v mene jej členských štátov (Bretherton & Vogler, 2006). Spolu so vznikom „komplexnej závislosti“, prebratej od Keohana Nyea, autori poukazujú na to, že v prípade skúmania postavenia EÚ medzi svetovými hráčmi nie je možné poňať svetový systém podľa realistického štáto-centrickeho prístupu (Bretherton & Vogler, 2006, s. 66).

1.2 Povaha Európskej únie v medzinárodnom systéme štátov

Európska únia je entitou *sui generis*, pretože ju nemožno zaradiť medzi štáty ako aktérov medzinárodnej politiky, ani medzi klasickú medzinárodnú organizáciu (Sjösted, 1977). EÚ môže byť vnímaná aj ako nová politická jednotka, nový aktér s relatívnou samostatnosťou (Krejčí, 2010). Viacero akademikov postupne opúšťa názor na EÚ ako regionálnu organizáciu a prikláňa sa k určitému druhu „štátneho zriadenia alebo komplexnému systému viac úrovňovej vlády“ (Adler, 2002, s. 102). Jej špecifickosť spočíva v moci robiť niektoré rozhodnutia samostatne, bez potreby odobrenia členskými štátmi, teda v supranacionalite (Krejčí, 2010). Výnimočný charakter je výsledkom zmien v medzinárodnej štruktúre a pôsobenia inovátnych aktérov, a zároveň predpokladom na vývoj konceptu aktérstva. EÚ a jej aktérstvo je posudzované podľa aktérstva štátu, ktorý slúži ako šablóna. Z tohto hľadiska je EÚ prirovnávaná k sieti, kde dochádza k distribúcií a zdieľaniu suverenity. Rovnako je prirovnávaná k rôznorodnému aktérovi

(Bretherton & Vogler, 2006). Podstatou role v medzinárodnom systéme štátov, je disponovať odlišnou, no konzistentnou identitou. Jej predpokladom je určitá miera aktivity (Bretherton & Vogler, 2006).

EÚ je na jednej strane nástrojom členských štátov, prostredníctvom ktorého presadzujú svoje národné záujmy, a na druhej strane skupinou štátov aktívnych v medzinárodnej aréne, ktoré zdieľajú skúsenosti, sú viazané spoločným prístupom k niekoľkým cieľom zahraničnej politiky (Koops & Macaj, 2014, s. 53). Dôvodom samotnej existencie zahraničnej politiky EÚ sú hodnoty a ciele¹ zdieľané členskými štátmi (European Commission, 1992). EÚ má legitimitu a právnu povahu, zastupuje, alebo koná za členské štáty a je aktívna vo vonkajších záležitostiach. Práve tieto skutočnosti sú príčinou záujmu zo strany odborníkov, ktorí sa pomocou rôznych konceptov snažia objasniť jej charakter a váhu na medzinárodnej úrovni.

Európska komisia predstavila v roku 1997 dokument Agenda 2000: For a stronger and wider Europe, v ktorom stanovuje ciele EÚ a načrtáva jej globálnu rolu.

„EÚ musí zvýšiť svoj vplyv v svetovom dianí, presadzovať hodnoty ako mier, bezpečnosť, demokracia, ľudské práva, poskytovať pomoc najmenej rozvinutým krajinám sveta, brániť svoj sociálny model a vybudovať si pozíciu a prítomnosť vo svetovej trhovej ekonomike ... zabrániť poškodzovaniu životného prostredia a zabezpečiť udržateľný rast za optimálneho využitia svetových zdrojov. Kolektívne jednanie EÚ je nevyhnutné na splnenie a obranu týchto záujmov, pre využitie benefitov, ktoré ponúka globalizácia, a aby mohla čeliť obmedzeniam, ktoré ju blokujú.“ (European Commission, 1997).

Emerson et al. (2011), dávajú do súvisu vývoj svetového systému so snahou a potenciálom EÚ byť globálnym aktérom. Osvojujú si a načrtávajú štyri interpretácie:

1. Liberálny inštitucionalizmus - EÚ sa sama, prostredníctvom Lisabonskej zmluvy (v ktorej vymenúva viacero normatívnych cieľov²) radí k liberálnej inštitucionálnej škole medzinárodných vzťahov.

EÚ uprednostňuje medzinárodnú spoluprácu založenú na medzinárodnom práve pred systémom vedúcim ku konfliktom. Na to, aby bola schopná presadiť tento racionálny a etický prístup je potrebné jej zastúpenie v relevantných medzinárodných fórach. Vysoká

¹ Sem patrí okrem iného presadzovanie ľudských práv, medzinárodnej spolupráce, stabilita susedných štátov, energetická bezpečnosť.

² Napríklad: asistovať populáciám, krajinám a regiónom postihnutým prírodnými, alebo ľudmi vyvolanými katastrofami (Lisabonská zmluva, 2007, čl.10a).

miera konzistencie je nevyhnutná pre šírenie tejto jej pozície (Emerson et al., 2011, s. 17).

2. Funkcionalizmus – prístup opierajúci sa o funkcie, ktoré národné vlády nie sú schopné samé vykonávať. Spolupráca je základom distribúcie verejných prostriedkov. EÚ sa podieľa na zabezpečovaní splňania všeobecných štandardov členskými štátmi prostredníctvom mechanizmov regulácie.
3. Realizmus – základom ktorého je moc nasmerovaná na udržanie bezpečnosti a politickej a ekonomickej nezávislosti štátu. Multilateralizmus je prítomný, no ustupuje do pozadia záujmov štátov, ktorým ide o zvýšenie si svojej moci ako štátu. Príkladom je združenie BRICS, ktorému multilaterálne vzťahy slúžia na posilnenie si svojich pozícií (individuálnych). EÚ musí byť preto sama silná, nadobudnúť plný status v rámci významných medzinárodných organizácií.
4. Kozmopolitanizmus – globalizovaný svet je riadený pomocou multilaterálnych inštitúcií a orgánov dohliadajúcich na medzinárodné právo. Zároveň existujú rôzne zdroje vplývajúce na vytváranie politík a silu v medzinárodnom systéme. Tento prístup dáva do popredia neštátnych aktérov, nadnárodné siete a civilnú spoločnosť (Emerson et al., 2011, s. 20).

Záverom vyššie spomínaných paradigiem je, že globalizácia prispieva k prelínaniu sa domácich a zahraničných politických záležitostí, čo uľahčuje EÚ presadiť sa ako medzinárodný aktér. Cieľom EÚ je zvýšiť multilateralizmus. Keďže sa mnohé mocnosti tohto trendu nedržia, je pre EÚ nevyhnutné zvyšovať svoj vplyv a to najmä za predpokladu konzistencie vo vonkajších, rovnako ako aj vnútorných záležitostiach (Emerson et al., 2011, s. 20). Lisabonská zmluva, prijatá v roku 2007, sa popri inom zameriava na EÚ ako na globálneho aktéra.

Právna subjektivita má pre koncept aktérstva podstatný význam. Umožňuje aktérovi nadobudnúť identitu na medzinárodnom poli, uzatvárať medzinárodné zmluvy, dohody, pristupovať do medzinárodných organizácií. Ako taká sa dá uplatňuje spomenutím tejto skutočnosti v zakladajúcich, alebo upravujúcich zmluvách organizácie. Európske spoločenstvo bolo od svojho počiatku ustanovené za medzinárodnoprávny subjekt. V prípade EÚ sa členské štáty tejto skutočnosti dlhodobo vyhýbali (Maastricht, Amsterdam, Nice) z dôvodu obáv straty národnej suverenity v oblasti zahraničných záležitostí³ (Schoutheete & Andoura, 2007). Táto skutočnosť však podstatne znižovala

³ Ďalším dôvodom bola právna subjektivita ES, ktorá doposiaľ existovala.

význam a rolu EÚ v medzinárodnej politike.⁴ EÚ zásluhou Lisabonskej zmluvy dnes už právnu subjektivitu má, je právna osoba a nástupca Európskeho spoločenstva. To zvyšuje jej relevantnosť v súlade s komunikáciou s tretími krajinami a možnosť EÚ posilniť si svoj status na poli medzinárodných organizácií. EÚ týmto ale nie je oprávnená prekračovať svoje stanovené právomoci a kompetencie (Emerson et al, 2011).

1.3 Koncept aktérstva

Diplomová práca sa pri skúmaní postavenia EÚ v rámci globálnej energetickej politiky opiera o koncept aktérstva. Jej cieľom je zhodnotiť súčasný potenciálny vplyv EÚ v tejto oblasti. Koncept reaguje na obtiažnosť zaradiť EÚ v rámci medzinárodného systému medzi klasických aktérov – štáty, a narastajúci potenciál Únie v globálnej politike. Odpovedá na potrebu vytvorenia analytického rámca, vhodného na posúdenie sily a pozície EÚ vo vyššie spomínanej sfére.

Pojem aktér sa spája vo všeobecnosti s jednotkou, ktorá tvorí politický systém. Štát je základom takéhoto systému, so svojou vnútornou a vonkajšou suverenitou, s mocou ovplyvňovať mienku a vytvárať pravidlá (Krejčí, 2010). Je dominantným činiteľom, ktorý svojím vysokým stupňom organizovanosti, schopnosťou prijať zodpovednosť a aktívne pôsobiť na ostatných aktéroch, ovplyvňuje dianie v medzinárodných vzťahoch (Krejčí, 2010). Váha štátu a jeho moc je daná jeho medzinárodnou pozíciou, možnosťou pôsobiť na medzinárodné prostredie. Medzinárodné, medzivládne, regionálne organizácie, či korporácie sú aj napriek nárastu v počte a schopnosti ovplyvňovať vnímané ako druhoradé (Adler, 2002). Hlavným dôvodom je neochota štátov vzdať sa svojej suverenity a odovzdať svoje právomoci v oblasti zahraničnej, bezpečnostnej, obrannej politiky do rúk spoločenstvu či organizácii, a tým prísť o schopnosť presadzovať plne svoje národné záujmy. V prípade EÚ je táto neochota rovnako prítomná, no postupom času dochádza k viditeľnému pokroku, v prenesení kompetencií a právomoci na EÚ (Adler, 2002).

Aktérstvo sa nemusí zakladať výhradne na úspechu zahraničnej politiky. Entita, ktorá nie je dostatočne silná na to, aby reálne ovplyvňovala svetové dianie môže byť aj napriek tomu uznávaná ako medzinárodný aktér. Štáty sú právoplatnými aktérmi, pretože

⁴ Európsky parlament, Írske a Holandské predsedníctvo si tieto následky uvedomovali a snažili sa presadiť legálnu subjektivitu EÚ počas rokovaní predchádzajúcich Amsterdamskej zmluve. Návrh bol v závere odmietnutý Francúzskom a Veľkou Britániou (Schoutheete & Andoura, 2007).

sú, ako také, uznávané občanmi, a rovnako aj akceptované ostatnými účastníkmi. Potenciálny aktér medzinárodného systému by mal dodržať minimálne jednu z aktivít:

1. Fyzická ochrana.
2. Hospodársky rozvoj a regulácia.
3. Zaistenie si skupinového statusu.
4. Úlohy spojené so záujmom občanov (Krejčí, 2010).

Minimálnym predpokladom konceptu aktérstva je „*schopnosť formulovať ciele*“ (Bretherton & Vogler, 2006, s. 22). Koncept aktérstva poukazuje na istý stupeň autonómie v medzinárodnom systéme a nezávislosť od vnútorných článkov. Autonómia, „*schopnosť správať sa tak aby to malo dopad na medzinárodnú politiku*“, je významným prvkom konceptu (Hopkins & Mansbach, 1973, s. 36).

Koncept aktérstva je vhodným nástrojom pre posúdenie schopnosti ne-štátov uplatniť sa v globálnej politike (Wunderlich, 2008). Koncept berie do úvahy, že EÚ disponuje určitými vlastnosťami, ktoré sú typické pre aktérov medzinárodného systému, no zároveň aj jej nevyrovnanú medzinárodnú spôsobilosť (Huigens & Niemann, 2011).

Koncept aktérstva v spojitosti s EÚ (ES) sa v odbornej literatúre začína vyskytovať od 70-tych rokov 20. storočia, kedy dochádza k postupnému zmierňovaniu orientovania sa medzinárodných vzťahov na štát, ako na výhradného činiteľa, a k teoretickej reflexii existencie iných aktérov, neštátnych subjektov (Brattberg & Rhinard, 2012). Doposiaľ bola európska integrácia vnímaná ako štruktúra v sebe zahŕňajúca aktivitu vyššieho počtu aktérov, nie ako aktér samotný (Kratochvíl, 2011).

V roku 1970 Cosgrove a Twitchett pristúpili k skúmaniu neštátnych aktérov - ES ako regionálneho aktéra a OSN ako svetového. Ich koncepcia však definovala aktérstvo veľmi vágne, ako schopnosť pôsobiť na celosvetovej úrovni zakladajúca sa na určitom stupni autonómie pri rozhodovaní, schopnosť pôsobiť na medzinárodné vzťahy a uznanie statusu ostatnými aktérmi (Cosgrove & Twitchett, 1970). Autori stanovili podmienku, aby boli všetky kritéria dodržiavané do istej miery po väčšiu dobu času. Z tohto dôvodu už vtedy formulovali záver, že ES je medzinárodný aktér (Bretherton & Vogler, 2006).

Bližšie rozvinul aktérstvo ne-štátov v roku 1977 Sjösted, ktorý hodnotil silu Európskeho spoločenstva. Základnou myšlienkou jeho chápania konceptu bolo porozumieť a posúdiť „*schopnosť aktéra aktívne a cielene konať vo vzťahu k iným aktérom v rámci medzinárodných vzťahov*“ (Sjösted, 1977, s. 16). Sjösted sa snažil oddeliť svoj výskum od domnienky, že medzinárodný činiteľ je spätý s konceptom národa, suverenity a realpolitikou (moc a materiálne danosti určujú silu aktéra). Zvoľnil klasické štátno-

centrické vnímanie, a moc ako takú, v medzinárodných vzťahoch (Brattberg & Rhinard, 2012, s.558), a vytvoril komplexný súhrn podmienok konceptu aktérstva:

1. Zdieľaný záväzok voči hodnotám a princípom,
2. Schopnosť určiť priority pre jednotlivé politiky, a ich koherentná formulácia,
3. Schopnosť vyjednávania s ostatnými aktérmi medzinárodného systému,
4. Dostupnosť nástrojov pre konštruovanie politik a kapacita na ich využitie,
5. Legitimita rozhodovacích procesov, a priorit týkajúcich sa vonkajších záležitostí (Sjöstedt 1977, s.15).

Európske spoločenstvo vtedy podľa neho spĺňalo dva predpoklady – určitú vnútornú konzistenciu priorít a ich formulácia, a uznanie prítomnosti v medzinárodnom systéme (Sjöstedt, 1977).

Intenzívnejšie sa konceptu začali akademici venovať počiatkom 90-tych rokov 20.storočia v náväznosti na Maastrichtskú zmluvu a budovanie politickej únie, neskôr na Lisabonskú zmluvu a zmeny, ktoré so sebou priniesla, a rastúcu silu EÚ v niektorých oblastiach medzinárodnej politiky. Spôsoby definície konceptu aktérstva a prístup k problematike sa aj napriek viditeľnému vývoju dodnes do veľkej miery opierajú o Sjöstedta.

Spoločnou charakteristikou je prisudzovanie významu konzistentnému prístupu členských štátov k externej záležitostiam, čo je zároveň vnímané ako najväčšia bariéra aktérstva EÚ. Odlišnosti možno nájsť v prisudzovaní dôležitosti rôznym premenným. Na jednej strane sa autori zameriavajú viac na štruktúru EÚ a jej danosti, na druhej strane kladú väčší dôraz na status medzinárodného systému a možnosti, ktoré ponúka. Rozdiely sa rovnako vyskytujú v spojitosti s postupnou integráciou ES, vytvorením EÚ. Samotné skúmanie EÚ a jej inštitúcií indikuje vnímanie EÚ ako entity, ktorá si postupom času získava svoje miesto v svetovej politike. Na myšlienky Sjöstedta nadviazalo viacero autorov: Taylor 1982, Smith a Allen 1990, Hill 1996, Whitman 1997, Jupille a Caporaso, Bretherton a Vogler, a ďalší (Brattberg & Rhinard, 2012, s.558).

Allen a Smith (1990) prepojili Sjöstedovu podobu konceptu aktérstva s konceptom prítomnosti. Prítomnosť, t.j. myšlienky, predstavy a očakávania formulované aktérov v medzinárodnom systéme, môžu podľa nich prispieť k aktérstvu. Ako také majú potenciál produkovať reakciu tretích strán, ktorá následne vyžaduje od aktéra reakciu a aktivitu. „*Prítomnosť generuje základ pre vývoj aktérstva*“ (Bretherton, Vogler, 2006, s. 96). Prítomnosť EÚ v medzinárodnom systéme je od roku 1990, a od podpisu Maastrichtskej zmluvy - vytvorením spoločného vnútorného trhu, nespochybniteľná,

tvorí základ jej potenciálneho aktérstva (Duke, 1996). Avšak samotná prítomnosť nestačí na to, aby bola inštitúcia považovaná za aktéra, pokiaľ neukáže jednotu v prístupe k medzinárodnej politike. Je nutné vziať do úvahy viacero faktorov, pre relevantnejšie závery.

Jupille a Caporaso vo svojej práci z roku 1998 a rovnako aj Bretherton a Vogler 1999, 2006 vypracovali detailnejší analytický rámec pre praktické skúmanie aktérstva EÚ. V prvom prípade autori posudzovali aktérstvo na základe štyroch stanovených premenných:

1. Uznanie – postoj aktérov medzinárodného systému k EÚ.
2. Autorita – právna spôsobilosť aktívne ovplyvňovať istú politickú oblasť.
3. Autonómia – nezávislosť EÚ od ostatných aktérov a kohézia.
4. Konzistencia - vo formulácií politík EÚ a činnosti jednotlivých členských štátov

(Brattberg & Rhinard, 2012).

V nadväznosti na Jupilla a Carporasa si Bretherton a Vogler osvojili viac konštruktivistický rámec, kde EÚ vystupuje ako „*komplexný a zároveň dynamický vzťah medzi štruktúrou a agentom*“ (Bretherton & Vogler, 2006, s. 27). Kombináciou viac neformálnych premenných, ktoré podľa nich určujú mieru aktivity EÚ v poli medzinárodnej politiky sú:

1. Príležitosť.
2. Prítomnosť.
3. Schopnosť (Bretherton & Vogler, 2006).

Pre autorov je presnejšie dôležitý štrukturálny kontext, t.j. do akej miery štruktúra EÚ umožňuje jednotne konať, schopnosť ovplyvňovať dianie, vnímanie a správanie sa jednotlivých členov medzinárodného systému a vnútorné prvky, ovplyvňujúce vonkajšiu aktivitu (formovanie politík a inštrumenty nevyhnutné na ich implementáciu) (Bretherton & Vogler, 2006, s. 559). Bretherton a Vogler dávajú podobne ako Allen a Smith do spojitosti prítomnosť a aktérstvo. Podľa nich je prítomnosť EÚ jasne viditeľná vo viacerých sférach už od polovice 80-tych rokov 20. storočia. Prítomnosť je základom aktérstva, no nezaručuje ho (Bretherton & Vogler, 2006). Na pochopenie aktérstva nepostačuje zamerať sa na správanie danej entity, ale keďže ide o prepojenie vnútorných politických faktorov s postojmi a očakávaniami tretích strán, je nutné zamerať sa aj na každodennú prax vonkajšej politiky (Bretherton & Vogler, 2006). Určitá miera demokracie pri tvorbe politík EÚ je žiadaná. Aby mohla byť považovaná za globálneho

aktéra, musí byť schopná samostatnej činnosti a dištancu sa od jej vnútorných komponentov, t.j. štátov (Bretherton & Vogler, 2006).

Ďalší autori, ktorí sa rozhodli pre svoju prácu uplatniť koncept aktérstva sú Brattberg a Rhinard (2012), ktorí identifikujú 4 skupiny premenných:

1. Kontext – uznanie, akceptácia a autorita EÚ voči tretím krajinám.
2. Koherencia – kohézia hodnôt, preferencií, rozhodovacích procedúr a politík.
3. Schopnosť – praktické nástroje, mechanizmy a zdroje, a dispozícia v praxi.
4. Konzistencia – horizontálna a vertikálna (dodržiavanie a uplatňovanie spoločných politík). Tabuľka č. 1 prehľadne uvádza súhrn týchto premenných (Brattberg & Rhinard, 2012).

Autori pokladajú poslednú premennú za často zanedbávanú odborníkmi venujúcimi sa tejto tematike. Z tohto dôvodu je cieľom práce zamerať sa práve na túto premennú, ktorá je vnímaná ako najväčšia bariéra, a posúdiť konzistenciu európskej energetickej politiky. Práca si osvojuje analytický rámec Brattberga a Rhinarda a bližšie skúma premennú konzistencie.

Tabuľka č.1: Súhrn premenných pre koncept aktérstva

Kategória premenné	– Popis	Pod-kategórie
Kontext	Vhodné podmienky	Uznanie Príležitosť Autorita
Koherencia	Dohoda a pozícia	Hodnoty Preferencie Postupy Politiky
Schopnosti	Potrebné nástroje a ich využívanie	Nástroje Nasadenie
Konzistencia	Dodržiavanie smerovania EÚ	Horizontálna Vertikálna

Aj v prípade konceptu aktérstva sa začali prístupy aktérov vetviť. Brethertonove a Voglerove premenné boli neskôr Thomasom označené za abstraktné a ťažko merateľné. Jeho ponímanie problematiky sa opiera o politickú kohéziu „*zdieľanie politických preferencií medzi členskými štátmi a EÚ inštitúciou, osvojenie si stanovených spoločných politík a implementácia daných politík členmi a zároveň aj Úniou*“ (Thomas, 2012, s. 5). Autor verí, že jednotlivé komponenty dokážu objasniť a zhodnotiť koherenciu⁵ v rámci EÚ.

Diskusia priniesla líšiace sa závery: „*EÚ je životaschopný medzinárodný aktér*“ (Cosgrove & Twitchett, 1970, s.12) „*EÚ nie je, a je málo pravdepodobné, že v budúcnosti bude medzinárodným aktérom*“ (Bull, 1982, s. 151), „*EÚ je schopná ovplyvňovať v medzinárodných vzťahoch chápanie toho, čo je považované za normálne*“, „*EÚ je na ceste stať sa plnohodnotným medzinárodným činiteľom*“ (Hill, 1993, s. 321), „*EÚ prešla významným vývojom, no ešte stále nie je plnohodnotným aktérom*“, *je nutné zlepšiť formulácie a plnenie cieľov*“ (oblasť terorizmu) (Brattberg & Rhinard, 2012, s. 574).

Autori, využívajúci tento koncept, sa zamerali na rôzne oblasti politík EÚ, prostredníctvom ktorých chceli bližšie špecifikovať silu a postavenie EÚ v danej sfére. Koncept bol využitý a aplikovaný na rôzne témy, od terorizmu, environmentálnej politiky, cez diplomáciu EÚ, až po zovšeobecnený koncept aplikovaný na aktérstvo regionálnych ne-európskych organizácií (Wunderlich, 2008, ktorý sa snaží vyvrátiť, že koncept je aplikovateľný výhradne na EÚ).

Zásadným problémom konceptu aktérstva je jeho nešpecifikovanosť čo do aplikácie – domény jeho uplatnenia. Odborníci s ním pracujú v súvislosti s medzinárodným systémom (Sjösted), vonkajšími vzťahmi (Jupille & Caporaso, 1998), alebo vyjednávaním na medzinárodnej úrovni (Thomas, 2010) a diplomaciou (Koops & Macaj, 2014) (Brattberg & Rhinard, 2012).

Významným kritikom aktérstva je Toje, ktorý ponúka alternatívu na skúmanie postavenia EÚ v medzinárodnom systéme štátov. Podľa Tojeho (2011) je EÚ typickým príkladom tzv. „malej mocnosti“. Neberie do úvahy povahu EÚ ako *sui generis*, ale jej potrebu a cieľ – pôsobiť v systéme, ktorému dominujú štáty vestfálskeho systému (2011, s.44) „*Dodnes stále neexistuje oddelený priestor pre civilné mocnosti a globálnych aktérov*“ (Toje, 2011, s. 44). Pojem „malá mocnosť“ popisuje priestor medzi malým

⁵ Použité slovo koherencia diplomová práca preberá v zmysle konzistencie, relevantne pre daný výskum.

štátom a veľkou mocnosťou. „Malá mocnosť“ oplýva silou a je „*štátom, ktorý má význam*“ (Walt, 1987, s. 17). Charakteristikou „malej mocnosti“ je využívanie ekonomických, diplomatických, vojenských prostriedkov na chránenie svojich záujmov, avšak bez narušania záujmov susedných krajín a bez schopnosti zaistiť si svojpomocne bezpečnosť. Pri analýze tohto konceptu si Toje zvolil viacero premenných:

1. Závislosť – snaha o dosiahnutie aliancie, prípadne neutralitu.
2. Variabilná geometria – snaha o pôsobenie v existujúcom systéme, zameranie sa na manévry a rozhodnutia, diplomáciu, z dôvodu nedostatku vojenských možností.
3. Multilaterálne riešenie problémov.
4. Defenzíva – malá sloboda aktivity (Toje, 2011).

Prostredníctvom kombinácie a porovnania odlišných prístupov ku konceptu osvetľujeme správanie sa EÚ medzi klasickými aktérmi medzinárodného systému v oblasti energetiky.

2. Rozvoj aktérstva EÚ

Rímske zmluvy z roku 1957, počiatok Európskeho spoločenstva a neskôr EÚ, v sebe neobsahovali zmienku a zahraničnej, bezpečnostnej, či obrannej politiky. Zodpovednosť Európskeho spoločenstva spočívala v reprezentácií, vyjednávaní a implementácií obchodnej politiky. Jej aktivita bola zameraná na uzatváranie asociačných dohôd s tretími krajinami. Politické a ekonomické vzťahy boli formálne oddelené aj napriek snahe o zvýšenie súladu činnosti členských štátov v zahraničnej politike (Booker & North, 2006).

V 70-tych rokoch za medzinárodný systém zakladal najmä na ekonomickej závislosti. Európske spoločenstvo sa v tomto čase ukázalo ako schopné reagovať a konať v mene svojich členov a túto závislosť regulovať. V reakcii na rastúcu dominanciu americkej ekonomiky a vojenstva iniciovali v roku 1970 členské štáty Európskeho spoločenstva (ES) systém zvaný Európska politická spolupráca (Booker & North, 2006).

Ukončenie studenej vojny prinieslo možnosť EÚ zapájať sa do záležitostí východnej Európy a súčasne rozšíriť svoju členskú základňu práve o tieto štáty. Otvorila sa cesta k zvýšeniu spolupráce a vytvoreniu základu spoločného prístupu k zahraničnej politike (Koops & Macaj, 2014). Nárast významu Európskeho spoločenstva a následne

EÚ vo vonkajších záležitostiach je spojený s viacerými vnútornými a vonkajšími faktormi. Bretherton a Vogler (2006) identifikujú tri kategórie:

- Prítomnosť - vnútorný vývoj a očakávanie externých aktérov.
- Príležitosť - danosti externého prostredia, ktoré majú vplyv na aktérstvo.
- Schopnosť a možnosť - reagovať na vývoj v medzinárodnom systéme a splňať očakávania externých účastníkov.

Vytvorenie jednotného vnútorného trhu EÚ malo viacero pozitívnych dopadov. Na jednej strane pritiahlo zahraničné investície, a na druhej strane umožnilo EÚ posilniť svoju pozíciu na pôde medzinárodných vzťahov, nadviazať kontakty a spoluprácu s externými aktérmi a to nie len v oblasti hospodárskej. Na to, aby sa EÚ stala silným aktérom je potrebná schopnosť konať. Jedným z najvýznamnejších krokov v tejto oblasti bolo vytvorenie SZBP (Toje, 2011, s.45).

Zmluva o Európskej únii, známa ako Maastrichtská pretvorila Úniu v sústavu, ktorá z časti prispievala k zjednoteniu zahraničnej a bezpečnostnej politiky, a bezpečnosti vo vnútri inštitúcie. Únia však nezískala legálny charakter, z dôvodu citlivosti vyššie spomínaných politík.

Ciele SZBP boli deklarované v Zmluve o Európskej únii nasledovne:

- Zabezpečiť spoločné hodnoty, záujmy, nezávislosť a integritu EÚ.
- Posilniť bezpečnosť vo všetkých oblastiach.
- Podporovať spoluprácu.
- Rozvíjať demokraciu, právo, rešpekt k ľudským právam a základným slobodám (European Commission, 1992).

Výsledkom Maastrichtskej zmluvy bolo upevnenie pozície pre vytváranie politík no zároveň i sklamaním pre tých, ktorí rátali s vyššou komunitarizáciou. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika ostala medzivládnu záležitosťou. Samotné vytvorenie trojpilierovej štruktúry prispelo k oddeleniu ekonomických vzťahov, v rámci ktorých mala EÚ silné postavenie a zahraničnej politiky, ktorá ostala plne v moci členských štátov (European Commission, 1992).

Aktérstvo na to, aby bolo relevantnejšie, musí mať legálny podklad, pretože ten je schopný zvýšiť negociačnú pozíciu Únie (aj keď nie nevyhnutne). Prostredníctvom Lisabonskej zmluvy získala EÚ právny charakter čím bola preukázaná vôľa členských štátov zvýšiť externú rolu EÚ (Koops & Macaj, 2014).

Existuje niekoľko druhov/úrovní kompetencií EÚ (zhrnuté v Lisabonskej zmluve):

- Exkluzívne/výhradné pre obchod, súťaž, monetárnu politiku a zachovanie morských biologických zdrojov.
- Zdieľané kompetencie zahŕňajúce vnútorný trh, energetiku, kohéznú politiku, dopravu, poľnohospodárstvo, rybolov, sloboda-spravodlivosť-bezpečnosť, životné prostredie, ochrana spotrebiteľa, veci týkajúce sa sociálneho a verejného zdravia, rovnako aj výskum a rozvojovú politiku, kde majú členské štáty väčšiu kompetenciu. Ide o najrozsiahlejšiu kategóriu kompetencií.
- Oblasti, ktoré vyžadujú koordináciu medzi EÚ a členskými štátmi. – hospodárstvo a zamestnanosť (pod kategória zdieľaných kompetencií).
- Politiky, do ktorých môže EÚ dodatočne zasahovať: kultúra, turizmus, vzdelanie, civilná ochrana, verejné zdravie.
- Zdieľané/efektívne paralelné právomoci – spoločná zahraničná a bezpečnostná politika, spoločná obranná politika (Emerson et al., 2011, s.30).

Emerson et al. (2011, s. 40) následne uvádzajú zásady reprezentácie EÚ a jednotlivých štátov, podľa druhu kompetencií:

- V prípade exkluzívnych právomocí je EÚ popredným konateľom. Má plné členstvo v danej organizácii alebo je zmluvnou stranou. Zástupcom EÚ je Komisia. Členské štáty môžu byť prítomné, no bez nezávislej role.
- Pri zdieľaných kompetenciách je EÚ spolu so štátmi zmluvnou stranou v medzinárodných dohodách. (tento druh kompetencií má však rôzne stupne právneho charakteru, a preto aj rôznu mieru zodpovednosti zo strany EÚ a čl.š.).
- EÚ vystupuje ako bežný pozorovateľ v organizáciách a záležitostiach, kde má obmedzené právomoci.

2.1 EÚ a medzinárodná spolupráca

Medzinárodný systém sa v dnešnej dobe vyznačuje „*nesúhrnnou/neúplnou suverenitou*“, (Emerson et al. ,2011, s. 12) ktorá je definovaná ako „*schopnosť participovať v medzinárodnej inštitúcii všetkých druhov*“. Pre suverenitu, ako aj pre diplomaciu, je, v súčasnom ponímaní, príznačný status a členstvo v medzinárodných organizáciách, rovnako aj „*spojenie s vonkajším svetom a schopnosťou byť aktérom*“ (Slaughter, 2004, s. 13).

Od počiatku svojho vzniku, si vybudovalo Európske spoločenstvo a neskôr Európska únia úzke vzťahy s viacerými štátmi, či organizáciami. Podľa záznamov Európskej Komisie bolo doteraz uzavretých a podpísaných viac ako 250 multilaterálnych a 800 bilaterálnych dohôd. Oblasť energetiky a životného prostredia z toho tvorí okolo 5% (European External Action Service).

Zároveň získalo viacero statusov v rámci medzinárodných organizácií:

- Člen/zmluvná strana.
- Virtuálny člen/ povýšený pozorovateľ (plnohodnotný pozorovateľ avšak bez práva voliť a mať formálny status).
- Bežný pozorovateľ (Rada Európy, OECD, OSCE).

V Lisabonskej zmluve sa spomínajú všetky tri, no nie je bližšie špecifikované akým spôsobom by mala byť spolupráca zintenzívnená (Emerson et al., 2011, s.3).

V princípe je dnes málo organizácií, respektíve vonkajších záležitostí, v ktorých nie je EÚ prítomná (Bezpečnostná rada OSN, NATO, Svetová banka⁶). Dôvodom je najmä postupné zvyšovanie regulatórnych kompetencií EÚ v domácej sfére, čo sa neskôr pretavilo do záväzkov zahraničnej politiky a konzistencie medzi týmito dvoma sférami. Lisabonská zmluva umožňuje EÚ byť členom rôznych medzinárodných inštitúcií práve zvýšením jej legálnej možnosti. Vytvorenie Európskej služby pre vonkajšiu činnosť spolu s pozíciou Vysokého predstaviteľa uľahčuje EÚ jej diplomatickú rolu. Prostredníctvom delegácií je EÚ zastúpená a reprezentovaná v rôznych sférach (Emerson et al., 2011).

Vzťahy so susednými krajinám, hoci regionálneho charakteru, majú širší význam v globálnom ponímaní politiky. V roku 1989 bolo rozhodnuté, že politika voči Východnej Európe bude koordinovaná v rámci ES. V tom istom roku bola Európskej komisii po prvý krát prisúdená rola externej inštitúcie, rola aktéra zahraničnej politiky ktorá mala na starosť koordinovanie finančnej pomoci pre rozvoj východnej Európy (Nuttall, 1996). Politika bližšieho zahraničia, najmä voči krajinám východnej Európy poukazuje na zvyšujúce sa aktérstvo EÚ. EÚ jasne stanovené princípy a hodnoty, ktoré musia byť v rámci jej externých aktivít uplatnené. Ide o demokraciu, dodržiavanie ľudských práv, rovnosť, solidarita, a pod. Asociačné dohody, no i obchodné zmluvy

⁶ Aj pri nich však postupne dochádza k rozvoju vzťahov, najmä na horizontálnej úrovni. V bezpečnostnej rade OSN EÚ získava obmedzené právo vyjadriť sa, vzťahy EÚ a NATO sú v bode strategického partnerstva a pri Svetovej banke je EÚ síce významným prispievateľom, no stále nemá pozíciu ani pozorovateľa (Emerson et al., 2011, s. 41).

obsahujú zmienku o povinnosti dodržiavať ich (týka sa to najmä ľudských práv a udržateľného rozvoja) (Hadeshian, 2010).

Skutočným testom aktérstva EÚ sú vzťahy s hospodárskymi mocnosťami alebo multilaterálny kontext (Bretherton, Vogler, 2006). Práve iniciatíva SZBP odhaľuje ambície EÚ pôsobiť na medzinárodnom poli ako jeden z aktérov a slúži ako vhodný indikátor a ukazovateľ jej rastúcej pozície a sily. EÚ je od roku 1999 postupne a viditeľne činná v oblasti ekonomiky a diplomacie (Bretherton, Vogler, 2006).

Rovnako je EÚ (prostredníctvom Európskej komisie a prezidentom Európskej rady, ktorý nahradil predsedajúci štát) od roku 1977 prítomná pri stretnutiach G7/G8. Dôvodom, ako sa Huigens a Niemann domnievajú, je práve skutočnosť, že aj EÚ má dosah a vplyv na globálne problémy, ktoré sa v kruhu G8 štátov prerokovávajú. Otázka, či sa EÚ stala skutočným členom summitov sa zodpovedať nedá, nakoľko summity nemajú žiaden legálny základ. Avšak jej status sa nelíši od statusu participujúcich štátov – má právo byť vypočutá, zúčastňuje sa príprav a má k dispozícii rovnaký rozmer pracoviska ako ostatní. Nedostatkom je absencia nároku hostiť summit (Huigens & Niemann, 2011). EÚ preberá záväzky vyplývajúce zo stretnutí a je v prípade obchodu hlavným predstaviteľom európskych G8 štátov (Huigens & Niemann, 2011). Summit G8 štátov je celosvetovo sledovaný a len samotná prítomnosť EÚ (medzi vplyvnými mocnosťami) zvyšuje jej postavenia a aktérstvo vo svetovej politike.

3. Konzistencia

Sila EÚ spočíva v schopnosti jej inštitúcií ovplyvňovať proces vyjednávania, dohadovania, vytvárania politík pre celok a pre jednotlivé členské štáty. Problém s konzistenciou narastá úmerne s počtom členov (Adler, 2002, s. 320).

Vonkajšia aktivita EÚ, t.j. jej pôsobenie v oblasti globálnej politiky, sa zakladá na systéme vládnutia na európskej úrovni. Je závislá od vertikálnej a horizontálnej konzistencie ⁷(Koops & Macaj, 2014). V tejto štruktúre neexistuje rozhodujúci arbiter, ktorý by určoval a rozhodoval o finálnej podobe európskej politiky. Táto skutočnosť môže byť chápaná dvojako. Ako výhoda, ktorá sa javí v možnosti zapájania sa všetkých aktérov, členských štátov. Nevýhoda spočíva v obtiažnosti zabezpečenia konzistentného

⁷ Autori používajú pojem koherencie. Nižšie je špecifikované, prečo je ich prístup a označenie prebraté do roviny konzistencie.

smerovania a konania všetkých jednotiek. Základom vierohodnej vonkajšej aktivity EÚ a jej koordinácie je konzistencia (Koops & Macaj, 2014).

Thomas (2010), Brattberg a Rhinard (2012) považujú koherenciu/konzistenciu za jednu z najvýznamnejších premenných pre ozrejmienie konceptu aktérstva.

Pod konzistenciou v rámci aktérstva odborníci chápu „*spoločné splňanie záväzkov a rozhodnutí*“ (Brattberg, Rhinard, 2012, s. 563). Jej podstatou je bezkonfliktná implementácia politík a jednotlivých záväzkov na horizontálnej úrovni (medzi vládami členských štátov alebo medzi inštitúciami EÚ) a vertikálnej úrovni (členské štáty vs EÚ). (Brattberg & Rhinard, 2012, s. 563) S odvolaním na Thomasa tvrdia, že pokiaľ neexistuje jednota vo vnútri EÚ, nie je možné, aby jej zahraničná politika mala vplyv na svetové dianie. (Brattberg & Rhinard, 2012, s. 563) Do centra pozornosti sú dané dva metodologické postupy:

- 1) Analýza správania sa vlád – podniknuté kroky, t.j. aktivita EÚ voči medzinárodným partnerom (detailné analýza aktivít členských štátov doma a v Bruseli, a inštitúcií EÚ).
- 2) Analýza postojov vládnych činiteľov – kde je kladený dôraz a kam smerujú zdroje krajiny (aké nástroje využívajú – hrozby, alebo naopak ubezpečenie, a pod.) (Brattberg & Rhinard, 2012, s. 563).

Konzistencia zohráva v zahraničnej politike centrálnu rolu. Najdôležitejším článkom externej aktivity EÚ je vyjednávanie. Úspešné vyjednávanie EÚ na poli globálnej politiky je možné práve vďaka interakcii vonkajších a vnútorných daností. Pod konzistenciou v rámci EÚ je možné chápať nie len konzistenciu v rámci bilaterálnych externých politík jednotlivých štátov, ale aj ich totožnosť s prístupom k danej problematike (Bretherton & Vogler, 2006).

Z mnohých článkov aktérstva je konzistencia spomínaná najčastejšie, je vnímaná ako nevyhnutnosť pre úspešný postup integrácie. Zbližovanie sa prístupov členských štátov a EÚ je od jej vzniku, respektíve od počiatkov Európskeho spoločenstva, najväčšmi viditeľné a neustále sa prehľbuje (Duke, 2010). Diplomová práca sa bližšie zameriava na premennú konzistencia, respektíve koherencie. Rozdiel medzi nimi je popísaný v nasledujúcej podkapitole.

3.1 Konzistencia vs Koherencia

V odborných prameňoch, ktoré sa venujú postaveniu Európskej únie v medzinárodnom systéme je možné stretnúť sa s dvoma pojmami: konzistenciou a koherenciou. Mnohí odborníci považujú koherenciu a konzistenciu za takmer identické premenné. Rozdiel je vidieť v bližšej špecifikácii, a použitie závisí od daného autora. Čo sa však týka oficiálnych dokumentov, principiálny rozdiel sa hľadá obtiažne.

Duke (1996, s. 2) vo svojej práci spomína rozdiel, respektíve podobnosť medzi nimi. Záverom jeho úvah sú dve zistenia. Prvé poukazuje na to, že v oficiálnych anglických textoch je správnym a zaužívaným slovom konzistencia, cudzojazyčná literatúra si tieto dva výrazy zamieňa. Po druhé, konzistencia a koherencia nie sú zlučiteľné v sfére právnej, no v politickej sa až tak nelíšia. Oba ústia k úmyslu koordinovaných aktivít tak, aby EÚ hovorila jedným hlasom (Duke, 1996).

Delcour (2011) vo svojej knihe využíva anglický výraz „coherence“ (koherencia), no ďalej ho delí na horizontálnu a vertikálnu konzistenciu. Z tohto počínu vyplýva zámena pojmu, respektíve absentuje potreba detailnejšie rozlíšiť dva odlišné slová. V tomto prípade sú pojmy chápané ako synonymá (Delcour, 2011). Autorka sa opiera o výstrahu Nuttalla, ktorý tvrdí, že snaha o objasnenie je zbytočné lingvistické puntičkárstvo. Delcour usudzuje o týchto pod kategóriách, že sú životne potrebné pre efektivitu zahraničnej externej činnosti EÚ (Delcour, 2011). Diplomová práca vníma tieto dva pojmy ako zlučiteľné a ľahko zameniteľné premenné.

Pod konzistenciou, v súvisi s vonkajšou politikou EÚ, je možné rozumieť: „*Koordinované, koherentné správanie, založené na dohode medzi Úniou a jej členskými štátmi, za použitia porovnateľných a kompatibilných metód, s cieľom a má za následok vzájomne si neodporujúcu (zahraničnú politiku).*“ (Krenzler & Schneider, 1997, s.134).

Ako ďalej presnejšie uvádza Simon Duke (1996), koordinované správanie podmieňuje existenciu štruktúr, v rámci ktorých sú organizované pravidelné stretnutia a to buď medzi národnými aparátmi vytvárajúcimi zahraničnú politiku, alebo nimi a štruktúrami EÚ. Koherentné správanie, ktoré nevníma v prísne legálnom zmysle, je zodpovedné za relevantné a dostupné výsledky pre proces koordinácie (Duke, 1996). Podobne ako rozhodnutia, aj porovnateľné a kompatibilné metódy by mali sledovať jeden cieľ, a to schopnosť hovoriť jedným hlasom, budovať identitu EÚ na

medzinárodnej scéne (Duke, 1996). Jedným z kritických článkov konzistencie je schopnosť dlhodobého plánovania (Bretherton & Vogler, 2006).

V rámci analytického rámca konceptu aktérstva rozvinuli Brattberg a Rhinard (2012) premennú koherencie, pre ktorú ďalej určujú pod kategórie – hodnoty, preferencie, vnútorné procedúry a výsledky/rozsah politík, a celková miera ich kompatibility v rámci EÚ. Ide o zhodnosť medzi členskými štátmi a EÚ ako takou. Brattberg a Rhinard vychádzajú z Jupillovho a Carporasovho dôrazu na „*pravidlá a procedúry využívané na riešenie konfliktných záležitostí*“ (Jupille & Caporaso, 1998, p. 219). Rovnako sa opierajú o ich domnienku, že pokiaľ sú členské štáty úspešné pri formulácii politík, zvyšuje sa tak rozmer kohézie. Skúmanie koherencie (konzistencie) je možné prostredníctvom dôkladného preskúmania oficiálnych textov a vyjadrení členských štátov (Brattberg & Rhinard, 2012).

3.2 Typy konzistencie

EÚ sa snaží zabezpečiť konzistenciu na jednej strane medzi jednotlivými externými politikami a na druhej medzi nimi a vnútornými záležitosťami (Hadeshian, 2010).

Rozlišujeme dvojaký typ konzistencie:

- Horizontálnu, medzi vonkajšími aktivitami EÚ a ostatnými politikami, rovnako aj medzi jednotlivými inštitúciami zaoberajúcimi sa zahraničnou politikou.
- Vertikálnu, medzi členskými štátmi a Úniou ako takou (Delcour, 2011).

V prvom prípade ide o implementovanie externých politík nadnárodným subjektom, Európskou komisiou. Vertikálna konzistencia zahŕňa „*proces koordinácie a vyjednávania*“ medzi štátmi a Úniou (Duke, 1996, s. 11). Do tohto diania spadá veľké množstvo ďalších aktérov, ako sú súkromné záujmové skupiny, lobbying, záujmy jednotlivých ministerstiev a iných vládnych členov. Preto je v prípade zahraničnej politiky konzistencia komplikovaným a dlhodobým procesom. Čo sa týka energetickej bezpečnosti reaguje konzistencia na prelínanie sa politík členských štátov a ich prispievanie k bezpečnosti dodávok energetických surovín (Duke, 1996).

Delenie konzistencie je užitočné pre konceptualizáciu problému, avšak v sfére politiky sú vznikajúce problémy na seba naviazané (Duke, 1996, s.12). Výzvy z nich vyplývajúce sa líšia.

3.2.1 Horizontálna konzistencia

Horizontálna konzistencia sa vzťahuje na vonkajšie vzťahy koordinované byrokraticky v rámci Bruselu, tak aby boli konzistentné (Duke, 1996).

V Jednotnom Európskom akte bolo ustanovené, že Predsedníctvo pre Európsku politickú spoluprácu a Európska komisia zodpovedajú za konzistenciu, zatiaľ v rámci politík na ktorých sa dohodlo. Postupným vývojom, premenou na Európsku úniu bola táto úloha pripísaná Európskej rade a Európskej Komisii (Komisia), s rozdielom oproti predošlému, pre politiky Únie (Duke, 1996, s.17). Zmluva o Európskej únii zodpovedá za túto zmenu a k nej priložená deklarácia ďalej popisuje tri oblasti prostredníctvom ktorých bolo možné konzistenciu zvýšiť:

1. Spolupráca Politickej rady a Rady stálych zastupiteľov - COREPER.
2. Zjednotením Politického sekretariátu pre spoluprácu a Generálneho sekretariátu.
3. Kooperáciou jednotného sekretariátu a Komisiou (European Commission, 1992).

Amsterdamskou zmluvou sa Komisia stala predstaviteľom externých aktivít Únie, nie len vďaka právu iniciatívy ale aj právomoci zasahovať do vonkajších aktivít. Ďalší pozitívny zvrät v horizontálnej konzistencii prišiel so zrušením štruktúr, ktoré mali paralelnú funkciu – Európskej politickej spolupráce, a podriadením pracovných skupín pod Európsku radu, a zlúčením sekretariátov EPS a Rady (Duke, 1999, s.20). Napriek tejto skutočnosti ostala Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) procesom medzivládny, a zahraničná činnosť Únie komunitárnym. Počas existencie pilierovej štruktúry EÚ, bolo náročné dosiahnuť konzistenciu, z dôvodu rozdielov a neexistencie právnej viazanosti v druhom pilieri (Duke, 1999). Bola vytvorená duálna štruktúra rozhodovania, na jednej strane EÚ zodpovedná za vonkajšie aktivity, na druhej SZBP.

Prostredníctvom Lisabonskej zmluvy, ktorá vstúpila do platnosti v roku 2009, prešla vonkajšia zahraničná politika EÚ inštitucionálnymi zmenami. Ich cieľom je zvýšenie konzistencie a upevnenie pozície EÚ v medzinárodnom systéme (Hadesian,

2010). Európska Rada, spolu s Komisiou a Vysokým predstaviteľom EÚ pre zahraničné záležitosti a bezpečnostnú politiku zodpovedajú za udržiavanie konzistencie, s podmienkou ich vzájomnej spolupráce (Hadeshian, 2010). Európska Rada jednohlasne prijíma rozhodnutia týkajúce sa strategických záujmov a cieľov vo všetkých oblastiach zahraničnej aktivity EÚ a tým zaisťuje konzistenciu nie len v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (Hadeshian, 2010).

Princípom koherencie a konzistencie je priestor daný v článku 10A:

“Únia musí zaistiť koherenciu a konzistenciu medzi rozličnými oblasťami externých aktivít a medzi nimi a jej ostatnými politikami. Rada spolu s Komisiou a asistenciou Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku sú povinné zabezpečiť konzistenciu prostredníctvom vzájomnej spolupráce” (Európska komisia, 2007).

Nový legálny podklad EÚ spolu s inštitucionálnymi reformami v oblasti vonkajších záležitostí zvyšujú efektivitu externých politík EÚ práve zvyšovaním koherencie a konzistencie (Európska komisia, 2007).

3.2.2 Vertikálna konzistencia

Vertikálna konzistencia je vzťahom členských štátov vs. Európskej únie, je procesom koordinácie medzi EÚ a členskými štátmi a naopak.

Členské štáty využívajú vo väčšine prípadov svoje ministerstvá zahraničných vecí aby hájili ich vonkajšie záujmy a vzťahy⁸, keďže už svojou činnosťou majú potrebné skúsenosti a nástroje na riešenie popredných národných záujmov. Rola ministerstva zahraničných vecí je posilnená aj vytvorením stálych zastupiteľstiev pri EÚ, so sídlom v Bruseli. Zastupiteľstvá sú priamym a každodenným styčným bodom štátu (Duke, 1996, s.16). V niektorých prípadoch reagujú aj iné ministerstvá, ktoré majú tiež dočinenia zo zahraničnou politikou (hospodárstva a financií, obrany, spravodlivosti). To však ale

⁸ Slovenská republika ako jedna z mála aj názvom jasne vymedzila, ktoré ministerstvo je za túto koordináciu zodpovedné. Ministerstvo zahraničných vecí Slovenska bolo v roku 2012 premenované na Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, s cieľom zvýšiť „akcent na európske záležitosti, ich intenzívnu komunikáciu dovnútra aj navonok a v konečnom dôsledku špičkové presadzovanie našich záujmov na pôde únie“ (R. Goldírová z tlačového odboru, MZV a EZ). Zmena názvu odzrkadľuje úlohu ministerstva ako „medzirezortného koordinátora v európskych záležitostiach“ (Valček 2012).

neznamená, že sa do procesu nezapájajú aj iné inštitúcie⁹, ktoré sú rovnako súčasťou samotnej konzistencie. Svojím pôsobením koordinujú vzťahy medzi ministerstvami a výkonnou zložkou EÚ, a prezentujú záujmy štátu na úrovni EÚ (Duke, 1996). Práve záležitosť koordinácie vonkajších politík jednotlivých členských štátov sa vyznačuje nedostatočnou harmonizáciou.

Tento druh konzistencie sa týka rovnako schopnosti Únie nasledovať záujmy štátov, stotožňovať sa s ich prioritami čo najtesnejšie. Za nedostatok, ktorý sa nedá plne odstrániť, je chápaná nerovnováha v sile presadiť národnú agendu. Menšie štáty nemajú takú váhu a schopnosť ovplyvniť dianie ako tie väčšie, s vyšším počtom obyvateľov a ekonomickou silou (Hadesian, 2010).

Prvkom, ktorý kedysi do pomerne veľkej miery umožňoval každému štátu upriamiť pozornosť Únie na ním preferovanú oblasť bolo Predsedníctvo. Počas šiestich mesiacov predsedníctva Komisia povinne spolupracovala s daným predsedajúcim štátom a tým zabezpečovala konzistenciu (Duke, 1996). Časť kompetencií predsedníctva prešla po prijatí Lisabonskej zmluvy na novo vytvorené inštitúcie – Stáleho predsedu Európskej rady a Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Prezident Európskej rady, volený na obdobie 2,5 roka nahrádza Predsedníctvo ako predsedu a hovorcu tejto inštitúcie (Európska komisia, 2007). Rade zahraničných záležitostí, ktorú doposiaľ dočasne viedol minister zahraničných vecí predsedajúceho štátu, nahrádza Vysoký predstaviteľ EÚ. Prostredníctvom Trojky, sa štáty naďalej 18 mesiacov zapájajú do diania a koordinácie politík EÚ (6 mesiace pred, 6 počas a 6 po skončení predsedania) formulovaním priorít, zabezpečovaním kontinuity agendy a legislatívy EÚ, a predsedaním ostatným Radám EÚ. Vertikálna konzistencia je zabezpečovaná viacerými spôsobmi. V rámci koordinácie medzi EÚ a členskými štátmi hrala dôležitú úlohu Rada a Predsedníctvo, ktorá zdieľala z s Komisiou zodpovednosť zaistiť konzistenciu v prístupe k vonkajším vzťahom a aktivitám EÚ. Dnes táto úloha prináleží Stálemu predsedovi Európskej rady, Vysokému predstaviteľovi EÚ a Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ), ktorá ho v jeho činnosti aktívne podporuje a Komisii (Európska komisia, 2007).

V rámci štruktúry EÚ dochádza k množstvu rozhodnutí. Pred prijatím Lisabonskej zmluvy postup a prístup k nim závisel od druhu prijímaných stanovísk:

⁹ V Británii je to The European & Global Issues Secretariat, ktorý zodpovedá od roku 1973 za koordináciu legislatívnych návrhov a ďalších iniciatív EÚ. Tie spolu s parlamentom posudzuje (European and Global Issues Secretariat.).

- Spoločné pozície slúžili k definícií prístupu EÚ k určitým skutočnostiam geografického a tematického charakteru. Členské štáty boli povinné prispôbiť sa takýmto nariadeniam.
- Spoločné činnosti vyžadovali operatívne pôsobenie EÚ a zaväzovali členské štáty riadiť sa podľa ich záverov. Išlo o zmluvy medzi EÚ a jej členmi, ktoré zvyšujú vertikálnu konzistenciu.
- Spoločné stratégie boli prijímané Európskou Radou v sfére spoločných záujmov. Zvyšovali konzistenciu, pretože ide o rozhodnutia na najvyššej úrovni, no zároveň aj znižovali, keďže stretnutia najvyšších predstaviteľov členských štátov sa konajú síce v pravidelnej miere no v nedostatočnom intervale pre konzistenciu (Duke, 1996, s.29).

Lisabonská zmluva v článku 12 stanovuje, že princípy externej politiky EÚ budú vykonávané prostredníctvom určenia základného smerovania a prijímaním rozhodnutí (do ktorých sú včlenené spoločné pozície, spoločné činnosti a spoločné stratégie) (Quille, 2008). Európska Rada s Radou EÚ môžu prijímať rozhodnutia, týkajúce sa:

- Strategických záujmov a cieľov EÚ.
- Krokov podniknutých EÚ.
- Pozícií prijatých EÚ.
- Procedúr pre implementáciu akcií a pozícií (Quille, 2008).

Pre empirickú časť práce bola zvolená z pomedzi viacerých premenných premenná konzistencia. Hlavným dôvodom je skutočnosť, že sa jej dostáva najmenej pozornosti, a práve vďaka nedostatočnej konzistencii dochádza k najväčším problémom v rámci aktérstva EÚ (Brattberg & Rhinard, 2012). Dosiahnutie konzistencie je veľkou výzvou pre EÚ, a jej nedostatok je vnímaný ako bariéra spoločnej energetickej politiky (Hadeshian, 2010). Podľa Thomasa (2010) musia členské štáty zosúladiť svoju agendu, aby mala samotná zahraničná politika EÚ nejaký význam vo svete. EÚ kladie dlhodobý dôraz na to, aby hovorila jedným hlasom a konala konzistentne (Duke, 1996). Duke sa konzistencii venoval bližšie ako ostatní autori a diplomová práca čerpá viacero poznatkov práve z jeho odborných článkov.

Pre čo najužšie zameranie práca bližšie popisuje vertikálnu konzistenciu. Odborná literatúra venujúca sa aktérstvu EÚ ju však podrobnejšie nešpecifikuje, ostáva vo všeobecnej rovine. Z toho dôvodu bola vytvorená vlastná interpretácia vertikálnej

konzistencie a nasledujúce premenné, zvolené na základe preštudovania rôznych odborných článkov, ktoré sú prezentované v Tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2: Vertikálna konzistencia a jej premenné.

Vertikálna konzistencia	Kompetencie EÚ
	Verbálna rovina
	Finančná (praktická) politika
	Osobné politické vzťahy krajín

Pod verbálnou rovinou je chápaná rétorika štátov a EÚ – do akej miery je schválená rétorika na úrovni EÚ používaná štátmi a jej predstaviteľmi.

Premenná finančnej (praktickej) politiky slúži k posúdeniu smerovania investovania zdrojov krajín a EÚ, a môže poodhaliť samotné preferencie a ochotu štátov nasledovať politiky EÚ. Kompetencie EÚ sú pre vertikálnu konzistenciu významné, nakoľko určujú do akej miery je EÚ schopná reálne ovplyvniť konanie štátov. Pokiaľ EÚ nedisponuje dostatočnou silou interferovať s členskými štátmi, nemôže od nich očakávať dodržiavanie vytýčených cieľov. Osobné politické vzťahy členských štátov s tretími krajinami významným spôsobom zasahujú do ich politík a celkového prístupu k danej problematike. Národné preferencie sú zásadným dôvodom nedostatku konzistencie európskych politík. Tento súhrn premenných sa nám javil ako najlepší pre tento výskum. Zachytáva širšie spektrum okolností, ktoré na vertikálnu konzistenciu vplyvajú.

3.2.3 Postupný nárast konzistencie

Už Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (1957), bola pôvodom vzniku externého aktéra určitého významu, hoci nepojednávali výhradne o zahraničnej a bezpečnostnej politike (Duke, 1996, s. 7). Jadrom konzistencie, aj keď veľmi vzdialene, sa stal článok 5 – „*zdržať sa akýchkoľvek opatrení, ktoré by mohli ohroziť ciele vytýčené v zmluve*“ (Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva, 1957).

Európska politická kooperácia (EPS) vznikla v roku 1969 na Haagskom summite. Luxemburská správa jej dala základ, no pripísala Komisii limitovanú rolu. Konzistencia vtedy predstavovala interakciu medzi EPS a Spoločenstvom, alebo potrebu udržať

kontrolu nad Komisiou. Počiatok Európskej politickej spolupráce, 70-te a 80-te roky, sa vyznačoval pomernou snahou udržať EPS len na diplomatickej úrovni, tak aby nezasahovala paralelne do funkcie Spoločenstva (Duke, 1996, s.7).

Až jej kodifikácia, prostredníctvom Jednotného európskeho aktu (JEA), položila základ stupňovaniu sa konzistencie. Pred samotným JEA bolo cieľom konzistencie zabrániť, aby si EPS a Spoločenstvo nezasahovali do svojich kompetencií, neskôr, ako sa píše v článku 30.5 v JEA musia byť externé politiky týchto dvoch článkov konzistentné (Duke, 1996, s.7). Samotná preambula kladie dôraz na to, aby Európa „*hovorila jedným hlasom a konala konzistentne a solidárne s cieľom ochrániť spoločné záujmy*“ (European Commission, 1986).

Jednotný európsky akt uvádza v článku 30.5, že „*vonkajšia politika Európskeho spoločenstva a politik dohodnutých v rámci Európskej politickej spolupráce musia byť konzistentné*“ (European Commission, 1986). Predsedníctvo spolu s Komisiou zdieľali zodpovednosť za jej dodržiavanie (Duke, 1996). Návrhy, ktoré JEA predchádzali odporúčali prisúdiť zodpovednosť za konzistenciu členským štátom, no Komisia tento návrh zamietla s odôvodnením, že funkčnosť v praxi je viac-menej nereálna. Komisia získala významnú rolu v politickej spolupráci v JEA¹⁰. V reakcii na JEA bola horizontálna konzistencia v rukách Komisie, ktorej právom bolo vyjadrovať svoj názor Predsedníctvu, ktoré bolo povinné komunikovať s Radou všetky rozhodnutia EPS, spadajúce do záujmu Spoločenstva (Duke, 1996, s.7). Predsedníctvu a Komisii asistoval EPS sekretariát, skladajúci sa z piatich úradníkov zodpovedajúcich sa Predsedníctvu a zodpovedných za kontinuitu EPS a jeho konzistenciu s konaním Spoločenstva.

Na Dublinskom summite v roku 1990 hlavy jednotlivých členských štátov uvážili, že pre väčšiu politickú úniu je potrebné zvýšiť nie len kapacitu efektívne reagovať, ale aj preukázať jednotu a konzistenciu aktérom medzinárodného systému (Duke, 1996, s.8).

Začiatkom 90-tych rokov došlo k zmene chápania konzistencie. Konzistencia medzi členmi ustúpila do úzadia a nahradila ju konzistencia externých politík Spoločenstva (Duke, 1996). Finančná a ekonomická diplomacia, spolu s humanitárnou pomocou (napr. program PHARE) narastali na význame. Znakom rastúcej role EÚ vo

¹⁰ Ale aj vďaka udalostiam v Strednej a Východnej Európe po páde železnej opony. Komisia vtedy koordinovala pomoc ES týmto krajinám, a taktiež zohrala rolu pri zjednotení Nemecka, kedy sa pričínala o viac menej bezproblémové začlenenie Východného Nemecka do Spoločenstva.

vonkajších záležitostiach bolo vytvorenie nového Generálneho riaditeľstva v roku 1993, zodpovedného za externé záležitosti (Duke, 1996).

EÚ sa uviedla do sféry medzinárodných vzťahov v roku 1990 podpísaním Maastrichtskej zmluvy a predstavením Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (Wunderlich, 2008). Účelom Zmluvy o Európskej únii bolo stanoviť smerovanie externých politík. Článok (C[3]) pojednáva o potrebe „konzistencie externých aktivít v oblasti vonkajších vzťahov, bezpečnosti, ekonomiky a rozvojovej politiky“ (European Commission, 1992) Zodpovedným článkom EÚ je Rada a Komisia (Emerson et al., 2011). Zmluva o Európskej únii, v článku C vyžaduje od EÚ aby bola zabezpečená konzistencia jej vonkajších aktivít ako celku (príklad horizontálnej konzistencie). Členské štáty sú, zjednodušene povedané, „povinné podporovať vonkajšiu a bezpečnostnú politiku Únie, spolupracovať, zvyšovať vzájomnú politickú solidaritu a zdržať sa aktivít, ktoré by mohli byť v rozpore so záujmami Únie, alebo oslabiť jej efektivitu ako súdržnej sily v medzinárodných vzťahoch“ (European Commission, 1992). Tento článok je aplikovaný práve na Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku – vytvorenú Maastrichtskou zmluvou. Konzistencia sa stáva zodpovednosťou Únie, ale rovnako aj členských štátov. Národná identita a osobný charakter bezpečnosti a obrany však ostáva v rukách členských štátov, zaistená je jednohlasnosťou pri rozhodovaní o druhom pilieri. Podobne aj Európska Rada chráni záujmy štátov, keďže od nej vychádzajú pokyny pre spoločné konanie (Nuttall, 2005, s. 144). Maastrichtská zmluva nepriniesla viditeľnú zmenu, skôr naopak – Komisia získala iba zdieľanú zodpovednosť za konzistenciu a zostala bez funkcie zastupovať Spoločenstvo vo vonkajších záležitostiach (Nuttall, 2005, s.144).

Ďalším aspektom, ktorý bol a stále je pre konzistenciu zásadný, je zjednotenie politík SZBP s procedúrami v rámci Spoločenstva (dnes EÚ). Z Amsterdamskej zmluvy vyplýva, že Únia definuje a implementuje Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku a nie naopak. Preto sa musia o konzistenciu pričiniť členské štáty (Duke, 1996). Zmluva z Amsterdamu z roku 1999 jasne, hoci nie právne záväzne, poukazovala na skutočnosť, že vonkajšie aktivity vykonané Úniou sa prenášajú na Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku. V Amsterdame sa nenachádzajú žiadne efektívne právne opatrenia, ktoré by dokázali zámer konzistencie od členských štátov vynútiť. Skutočným efektom je právna záväznosť, no tá je v prípade Amsterdamu nevynútiteľná (Duke, 1996). Amsterdamská zmluva ďalej dávala Európskej Rade úlohu definovať princípy

a smerovanie Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Primárnym cieľom SZBP je úzka koordinácia národných politík členských štátov (Nuttall, 2005).

Maastrichtská a Amsterdamská zmluva spoločne položili základy obom druhom konzistencie, horizontálnej (medzi Úniou a zahraničným konaním členských štátov) a vertikálnej (Úniou a členskými štátmi a opačne) (Nuttall, 2005).

Lisabonská zmluva stanovuje bližšie jednotlivé druhy kompetencií v rámci EÚ:

- Exkluzívne.
- Zdieľané.
- Politiky, kde smie EÚ podniknúť dodatočné kroky (Emerson et al., 2011, s.3).

Medzi týmito jednotlivými skupinami kompetencií by mala existovať inštitucionálna konzistencia. Lisabonská zmluva objasnila a spresnila kompetencie, no v prípade vonkajších inštitucionálnych záležitostiach je potreba spolupráce s členskými štátmi a rovnako aj tretími stranami, ktoré musia vziať do úvahy a prijať zmenu v postavení EÚ ako medzinárodného aktéra.

Vonkajšia politika EÚ je charakteristická oddelením sféry Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky¹¹ a ostatných oblastí externých vzťahov. Zatiaľ čo pre SZBP existuje vo väčšine prípadov právo veta pri rozhodovaní, t.j. jednohlasnosť, pri ostatných je nastavené hlasovanie kvalifikovanou väčšinou (Hadeshian, 2010). Lisabonská zmluva upravuje nástroje Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky:

„(a) definícia všeobecného smerovania; (b) prijímaním rozhodnutí, ktoré definujú (i) kroky podniknuté EÚ, (ii) prevzaté pozície EÚ, (iii) opatrenia pre implementáciu rozhodnutí spomínaných v bodoch (i), (ii), a (c) posilňovaním systematickej spolupráce členských štátov” (Európska komisia, 2007).

Inštitucionálne inovácie sa naďalej zakladajú na neochote členských štátov vzdať sa svojej suverenity, preto sú stavané tak, aby neovplyvňovali zahraničnú politiku členov EÚ (Hadeshian, 2010). Právomoci Európskeho parlamentu a Komisie ostávajú obmedzené. Komisia prišla dodatočne o právo podávania iniciatívy. Nová inštitúcia, post Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, sa stala zodpovednou za obojstrannú komunikáciu s Parlamentom. Európsky súdny dvor nemá právo zasahovať do sféry SZBP. Jedinou jeho kompetenciou je monitorovať stav, i to iba vo vybraných prípadoch.

¹¹ Jej súčasťou je Európska bezpečnostná a obranná politika.

Post Vysokého predstaviteľa EÚ v sebe zahŕňa dve pozície – Vysoký predstaviteľ pre SZBP a zároveň Komisár pre externé záležitosti. Medzi jeho kompetencie patrí predkladanie iniciatívy a manažment a zavádzanie pravidiel v rámci SZBP, nahrádza úlohy štátu predsedajúceho Rade EÚ a komisára v sfére zahraničných vecí, a úlohy vysokého splnomocnenca pre spoločnú zahraničnú bezpečnostnú politiku. Takisto je aj viceprezidentom Komisie a zúčastňuje sa stretnutí Európskej rady (ako nečlen, bez práva hlasovať) (Hadeshian, 2010). Vysoký predstaviteľ EÚ už nie je generálnym tajomníkom Rady EÚ ani Západoeurópskej únie¹². Volený je Európskou radou, väčšinovým kvalifikovaným hlasovaním a rovnako je odvolávaný (Hadeshian, 2010).

Pozícia Vysokého predstaviteľa EÚ je prínosnou pre konzistenciu EÚ, no taktiež i pomerne náročnou úlohou. Vysoký predstaviteľ EÚ, ako viceprezident/tka Komisie koordinuje vzťahy medzi inštitúciami Komisie spadajúcimi do oblasti vonkajších vzťahov, čo môže spôsobiť napätie medzi ním, prezidentom Komisie a ostatnými relevantnými Komisármi (zodpovední za rôzne oblasti vonkajších vzťahov a vnútorných politík s dopadom na ne). Zároveň je nevďačná i rola sprostredkovateľa medzi Komisiou a Európskou Radou (Hadeshian, 2010).

V neposlednej rade je prínosom Lisabonskej zmluvy vytvorenie Európskej služby pre vonkajšiu činnosť (ESVČ). O necelý rok na to bolo prijaté Európskou radou rozhodnutie týkajúce sa povahy ESVČ, jej rozsahu, rozpočtu a personálu. Jej potenciál na vylepšenie konzistencie spočíva vo vytvorení spoločnej, európskej diplomacie. Ako taká asistuje Vysokému predstaviteľovi EÚ, predsedovi Európskej Rady, komisárom a samotnému prezidentovi Komisie. Spolupracuje s diplomatickými službami členských štátov (prostredníctvom 136 EÚ delegácií) a zabezpečuje spoluprácu (Hadeshian, 2010). ESVČ môže s veľkou pravdepodobnosťou zvýšiť efektivitu externej aktivity EÚ a napomôcť zvýšeniu konzistencie práve svojou podporou a asistenciou Vysokému predstaviteľovi EÚ, a prípravou strategických návrhov a zodpovednosťou za ich realizáciu (Duke, 2008).

Konzistencia je rovnako dôležitá i z hľadiska viditeľnosti pre tretie strany, t.j. ako sa EÚ prezentuje navonok. Lisabonom sa stanovuje, že za vonkajšiu politiku EÚ je zodpovedný Vysoký predstaviteľ EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku spolu

¹² Západná Európska únia (WEU), ako medzinárodná organizácia a vojenská aliancia založená počas studenej vojny, prestala existovať roku 2011 z rozhodnutia členských štátov EÚ preniesť jej kompetencie do Spoločnej Bezpečostnej a obrannej politiky. Prvkom, ktorý toto zlúčenie umožnil bolo prijatie Lisabonskej zmluvy v roku 2009 a ňou dodatku o solidarite medzi členskými štátmi, podobnému obrannej doložke WEU (Western European Union, 2010).

s Komisiou - Vysoký predstaviteľ EÚ za zahraničnú a bezpečnostnú politiku, ako vyplýva z názvu funkcie, Komisia za iné oblasti, avšak s výnimkou monetárnej únie (Emerson et al., 2011, s.4). Rada rozhoduje, ktorý z vyššie uvedených neskôr vedie vyjednávanie (Emerson et al., 2011, s.5).

Duke uvádza kvalifikované väčšinové hlasovanie ako jeden z článkov systému EÚ, ktorý prispel a prispieva k upevňovaniu konzistencie v rámci EÚ. Prostredníctvom neho sa otvára priestor pre kompromis. Základnou myšlienkou kvalifikovaného väčšinového hlasovania bolo predísť tomu aby iniciatíva, alebo rozhodnutie podporované väčšinou členských štátov bolo narušené vetom štátu, ktorý túto možnosť odmietal. Takýto krok zo strany členov EÚ bol realizovaný v rámci inštitucionálnej reformy spojenej s rozširovaním členskej základne (Europa.eu).

Lisabonská zmluva posúva hlasovanie opäť ďalej, rozširuje jeho záber v snahe modernizovať rozhodovanie. Nedefinuje hlasovanie kvalifikovanou väčšinou. Systém váženia hlasov – demograficky rozdelený a pridelený počet hlasov – je nahradený systémom dvojitej väčšiny. Ide o prítomnosť minimálne 55% členských štátov s dolnou hranicou 65% celkového občanov EÚ. V prípade rozhodovania o návrhu, ktorý nebol predložený komisiou, je nutná účasť 72% štátov. Demografická dôležitosť je ponechaná, no zároveň má každý štát po 1 hlase (Europa.eu, 2010). Nový systém bol zavedený takmer po piatich rokoch od prijatia zmluvy, 1.11.2014. Pravidlá uvedené v Nice však bude možné aplikovať až do roku 2017. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika si ponecháva právo rozhodovať jednomyselne, no Lisabonská zmluva, v snahe o zvýšenie legitimacy EÚ v zahraničí, menuje 4 výnimky:

- Rozhodnutia vymedzujúce konanie alebo postoj Únie na základe rozhodnutia Európskej rady.
- Rozhodnutia, vymedzujúce konanie alebo postoj EÚ, ktorý vychádza z návrhu Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku.
- Rozhodnutie previesť rozhodnutie v rámci SZBP.
- Menovanie zvláštneho zástupcu na návrh vysokého predstaviteľa Únie (Európska komisia, 2007).

Problematika energetiky sa nachádza medzi oblastami, kde bol tento spôsob hlasovania zavedený (Europa.eu, 2010).

Dosiahnutie konzistencie je pre EÚ veľkou výzvou. Existuje viacero problémov, ktoré musia byť prekonané:

1. *„Diverzita externých vzťahov, záujmov a aktivít.*

2. *Rozmanitosť aktérov a vonkajších politik EÚ.*
3. *Rozdielne kompetencie odvíjajúce sa od kontextu politik.*
4. *Stret záujmov členských štátov na istú oblasť politiky.*
5. *Nedostatok konzistencie pri reprezentácii EÚ“* (Hadeshian, 2010, s. 108).

Vertikálna konzistencia bude stanovená pomocou premenných uvedených v podkapitole 3.2.2 v Tabuľke č. 2. Hodnoty premenných zistíme na základe dostupných článkov, vyjadrení a odborných publikácií týkajúcich sa projektu plynovodu Nabucco. Kompetencie EÚ sú špecifickou premennou, keďže sa týkajú len EÚ. Táto premenná nebude aplikovaná na vybrané členské štáty. Kompetencie EÚ, tak ako sú definované v Lisabonskej zmluve – výlučné pre EÚ, zdieľané, podporné/koordinačné – tak budú vyhodnocované ako konzistencia vysoká, stredná a nízka.

Verbálnu rovinu budeme posudzovať ako zhodnú, približujúcu sa a nezhodujúcu sa. Zhodná rétorika vyjadruje vyššiu mieru konzistencie, približujúca sa strednú, nezhodujúca sa nízku. Rovnako to bude v prípade premennej – finančnej (praktickej) politiky. Osobné politické vzťahy s tretími krajinami (členských štátov s Ruskom) budeme hodnotiť ako obmedzené, štandardné a nadštandardné. Táto premenná závisí od konkrétnych okolností. V našom prípade, projektu plynovodu Nabucco ju budeme vyhodnocovať nasledovne: nadštandardné vzťahy znamenajú prekážku a z toho vyplývajúci nižšiu konzistenciu s EÚ, štandardné vzťahy môžu mať i kladný i záporný účinok, obmedzené sú pre konzistenciu prínosné, čiže znamenajú vyššiu mieru.

4. Energetická politika EÚ

Samotný počiatok európskej integrácie pramení, okrem politických cieľov uzmierenia štátov a Nemecka, podľa viacerých autorov v spolupráci v oblasti energetiky - Európske spoločenstvo uhlia a ocele a Euratom. Zakladajúce zmluvy z 50-tych rokov, hoci neboli právnym základom spoločnej energetickej politiky, sa dotýkali nepriamo energetických otázok. Ich úlohou bolo zabezpečiť ekonomický rast prostredníctvom spolupráce ohľadne energie (z jadra a korigovať produkciu uhlia). Už v tomto období badať skôr konkurenčné tendencie ako snahu o jednotný prístup (Špičánová & Vališková, 2011).

Energetická politika EÚ sa vyvíjala v dvoch fázach. Prvá fáza od počiatku integrácie až po rozšírenie EÚ o štáty strednej Európy v roku 2004, a druhá od rozšírenia až po dnešok (Špičanová & Valíšková, 2011).

V prvom prípade bolo v záujme členských štátov rozvinúť vnútorný trh s energiami a prostredníctvom liberalizácie obchodu (najmä s elektrickou energiou a zemným plynom) zlepšiť podmienky súťaže. V 70-tych rokoch sa vyskytli dve ropné krízy, ktoré poznačili európsky trh s energiou, odhalili jeho závislosť na dodávkach a priniesli intenzívnejšiu diskusiu. ES sa v názore na ne rozdelilo na dva póly – štáty, ktorých sa priamo dotýkala a štáty, ktorým vlastné zásoby dovolili sa od nich dištancovať (Británia a Francúzsko dokonca uzatvárali bilaterálne dohody s arabskými krajinami). Energetická politika (jej bezpečnosť, vzťahy s dodávateľmi a krajinami cez ktoré viedla infraštruktúra na dodávku energií) bola výlučne v kompetencií jednotlivých štátov a nedošlo k výraznému posunu a prehĺbeniu kooperácie (Hoerber, 2013). Štáty neboli ochotné vzdať sa národných prerogatív, aj napriek vyjadreniam volajúcich po spoločnej odpovedi na krízu¹³, ďalej sledovali svoje záujmy a návrh na vybudovanie európskej energetickej politiky¹⁴ ustúpil do úzadia. Prijatím Jednotného európskeho aktu a otvorením trhu došlo ku komunitarizácii určitých oblastí energetiky.

Postupom času boli prijaté dva energetické (liberalizačné) balíčky, 1996 a 1998, a 2003, ktoré štáty transformovali do svojej národnej legislatívy, a ktoré mali otvoriť trhy a umožniť súťaž (Hoerber, 2013). V 90-tych rokoch sa objavili snahy vytvoriť právny základ pre túto oblasť politiky, no štátom, ktoré sa o to zasadzovali (Belgicko, Španielsko, Taliansko) sa nepodarilo ich snahu pretaviť či už do Maastrichtskej, Amsterdamskej, alebo Zmluvy z Nice. V rámci vnútorného trhu však existoval aj nepriamy spôsob zakotvenia energetickej spolupráce – sekundárnymi prameňmi, venujúce sa iným témam, napríklad zmluva týkajúca sa environmentálnej politiky. Maastrichtská zmluva sa stala základom environmentálnej politiky, ktoré je priamo prepojená s energetickou, a preto je podľa niektorých autorov počiatkom zakotvenia energetickej politiky (Mišík, 2013). Oblasť externých energetických vzťahov ostala dlhé obdobie nedotknutá. Pred ropnými krízami síce bola prijatá, v dôsledku odberu ropy z Blízkeho východu, spoločná legislatíva, ktorej zámerom bolo stanoviť povinné zásoby

¹³ Francúzsko na čele s Michelom Debré bolo lídrom štátov Európskeho spoločenstva a prehlasovalo, že členské štáty by mali hovoriť jedným hlasom.

¹⁴ Komisia predložila v roku 1974 Rade, v reakcii na vyjadrenia členských štátov počas konferencii v Kodani, komuniké „Smerom k novej energetickej stratégii pre Spoločenstvo“. Poukazovala na potrebu dlhodobej spoločnej politiky, ktorá by redukovala závislosť štátov na rope a externých dodávkach.

ropy. Prvé obdobie možno charakterizovať nedostatočnou konzistenciou (ciele vs aktivita), ktorá bola práve v tejto sfére najväčšmi viditeľná a energetická politika bola mnohými kritikmi považovaná na „*najväčšie zlyhanie procesu európskej integrácie*“ (George, 1996, s. 152).

Pri rozširovaní EÚ sa kládol dôraz už v predvstupovom období na pomoc štátom v sfére energetiky, no z veľkej časti išlo o harmonizáciu štandardov týkajúcich sa životného prostredia. Kandidujúce štáty museli zosúladiť svoje politiky podľa požiadaviek EÚ. Najvýznamnejšou požiadavkou zo strany EÚ voči krajinám bývalého sovietskeho bloku bolo uzavretie jadrových elektrární, ktoré sa vyznačovali nedostatočnými bezpečnostnými parametrami. Aj týmto počínom sa zvýšila závislosť štátov na dovoze energie (najmä zemného plynu) (George, 1996).

S prístupom ďalších štátov do EÚ v roku 2004 a následne 2007 sa zvýšila celková závislosť EÚ ako celku na externých dodávkach energií, najmä na Rusku, a spolu s ňou aj potreba budovania energetickej bezpečnosti. EÚ začala venovať zvýšenú pozornosť vonkajším energetickým vzťahom nakoľko nové členské štáty, v porovnaní so starými, boli do veľkej miery závislé od dovozu energetických surovín. Ďalším dôvodom je ich nedostatočná diverzifikácia zdrojov, a iný pohľad na Rusko, s ktorým vedú, v porovnaní so starými členmi, opatrnejšie rokovania nakoľko od nich závisí ich „prežitie“ (Mišík, 2013).

Za zásadný zlom v otázke pristupovania k energetike a energetickej bezpečnosti môžeme považovať plynové krízy v roku 2006 a 2009 kedy boli prerušené dodávky plynu¹⁵ nie z technických, ale politických príčin, a rovnako i krízu medzi Bieloruskom a Ruskom v roku 2007¹⁶. Ohrozenie dodávok plynu pre štáty strednej Európy (najvýraznejšie pre Maďarsko) poukázalo na existujúci problém závislosti štátov a možnosti využívať energetiku pre politické účely a ciele. Jednotnosť Únie nebola ani napriek krízam dosiahnutá, nebolo prijaté konkrétne stanovisko ako riešiť a zabrániť možným potenciálnym krízam. Na jednej strane stáli štáty priamo postihnuté, ktoré volali po ráznych opatreniach a na druhej štáty, ktorých sa kríza zásadným spôsobom nedotkla (Mišík, 2013). Zelená kniha Európska stratégia pre trvalú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu z roku 2006, ktorá obsahovala konkrétne odporúčania pre vnútorný

¹⁵ Treba poznamenať, že s podobnou situáciou sa štáty predtým nestretli, nakoľko k úplnému prerušeniu dodávok nedošlo ani počas Studenej vojny (Pascual & Zambetakis, 2010)-

¹⁶ Spojená so zvyšovaním cien plynu pre Bielorusku odmietnutím ceny a plánovaným zastavením dodávok plynu rovnako ako neskôr spor o ropu, dohady o platení daní, ilegálne odoberanie ropy Bieloruskom a neskôršie pozastavenie dodávok (BBC NEWS, 2007) .

trh, a následný návrh Komisie na vytvorenie energetickej politiky boli odmietnuté. Následne prišla Komisia v októbri 2006 s oznámením, Externé energetické vzťahy, od princípov k aktivite, a neskôr bol EÚ Radou prijatý Energetický akčný plán na rok 2007-2009, ktorý obsahoval odporúčania vyššie spomínanej Zelenej knihy (Mišík, 2013). Prvotným strategickým dokumentom v oblasti energetiky (rovnako aj životného prostredia) sa stal Energetický a klimatický balíček z roku 2008.

Avšak samotná pozornosť, ktorá bola tejto problematike venovaná, bola predzvesťou budúcich snáh o vybudovanie spoločnej energetickej politiky vedúcej k energetickej únii a hľadaniu alternatívnych energetických zdrojov. Snaha o prijatie tretieho energetického balíčka v pôvodnej forme, Komisiou predloženej narazila na odpor zo strany šiestich členských štátov a ich blokovacou menšinou. Hlavným dôvodom bola ambícia Komisie presadiť úplný unbundling v dodávkach plynu, t.j. „*oddelenie jednotlivých častí prirodzených monopolov – preprava, distribúcia, predaj, a pod.*“ (Mišík, 2013, s. 84). Kompromisom bolo prijatie troch variant, z ktorých si môžu členské štáty samé vybrať ktoré príjmu. V akademickej sfére sa objavili viac krát domnienky, že práve samotná liberalizácia trhu napomohla Gazpromu zvýšiť svoj vplyv na európskom trhu (Mišík, 2013).

Mišík (2013, s. 96) vo svojej knihe identifikuje štyri možné dôvody, pre ktoré sa EÚ začala venovať energetickej politike vo zvýšenej miere:

1. „*Východné rozšírenie*¹⁷.
2. *Export energetických surovín Ruskou Federáciou*¹⁸.
3. *Nárast dopytu po energetických surovinách a nedostatočná prepojenosť tranzitných sústav.*
4. *Neistota v dopyte a ponuke energií v rámci EÚ*¹⁹.“

EÚ zareagovala na vyššie spomenuté skutočnosti posunutím témy energetiky a jej bezpečnosti do popredia, v roku 2010 prijatím „Nariadenia o bezpečnosti dodávok zemného plynu“, stratégiou „Energia 2020 Stratégia pre konkurencieschopnú,

¹⁷ Nové členské štáty sú od svojho vstupu aktívnymi účastníkmi energetickej politiky. Vhodným príkladom je iniciatíva Českej republiky a Slovenska a založenie Európskeho jadrového energetického fóra pre „zlepšenie obrazu jadrovej energie v rámci EÚ“ (Mišík, 2013, s. 97)

¹⁸ Ruská Federácia je hlavným dodávateľom ropy, zemného plynu a tuhých surovín do EÚ (Eurostat, 2014).

¹⁹ V roku 2012 bolo až 53,4 % energetických surovín pre spotrebu EÚ importovaných. Pre porovnanie, v roku 2002 vyprodukovala EÚ 924, 4 milión ton ropného ekvivalentu (toe) produkcia no v priebehu nasledujúce desaťročia produkcia klesla na 794,3 milióna toe. Ako uvádza Eurostat, možnou príčinou je úbytok surovín a/alebo chápanie využitia neekonomických zdrojov (uhlia, lignitu, a pod.) ako neefektívne (Eurostat, 2014).

udržateľnú a bezpečnú energetiku“, v ktorej je jednou z priorít „*posilnenie vonkajšieho rozmeru EÚ s energiou*“. Stratégia zdôrazňuje význam externej formy európskej energetickej politiky a jej konzistentnosť. Ako sa v nej píše, „*pozornosť EÚ bude venovaná bezpečnosti (dostupnosti) ropy, potrubí na transport zemného plynu a s tým súvisiacou bezpečnosťou produkcie a infraštruktúry prostredníctvom kombinácie nástrojov energetickej a spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky*“ (European Commission, 2010).

Ďalšie podobné opatrenia, ako „Plán energetickej účinnosti“ 2011 a „Energetická politika EÚ: budovanie vzťahov s partnermi za hranicami EÚ“ (predpokladom pre energetickú bezpečnosť je vybudovanie vnútorného trhu, nakoľko bilaterálne vzťahy sa ukázali byť kontraproduktívne) (Mišík, 2013). Harmonizácia je však otázkou budúcnosti, nakoľko práve otázka externých vzťahov ostala v poli pôsobnosti členských štátov (Mišík, 2013).

Energetika bola prvý krát spomenutá v Ústavnej zmluve pre Európsku úniu, tá však bola v referende Holandskom a Francúzskom odmietnutá (Mišík, 2013). Lisabonská zmluva túto skutočnosť napravila a právne podložila, v článku 194 hlavné ciele členských štátov definované pre oblasť energetiky:

- „*Zabezpečenie fungovania trhu.*
- *Zabezpečiť bezpečnosť dodávok energií v EÚ.*
- *Presadzovať energetickú efektívnosť, úsporu a vývoj nových a obnoviteľných zdrojov energie.*
- *Podporovať prepojenie sietí*“ (Európska komisia, 2007, čl. 134).

Rozvoj týchto cieľov bol možný vďaka kompromisu ponechať rozhodovanie o energetickom mixe na národné vlády členských štátov. Lisabonská zmluva položila právny základ energetickej politiky, avšak skutočnosť, že členské štáty si i naďalej môžu samé určovať svoj energetický mix bráni posunutiu energetiky z oblasti zdieľaných kompetencií.

Energetická politika je pre EÚ jednou z kľúčových tém a záležitosťou, v ktorej dochádza v poslednej dobe – napäté vzťahy s Ruskom, situácia na Ukrajine - k výraznému posunu. Vďaka Rusko-Ukrajinskej kríze, ktorá prepukla vo februári 2014 (názory na presný dátum sa líšia) sa dnes energetickej politike dostáva nevidanej pozornosti, nie len zo strany jednotlivých členských štátov, ale aj samotnej EÚ. Význam a zraniteľnosť energetických dodávok neustále stúpa. Európska únia ukazuje záujem

smerovať k energetickej únii. „*Energia už pridlho stojí mimo základných slobôd našej Únie. Aktuálne dianie ukazuje, čo je v hre – mnohí Európania majú obavy z možného nedostatku energie na kúrenie. Ide tu o to, aby Európa z dlhodobého hľadiska konala jednotne. Chcem, aby energia, na ktorej stojí naše hospodárstvo, bola odolná, spoľahlivá, bezpečná, stále viac obnoviteľná a udržateľná.*“ (vyjadrenie nového predsedu Európskej Komisie, Jean-Claude Junckera) (Európska komisia, 2015) Maroš Šefčovič, ako nový podpredseda Komisie zodpovedný za otázky energetiky, uviedol najnovší projekt EÚ – európsky energetický projekt, „*integrujúci 28 európskych energetických trhov do spoločnej energetickej únie, ktorý zníži energetickú závislosť Európy a investorom ponúkne predvídateľnosť prepotrebnú na tvorbu pracovných miest a rastu*“ (Európska komisia, 2015). K hlavným bodom tohto ambiciózneho projektu patria:

- a. Bezpečnosť dodávok a solidarita (aj projekt Nabucco odhaľuje neexistujúcu solidaritu).
- b. Vytvorenie funkčného vnútorného trhu a infraštruktúry.
- c. Znižovanie energetického dopytu prostredníctvom energetickej efektivity.
- d. Dekarbonizácia energetického mixu a ďalšie rozvíjanie domácich energetických zdrojov (Európska komisia, 2015).

Pevne stanovené pravidlá a vnútorná jednota štátov je podmienkou a základom úspešných externých energetických vzťahov EÚ (Paavola, 2014). V prípade diplomovej práce práve konzistencia politík štátov a jej vertikálny charakter vo vzťahu k EÚ.

Energetická politika EÚ zahŕňa široké spektrum záležitostí a politík – zvyšovanie ekonomickej konkurencie schopnosti, spoločný trh, zníženie emisií, ktoré majú negatívny vplyv na životné prostredie, zvyšovanie používania obnoviteľných zdrojov, bezpečnosť jadrovej energetiky a vyrovňovanie štandardov jadrových elektrární, infraštruktúra, znižovanie závislosti štátov na dodávkach energie, udržiavanie dobrých vzťahov s importérmi, a pod. Formulácia energetickej politiky a dodržiavanie konzistencie je kvôli heterogenite energetických záležitostí náročná úloha pre EÚ (Hafner, 2015).

4.1 Plynová energetická politika EÚ

Každým rokom stúpa celosvetová spotreba energií (British Petrol, 2014). EÚ sa radí so svojimi 28 členskými štátmi a výdavkami okolo 400 miliárd eur k najväčším dovozcom energií (Európska komisia, 2015). Zemný plyn predstavuje v EÚ jednu štvrtinu primárnych energetických dodávok a je dôležitou súčasťou energetického mixu. Zvýšenie dopytu a zníženie produkcie viedli v posledných rokoch k nárastu jeho importu (Hafner, 2015).

Z historického hľadiska boli zásoby a dodávky zemného plynu spojené s mnohými prekážkami a ťažkosťami. V 70-tych rokoch 20. storočia si USA spolu s ES uvedomili, že zásoby zemného plynu majú svoje limity a sú cenné. Preto sa rozhodli presadiť legislatívu, ktorá zakazovala spaľovanie zemného plynu v elektrárnach. Rovnako aj tranzit plynu bol z dlhodobého hľadiska vnímaný ako problémový (konflikty a narušenie vzťahov medzi krajinami) a finančne náročný (Jensen, 2010). V 90-tych rokoch boli tieto z viacerých dôvodov opatrenia zrušené. Medzi tie hlavné patrila snaha o znižovanie emisií a prijatie Energetickej bezpečnostnej charty, ktorá sľubovala riešenie problémov spojených s tranzitnými potrubiami (Jensen, 2010).

V prípade plynu a jeho dnešnej spotreby v rámci EÚ je ťažšie určiť celkový trend. Vo všeobecnosti možno tvrdiť, že dochádza k postupnému znižovaniu, avšak ak sa pozrieme na jednotlivé členské štáty, vidíme, že mnohé z nich si trend, respektíve spotrebu udržujú, a aj prípadná zmena je nepatrná. Konkrétne čísla sú uvedené nižšie v Tabuľke č. 3 vytvorenej v rámci British Petrol review (2014).

Tabuľka č.3: Spotreba zemného plynu vybraných členských štátov 2012-2013

Členský štát EÚ	Spotreba 2010 mtoe	Spotreba 2011	Spotreba 2012	Spotreba 2013
Nemecko	75,0	67,1	70,5	75,3
Francúzsko	42,2	36,4	38,0	38,6
Taliansko	68,6	64,3	61,8	57,8
Veľká Británia	84,8	70,3	66,3	65,8
Poľsko	14,0	14,1	14,9	15,0
Slovensko	5,0	4,6	4,4	4,9

Táto skutočnosť však nemení nič na tom, že EÚ a jej členské štáty sú závislé na jeho dovoze. Jednu štvrtinu energetického mixu EÚ tvorí plyn, ktorého viac ako 60% (65,8% v roku 2012) je importovaných (Európska komisia, 2014). EÚ nepatrí medzi veľké plynové mocnosti. Má medzi svojimi členmi iba malých producentov ako Veľká Británia, Holandsko, či Dánsko. Vyniká ako odberateľ, s mocnými energetickými spoločnosťami (Aalto & Temel, 2014).

Vedúcou inštitúciou EÚ pre trh s plynom je Európska Komisia, ktorá sa snaží o jeho postupnú liberalizáciu. Cieľom Európskej Komisie je urovnať spory bežných spotrebiteľov a záujmy spoločností (Európska Komisia, 2014). Bariérou tejto snahy je pomalá implementácia Tretieho energetického balíčka členskými štátmi a opozícia energetických spoločností. Aj z tohto dôvodu členské štáty preferujú uzatváranie bilaterálnych dohôd (Aalto & Temel, 2014).

Ako bolo spomenuté vyššie, v posledných rokoch došlo k viacerým plynovým krízam, ktoré sa dotýkali infraštruktúry, narušených vzťahov a obmedzenia dodávok. Práve plynová energetická politika upriamila pozornosť EÚ na potrebu diverzifikácie zdrojov. Veľký počet členských štátov, nachádzajúcich sa predovšetkým v Strednej Európe (Poľsko, Česká republika, Slovensko, Maďarsko, atď), je z tohto hľadiska pod úrovňou žiadaného štandardu.

Harmonizácia tejto politiky je však pre EÚ prioritou, nakoľko bez nej nemôže efektívne presadzovať svoju komplexnú politiku, založenú na pravidlách solidarity, snahy o energetickú efektivitu, zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov a zníženie skleníkových emisií (European Commission, 1997).

Obchod so zemným plynom sa uzatvára na základe dlhodobých zmlúv. Príčinou sú vysoké náklady spojené s projektmi týkajúcimi sa logistiky (Stevens, 2010).

Základom plynovej energetickej politiky je dobre rozvinutá infraštruktúra. Tranzitné potrubia, ich výstavba a prevádzkovanie je sa v minulosti a dodnes stretávajú s viacerými problémami. Doprava plynu (1/5 domáceho) sa uskutočňuje najmä prostredníctvom potrubí, prechádzajúci viacerými členskými (tranzitnými) štátmi a rovnako aj štátmi mimo EÚ (Aalto & Temel, 2014). Rusko, Nórsko a Alžírsko, uspokojujúce takmer polovicu dopytu EÚ po plyne, sú hlavnými importérmi tejto komodity. Počet dodávateľov plynu sa v poslednom desaťročí zvýšil (2000-2012 nárast z 14 na 23). EÚ sa však primárne zameriava na zlepšovanie tranzitu a samotnej infraštruktúry (European Commission, 2014). Investície do infraštruktúry sú žiadané

a ich suma, odhadnutá Európskou Komisiou, sa pohybuje na rozhraní 70 až 90 miliárd eur (Badida, 2013).

Tretí energetický balíček (2007) zdôraznil potrebu diverzifikácie zdrojov, ktoré sú do EÚ importované. Členské štáty iniciatívu Komisie, nachádzajúcu sa v rámci balíčka, na sprostredkovanie prístupu tretím stranám k infraštruktúre skritizovali (Aalto & Temel, 2014). Tá mala viesť k prístupu k trhu veľkým ako aj malým firmám a tým umožniť súťaž. Ďalšou snahou bolo oddeliť produkciu plynu od jej dodávok, t.j. zabrániť aby jednotlivé firmy riadili celkový proces a tým zvyšovali svoju dominanciu nad spotrebiteľmi²⁰ (Aalto & Temel, 2014). Zavedenie tohto prvku spôsobilo vyššiu závislosť spoločností na európskych reguláciách avšak neodstránil ich potrebu budovať politickú podporu štátu, ktorý im umožňuje vyhľadávať nové zdroje a trhy v zahraničí (Aalto & Temel, 2014).

4.2 Problémy spojené s tranzitom

Postupom času, a v spojitosti so vzdialenosťou trhov pre zemný plyn, sa transport zemného plynu dostal do centra pozornosti a mnohokrát viedol ku sporom (Stevens, 2010). Tranzitné potrubia slúžiace na prepravu zemného plynu (či ropy), ktoré prekračujú hranice niekoľkých štátov, so sebou nesú prvky, vďaka ktorým tento fenomén môže viesť k väčším, či menším konfliktom. V celom procese je angažovaných viacero strán s vlastnými záujmami a preferenciami. Štáty súperia o podiel a zisk, o dominanciu a moc. Väčšie množstvo potrubí bude v krátkej budúcnosti nutných, aby boli schopné pokryť dopyt a spotrebu. Vzhľadom k tomu, že každá zo strán má vlastnú suverenitu, neexistuje jurisdikcia, ktorá by celý prípad dokázala efektívne riadiť (Jensen, 2010). Projekty bývajú zväčša financované z mixu – podielu súkromných spoločností, vlád, a štátom vlastnených firiem.

V poslednej dobe sa vyskytlo viacero problémov s ruskými tranzitnými potrubiami. Hlavným predstaviteľom súčasných konfliktov v tejto oblasti sú dlhy Ukrajiny a tým jej komplikujúca sa pozícia ako tranzitnej krajiny.

²⁰ Niekoľkým spoločnostiam, ako napríklad „*nemeckému EDF a GDF sa táto možnosť nezdala najvhodnejšia a úspešne si vylobovali u nemeckej vlády možnosť vlastníctva sietí, s podmienkou dozoru nezávislého operátora*“ (Aalto & Temel, 2014, s. 766) Toto je jeden z príkladov, ako firmy (kedy štátom vlastnené) odmietajú podriať sa nariadeniam EÚ a namiesto toho sledujú primárne svoje záujmy. Takéto spoločnosti vnímajú dlhodobé bilaterálne zmluvy ako najvhodnejšie riešenie (Westphal, 2008, p. 93).

4.3 Energetické vzťahy EÚ a Ruska

Európska únia spotrebuje viac ako 12 miliónov terajoulov zemného plynu ročne. Až 32% z celkového objemu tvorí plyn importovaný z Ruska (European Commission, 2014). Viac ako polovica energetických surovín sa do EÚ dováža. V roku 2030 sa očakáva nárast až na 70% (Stevens, 2010). Rusko je významné pre EÚ, nakoľko je jej tretím najväčším obchodným partnerom. Rovnako je Európska únia pre Rusko dôležitá pre Rusko, je trhom, ktorý poberá približne 41% ruského exportu (Popescu, 2014).

Zemný plyn sa dostal do čela Ruskej energetickej politiky v 50-tych rokoch, po objavení bohatých ložísk východne od Uralu a na Sibíri. O pár rokov na to sa jeho produkcia rapídne zvýšila, čo malo za následok expanziu Ruska do iných zemí a postupné vytváranie potrebnej infraštruktúry. Kontrola nad touto politikou prešla postupom času z Ministerstva plynového priemyslu do rúk štátom vlastneného koncernu, Gazpromu (Stevens, 2010). Štáty východnej Európy dostali prvú dodávku na počiatku 60-tych rokov prostredníctvom plynovodu Bratstvo. Do ES začal prúdiť na konci 70-tych rokov 20.storočia.

Gazprom bol neskôr čiastočne privatizovaný, no aj napriek tomu v energetickej spoločnosti prevláda názor, že jeho účelom ostalo presadzovať vo svete politické a ekonomické záujmy Ruska. Rovnako je postoj Gazpromu voči Energetickej charte²¹ možnou príčinou, prečo ju Rusko doteraz neratifikovalo. K podpisu došlo v čase kedy bola Ruská ekonomika pomerne slabá. S postupom času a posilňovaním ekonomiky a celkovej pozície Ruska vo svete, sa rétorika tejto moci zmenila smerom k dravšiemu presadzovaniu svojich zahraničných cieľov (Light, 2008). Ruská energetická politika sa vyznačuje monopolistickým prístupom k obchodu so zemným plynom. Rusko, respektíve Gazprom, okrem svojich zásob disponuje plynom nakúpeným od jeho susedov (Turkmenistan, atď.), ktorý následne predáva a distribuuje za podstatne vyššie sumy do Západnej Európy (Baran, 2007).

Vzťah EÚ a Ruska v oblasti energetiky je o vzájomnej závislosti. V 90-tych rokoch sa diskurz podstatne líšil od súčasného. Spoločná stratégia EÚ voči Rusku z roku 1999 pojednáva o slabosti a nestabilite Ruska. Vzájomné vzťahy neboli založené na súťaži, ale na snahe EÚ posilniť ruský energetický sektor a zvýšiť jeho

²¹ Medzinárodná dohoda, iniciovaná Európskou Komisiou na vytvorenie právne záväzného mechanizmu pre riešenie záležitostí týkajúcich sa energetického sektora. Rusko túto dohodu podpísalo, no k samotnej ratifikácii dodnes nepristúpilo aj napriek snahe zo strany EÚ (Light, 2008).

konkurencieschopnosť (Casier, 2011). Situácia v prospech EÚ bola vystriedaná jej vysokou závislosťou a obavami z možného prerušenia dodávok z politických dôvodov, ktoré nahradili tie ekonomické (Casier, 2011). Energetika v spojitosti s bezpečnosťou sa dostala na agendu EÚ Zeleným papierom v roku 2000. Európska Komisia volala po stratégii pre bezpečné dodávky a diverzifikáciu, keďže Únia nie je schopná zbaviť sa svojej závislosti na ropе (Blízky východ) a zemnom plyne (Rusko) (Casier, 2011).

EÚ-Ruské energetické vzťahy sa vyznačujú na jednej strane snahou o kooperáciu a na druhej neustálymi konfliktami (snaha EÚ zabrániť Gazpromu držať si monopol, Rusko a jeho energetická geopolitika, a podobne). V roku 2000 pristúpila EÚ a Rusko k vytvoreniu spoločného Energetického dialógu. Zámerom bolo vybudovať užšiu spoluprácu v sfére bezpečnosti dodávok, určiť bližšie postavenie producenta a konzumenta a zracionalizovať politiku zahŕňajúcu infraštruktúru. V nadväznosti na dialóg vznikla o päť rokov nato platforma Rusko-Energetické Fórum určené pre biznis sféru (Light, 2008).

Počiatky EÚ-Ruského energetického dialógu sú spojené s energetickou dohodou, ktorú strany uzavreli v roku 2004 (Bozhilova & Hashimoto, 2010). V tom istom roku pristúpili partneri k riešeniu viacerých záležitostí, v oblasti energetiky k potvrdeniu významu dlhodobej spolupráce a dodávok zemného plynu do Európy.

V posledných obdobi boli v rámci summitov, dialógu, zaznamenané významné úspechy – v roku 2005 vytvorenie 4 spoločných priestorov, 2007 tematickej skupiny na Stratégie, predpovede a scenáre, čo viedlo k vytvoreniu varovacieho systému v prípade prerušenia dodávok ropy a plynu do EU. 2010 bolo vytvorené partnerstvo pre modernizáciu²². Dnes však zaznamenať stagnáciu vo vzťahoch a nedostatok efektivity vo vedení vzájomného dialógu. (Popescu, 2014) Obe strany napriek rozvinutej kooperácii v oblasti energetiky (rovnako aj napríklad turizmu, či vzdelávania) znížili svoje očakávania a narážajú neustále na rôzne prekážky.

Rozvoj EÚ-Rusko energetických vzťahov (a zneužívanie energetickej politiky Ruskom na presadzovanie svojich politických cieľov – zastavenie dodávok plynu cez Ukrajinu z dôvodu jej dlhov a odrezaním Slovenska od dodávok plynu) bol spojený s nárastom potreby EÚ hľadať alternatívne zdroje, ktoré by v prípade núdze zabránili odrezaniu EÚ od života potrebných zdrojov energie (plyn, ropa). Tretí energetický

26 V energetickom dialógu zastupuje členské štáty Európska Komisia a pôsobí ako jeho manažér. (Aalto & Temel, 2014)

balíček, predstavený Európskou Komisiou, bol orientovaný najmä na zníženie vplyvu Gazpromu, ktorý sa pričínal v rámci európskeho trhu o obmedzenie súťaže (Popescu, 2014). V roku 2003 Európska Komisia odhalila, že skupina jej členských štátov, a ich zmluvy s Gazpromom sú v rozpore s Európskym právom a začala vyšetrovanie, s cieľom napraviť konkurenčnú schopnosť v oblasti energetiky a zvýšiť súťaž na energetickom trhu.

Rusko-ukrajinské vzťahy a ich postupné zhoršovanie sa sú dôvodom komplikácií energetických vzťahov EÚ a Ruska. Ukrajina ako sused a bývalý člen Sovietskeho zväzu roky profitovala z nízkych cien zemného plynu (US\$50 za tisíc kubických metrov v porovnaní s EÚ - US\$230). Po temer štvornásobnom zvýšení cien Ruskom, Ukrajina nevládala plniť si svoje finančné záväzky. Dostala sa do dlhu, ktorý vyústil v prerušení dodávok, čo rovnako zasiahlo aj niektoré členské štáty EÚ, nakoľko Ukrajina nie je len odberateľ zemného plynu, ale aj tranzitná krajina, cez ktorú sa ruský plyn dostáva ďalej na Západ (Casier, 2011).

Vzťahy EÚ a Ruska pozostávajú do veľkej miery zo vzťahov bilaterálnych medzi Ruskom a jednotlivými členskými štátmi. Dnešnej energetickej agende dominujú vzťahy so štátmi EÚ, ktoré kedysi patrili do Sovietskeho bloku²³ (Light, 2008). Pretrvávajúce spory Ruska a jeho susedov, napätie medzi ním a niektorými členskými štátmi z dôvodu problémov s dodávkami energetických surovín, prinútili EÚ presadiť túto agendu do centra pozornosti spoločných európskych záležitostí a energetickej politiky EÚ (Bozhilova & Hashimoto, 2010).

Za posledné dve dekády bolo zaznamenaných viac ako 30 rozporov a prípadných prerušení (alebo hrozieb prerušenia) dodávok energetických surovín, ktoré boli podľa štúdií zo strany Ruska politicky orientované (Smith, 2008). Terajšia Ruská vláda, pod vedením prezidenta Putina, dáva jasne najavo, že import energetických surovín do Európy bude využívaný na upevnenie si pozície v svetovej politike, najmä však v krajinách, ktoré boli kedysi súčasťou Sovietskeho zväzu a taktiež aj v Strednej Ázii a Kaukaze (Smith, 2008). Niekoľko významnejších ruských ekonómov kritizovalo prístup Ruska k energetike a jeho snahu zneužívať tieto záležitosti v svoj prospech (avšak nie krajiny ako takej, ale oligarchov pri moci) (Smith, 2008).

²³ V roku 2007 zastavilo Rusko dodávky plynu prostredníctvom Družby pre Mazeikiu Nafta. Objavili sa dohady, či nejde zo strany Ruska o snahu zabrániť Litve predať Mazeikiu Poľskej spoločnosti, ktorá si na neho, rovnako ako ruské firmy robila záujem. Výsledkom bolo prehlásenie Európskeho Parlamentu smerom k Rusku týkajúce sa prestania využívania dodávok energií pre politické účely (Light, 2008).

Energetická závislosť je pre EÚ zásadným problémom a diverzifikácia prioritou. Nové členské štáty (rozširovanie EÚ v roku 2004 a vyššie) sa odlišujú od starých v prístupe k Rusku. Vyžadujú asertívnejší prístup, keďže vnímajú svoju energetickú závislosť a nedostatok solidarity v rámci EÚ ako bezpečnostnú hrozbu²⁴ (Casier, 2011). Energetická politika je Ruskom geopoliticky využívaná, najmä voči krajinám bývalého Sovietskeho zväzu (Casier, 2011).

4.4 Projekt plynovodu Nabucco

Rastúci dopyt EÚ po zemnom plyne a nedostatok vlastných zdrojov znamená vyššie dodávky, prostredníctvom potrubí, prípadne vo forme LNG, ten však predstavuje iba okolo 13% z celkového importu (Liuhto, 2009). Význam transportu plynu prostredníctvom potrubí je preto podstatný. Tranzitné potrubie je definované ako: „*potrubie, nesúce ropu, alebo zemný plyn, ktoré na svojej ceste do cieľa – trhu, prechádza viacerými suverénnymi teritóriami*“ (Stevens, 2009, s. 1).

Plynovod Nabucco bol jedným z článkov projektu Južného koridoru, ktorý je pre EÚ²⁵ a jej energetickú bezpečnosť prioritou. Nabucco mal v ňom podľa EÚ vedúce postavenie najmä z hľadiska snáh EÚ o diverzifikáciu zdrojov (Barysch, 2010). Významným pozitívom projektu bolo aj odstránenie rozdielov medzi jednotlivými členskými krajinami a ich prístupu k nevyhnutým zdrojom (v tomto prípade k zemnému plynu) a napravením vzťahov EÚ a Turecka. Avšak nekonzistentný prístup členských štátov a nedostatočná finančná podpora spôsobili, že sa po niekoľkých rokoch odstúpilo od výstavby tohto plynovodu (Barysch, 2010).

Počiatky projektu výstavby Nabucca siahajú do roku 2002, k debatám rakúskeho OMV a tureckej energetickej spoločnosti Botas, s podporou Európskej Komisie (Stevens, 2009). Do celého projektu boli neskôr zapojené maďarský MOL, bulharský BEH, Transgaz z Rumunska a nemecký RWE (Hafner, 2015). Plánovaný plynovod, s kapacitou 31 bcm/y a dĺžkou viac ako 3800 km mal ísť z tureckého Erzurumu, cez Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, a končiť v Rakúsku a spájať sa Tabriz-Erzurum a Juhokaspickým potrubím (Stevens, 2009). Zemný plyn mal byť dovážaný z Azerbajdžanu,

²⁴ Poľsko patrí medzi štáty, ktoré vystupujú kriticky voči Rusku a jeho energetickej politike. Paradoxne však aj voči Nemecku, ktoré s Ruskom udržiava úzke energetické vzťahy (Casier, 2011).

²⁵ Projekt bol spolitizovaný v roku 2006, kedy Komisia prejavila záujem o bližšiu spoluprácu s dodávateľmi (Just & Duch, 2012).

Turkmenistanu, Iraku, Iránu a Egyptu. Projekt od jeho vzniku podporovala politicky nie len EÚ, ale aj Turecko a USA (Hafner, 2015).

V priebehu nasledujúcich rokov, od začiatku projektu, bolo podpísaných niekoľko dohôd – deklarácia volajúca po zrýchlení projektu v roku 2006, 2008 zmluva o dodávkach plynu z Azerbajdžanu. Na summite, ktoré sa konal v roku 2009 k téme Južný koridor, participujúce štáty odsúhlasili naďalej podporovať projekt Nabucca, politicky, technicky i finančne (Hafner, 2015). V roku 2011 boli podpísané dohody o podpore projektu medzi konzorciom Nabucca a tranzitnými krajinami (Hafner, 2015).

Jedna z alternatív Nabucca, projekt Blue Stream (do Turecka) distribuje iba 10bcm, zatiaľ čo Nabucco by Európe priniesol okolo 30bcm (Liuhto, 2009). Ďalší projekt, tzv. South Stream, je kritikmi považovaný za obranný ťah zo strany Ruska, ktoré sa snaží udržať si v regióne svoj vplyv a výhodný geostrategický postoj, ktorý mu umožňuje práve jeho energetická politika (Stevens, 2009). Nie len EÚ ale aj USA podporovali projekt Nabucca, plynovodu z Turecka cez Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko do Rakúska. Plyn z Azerbajdžanu by totižto významne dopomohol EÚ k diverzifikácii. Rusko si je tejto skutočnosti vedomé a jeho snahou bolo zabrániť EÚ vytvárať alternatívy pre dovoz plynu. Gazprom sa snažil zapojiť do projektu, no narazil na odpor zo strany západných štátov (Baran, 2007). Ako alternatíva sa ukázal nový projekt, ohlásený spolu s Talianskom – vybudovanie potrubia South Stream. Reakcia zo strany Ruska na projekt plynovodu Nabucco sa vyhrotila do tej miery, že prezident Putin začal osobne navštevovať lídrov európskych krajín zapojených do projektu (Baran, 2007).

Za zlyhaním projektu stojí viacero faktorov, a South Stream²⁶ patrí medzi ne. Rovnako k tomu prispela i nevôľa zo strany poskytovateľov plynu (okrem Azerbajdžanu) (Hafner, 2015). Multilaterálny projekt veľkých rozmerov, závislý na viacerých dodávateľoch sa zmenil na bilaterálny s menším rozsahom a s podporou Azerbajdžanu ako zásobovateľa. Takýto vývoj si EÚ nepredstavovala, nakoľko sa zmenila legálna štruktúra i štruktúra trhu. Pôvodne išlo totižto o projekt, ktorý spadal výhradne pod európske právo, a mal byť uplatňovaný princíp „unbundlingu“ po celej jeho dĺžke

²⁶ Plynovod by mal ísť pod čiernym morom, v dvoch líniiach – na Rakúsko a do Grécka a Talianska. Kapacita sa časom zvýšila z 30 bcm na 63 bcm, s výdajmi okolo 30 miliárd dolárov. Projekt je vnímaný ako čisto politický, s cieľom zabrániť Nabuccu a znížiť význam Ukrajiny ako tranzitnej krajiny (Barysch, 2010).

(Hafner, 2015). Nabucco bol testom nového regulačného systému EÚ, kedy mal byť zaručený prístup tretích strán k potrubiu na základe obchodnej dohody (Hafner, 2015).

Liuhto (2009) zhrnul problémy s Nabuccom nasledovne: 1. nedostatok plynu pre potrubie, 2. Ťažkosti ako presvedčiť zainteresované strany (producentov, tranzitné krajiny, finančných donorov a konzumentov v EÚ) aby spolupracovali, 3. Bezpečnosť pred teroristickými útokmi a 4. Zabrániť Turecku, aby projekt zneužilo pre posilnenie svojej strategickej pozície pri vyjednávaní o vstupe do EÚ.

V posledných mesiacoch existencie projektu došlo ku skráteniu pôvodnej dĺžky len na 1300km – Nabucco-West (Západ). Od projektu bolo finálne upustené v roku 2013, kedy azerbajdžanské konzorcium, Shaz Deniz, ako posledný ochotný dodávateľ²⁷, podpísalo dohodu o transfere plynu prostredníctvom Trans-Adriatic Pipeline a rozhodlo tak za EÚ. Geopolitické a obchodné skutočnosti sa podpísali pod jeho definitívny zánik (Weiss, 2013).

Nabucco nebol finálnym riešením problému diverzifikácie energetických zdrojov. Predstavoval však zásadný krok smerom vpred (Liuhto, 2009). Ak sa EÚ nepodarí zrealizovať väčší projekt a na druhej strane Rusko zlepši spoluprácu s hlavnými producentmi zemného plynu a vystavia potrubia nesúce zemný plyn priamo do EÚ, spoločná energetická politika EÚ bude čeliť vážnemu problému a pravdepodobnému neúspechu (Liuhto, 2009).

Úspech energetickej politiky EÚ, jej aktérstvo na medzinárodnom poli, závisí najmä od jednotného správania sa štátov ako celku, t.j. konzistencie. Na prípade plynovodu Nabucco, ktorého hlavným účelom bolo diverzifikovať zdroje energií pre EÚ a znížiť jej závislosť od Ruskej federácie, môžeme poukázať na správanie sa členských štátov vo vzťahu k politike EÚ, a celkovú schopnosť EÚ hovoriť jedným hlasom v tejto problematike. Snahou bude zodpovedať túto výskumnú otázku:

„Aká je miera vertikálnej konzistencie energetických politík členských štátov, jednak odporcov aj podporovateľov, k politike EÚ v prípade projektu plynovodu Nabucco na pozadí energetických vzťahov EÚ a Ruska, pri snahe EÚ o diverzifikáciu zdrojov?“

Nasledujúca časť práce skúma pravdivosť z otázky vyplývajúcich hypotéz:

²⁷ Projekt postupne opustili všetci možní dodávatelia plynu – Irán, Turkmenistan, Egypt, Irak (Weiss, 2013).

- Hypotéza č. 1: V prípade členských štátov EÚ, ktoré súhlasili s projektom plynovodu Nabucco, existuje vyššia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.
- Hypotéza 2: Pri negatívnom prístupe členských štátov EÚ k projektu plynovodu Nabucco sa prejavuje nižšia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.

5. Vertikálna konzistencia EÚ a členských štátov v prípade plynovodu Nabucco

Ako už bolo predstavené vyššie, za vertikálnou konzistenciu energetickej politiky EÚ a jej členských štátov stojí viacero faktorov, kritérií:

- Kompetencie EÚ (v oblasti energetiky) – bez viditeľných a účinných kompetencií je automaticky politika EÚ voči členským štátom neefektívna.
- Verbálna rovina – rétorika štátov a rétorika EÚ, t.j. do akej miery sa stotožňuje.
- Finančná (praktická) politika – kam smerujú zdroje štátov a EÚ.
- Osobné politické vzťahy krajín – aj od vzťahov členských štátov s Ruskom závisí prístup štátov k energetickej politike EÚ (voči Rusku).

Pomocou nich sa pokúsime poukázať na mieru konzistencie, ktorá je vnímaná ako významná premenná konceptu aktérstva.

5.1 Kompetencie EÚ v oblasti energetiky

Energetická politika bola v rámci EÚ/ES až do ratifikácie Lisabonskej zmluvy výhradnou záležitosťou členských štátov, išlo o obchodnú záležitosť (Braun, 2011). Prostredníctvom Lisabonskej zmluvy dostala energetika svoju kapitolu, čím došlo k zmene primárneho práva. Boli vytýčené hlavné ciele tejto politiky, založené na princípe solidarity, ktorý vedie štáty k vzájomnej podpore v prípade výpadku dodávok pre jednu alebo viacero krajín. Energetická politika je zdieľaným vlastníctvom EÚ a jej členských štátov v zmysle „kompromisov medzi národnou suverenitou nad prírodnými zdrojmi a zdaňovaním energií a zdieľanou kompetenciou EÚ pre zvyšok“ (Andoura et al, 2010, s. 12).

Inštitúcie EÚ sa aktívne zapájajú do energetickej politiky. Európska Rada definuje strategické ciele a prijíma rozhodnutia, týkajúce sa konkrétnej krajiny, prípadne oblasti, ako je aj energetika. Avšak spolu s Prezidentom EÚ sú vylúčené z legislatívneho procesu. Nová pozícia Komiséra pre energetiku má podporiť rolu Európskej komisie a zabrániť prípadným medzerám v jej konaní (Braun, 2011). Rovnako je Komisár činný aj vo vonkajšej energetickej sfére, kde v prípade európskych záujmov (ako je aj projekt plynovodu Nabucco) zohráva vedúcu pozíciu. Európsky parlament vďaka Lisabonskej zmluve dnes dozerá na prijímanie medzinárodných zmlúv, a musí dať svoj súhlas k uzatváraniu dohôd týkajúcich sa aj energetických projektov ako je Nabucco a Južný koridor (Braun, 2011). Parlament má zároveň právo byť prítomný pri medzinárodných organizáciách (IEA, Energetická charta, a pod.). V externej sfére európskej energetickej politiky sú úlohy rozdelené medzi viaceré inštitúcie – Komisiu, Európsku radu a Parlament, čo vedie k ich súpereniu – kde jedna získa, druhá stratí (Braun, 2011). Kompetencie EÚ v energetickej politike sú definované ako zdieľané a sú predmetom princípu subsidiarity. Obidve strany, EÚ aj členské štáty majú právo prijímať zaväzujúce rozhodnutia, s podmienkou, že štáty tak činia, v prípade, že EÚ sa rozhodla nekonať, alebo nekonala. Štáty majú zase plné právo určovať si svoj energetický mix a celkovú štruktúru dodávok (Europa.eu).

Základom ostáva, že členským štátom zo zmluvy nevyplýva nijaký právny záväzok. Členské štáty majú naďalej právo viesť vlastné bilaterálne energetické vzťahy s tretími krajinami, hoci so zreteľom na pravidlá spolupráce a súťaže (Braun, 2011). EÚ sa do diania zapája v prípade, že je schopná riešiť situáciu efektívnejšie. V sfére zdrojov dodávok energií smie EÚ zakročiť iba ak je to odsúhlasené jednoglasne a podložené na základe environmentálnej problematiky. Pozície a prístup k týmto záležitostiam sa medzi členskými štátmi líši. Energetická politika ostáva obchodnou záležitosťou jednotlivých členských štátov (Braun, 2011).

V oblasti energetickej politiky došlo prostredníctvom Lisabonskej zmluvy k zmene kompetencií – predtým bolo rozhodovanie výlučne na členských štátoch, dnes sú zdieľané s EÚ. Z hľadiska konzistencie sa javí táto zmena ako lepšia, ale stále nie dostatočná na zabezpečenie jednotného smerovania EÚ.

5.2 Rétorika EÚ a podpora projektu

Projekt plynovodu Nabucco, v rámci rozsiahleho plánu EÚ diverzifikovať zdroje zemného plynu a stratégie Južného plynového koridoru, „novej hodvábnej cesty“, bol považovaný EÚ za podstatný krok smerom k jednotnej energetickej politike a všeobecnej energetickej bezpečnosti (Just & Duch, 2012). Mnohí predstavitelia Komisie a Parlamentu plne podporovali výstavbu plynovodu. Rovnako aj menšie členské štáty, ktoré ho brali ako možnosť zníženiu vplyvu Ruska a ich závislosti od jeho dodávok (Braun, 2011). Bývalý predseda Európskej komisie, Jose Manuel Barroso, patril k jeho podporovateľom. Pod podpísaním dohody o Nabuccu v Ankare, 2009, sa nechal vtedajší predseda Komisie počuť, že ide o skutočný európsky projekt, nevyhnutný, ktorý prispeje k energetickej bezpečnosti nie len v Juhovýchodnej a Centrálnnej Európe, ale aj Turecku (Lobjakas, 2009).

Andris Piebalgs, bývalý Komisár pre energiu nazval Nabucco „*vlajkovou loďou snáh EÚ o diverzifikáciu a bezpečnosť dodávok*“ (Baev & Øverland, 2010, s. 1077). Miera entuziazmu sa časom striedala, Günther Oettinger bol skôr skeptickejší Komisár, no aj napriek tejto skutočnosti predstavoval projekt veľký význam pre EÚ. Podľa predstaviteľov EÚ v sebe zahŕňal žiadanú „solidaritu“ – reverzný chod plynu s dodatočnými bezpečnostnými opatreniami (Barysch, 2010). Navyše mal prechádzať krajinami najviac závislými na plyne z Ruska – cez Maďarsko a Bulharsko. Európska komisia bola hlavným hnacím motorom projektu, nakoľko veľké členské štáty nejavili potrebný záujem (Just & Duch, 2012).

Český premiér Topolánek, ktorého krajina v čase summitu Nabucco (2009) zastávala predsedajúcu pozíciu v Európskej rade, vyslovil názor, že záležitosť Nabucca je strategicky dôležitá nie len pre politickú nezávislosť EÚ ale aj ekonomickú prosperitu a slobodu ako takú. Premiér ďalej označil projekty South Stream a North Stream ako ohrozujúce plány diverzifikácie, „*EÚ musí zachovať jednotný prístup a mať jasnú víziu v oblasti energetickej politiky*“ (Euractiv, 2009).

Vo všeobecnosti bola rétorika EÚ v spojitosti s Ruskom opatrná. Európsky úradníci trvali na tom, že nejde o snahu odvrátiť sa od Ruska, keďže ide o hlavného energetického partnera (Lobjakas, 2009). Vtedajší hovorca Komisie na oblasť energetiky, Ferran Tarradellas, povedal, že projekt Nabucco je veľkým prínosom, prinesie viacero možností zdrojov a zvýši slobodu výberu. Podotkol, že v žiadnom

prípade nejde o krok proti Rusku, pretože Rusko aj napriek nemu ostane hlavným dodávateľom (Lobjakas, 2009).

5.3 Finančná politika EÚ

Rusko-Ukrajinská plynová kríza (2009) so sebou priniesla väčší záujem EÚ o energetickú bezpečnosť. EÚ sa následne rozhodla investovať peniaze do zvýšenia energetickej bezpečnosti a na tento účel vyčlenila v roku 2009 päť miliárd eur. Projekt Nabucco²⁸ mal pôvodne získať 250 miliónov, no neskôr bola suma znížená o 50 miliónov a následne bol projekt zahrnutý do finančného balíčka plánovaného Južného koridoru a s ďalšími plánmi výstavby (Adámková, 2009). Pre EÚ je projekt Južného koridoru prioritou v jej snahe o dosiahnutie energetickej bezpečnosti. Plynovod Nabucco, ako komerčný plán, patril do tohto projektu a zastával svojho času primárne miesto (Barysch, 2010). Politická a peňažná podpora však bola nedostatočná.

Zdroje EÚ pre konzorcium Nabucca však mali pokrývať iba nepatrnú časť celkových nákladov, ktoré boli odhadované na 8 miliárd dolárov. Ďalší podiel finančných zdrojov mal byť získaný prostredníctvom pôžičiek²⁹. Európska investičná banka spolu s Európskou bankou pre obnovu a rozvoj mali byť významným zdrojom (Barysch, 2010).

V roku 2009 sa vtedajší Európsky komisár pre energiu, Andris Piebalgs, vyjadril, že EÚ nedá k dispozícii svoje finančné prostriedky pre projekt, ale že je ochotná poskytnúť pôžičky (Korayni & Than, 2009). Európska komisia sa usilovala pritiahnuť financie zo súkromného sektora. Poprednými stúpecami plynovodu boli stredne veľké spoločnosti a tie v porovnaní s veľkými producentmi a importnými spoločnosťami (ako napríklad Gazprom, ktorý sa angažuje v projekte South Streamu, konkurentovi Nabucca) nemajú dostatočné prostriedky na podobné investície (Jensen, 2010).

Nabucco malo získať finančné prostriedky a samotné plyn z iných ako európskych zdrojov a preto jeho konzorcium nemohlo rátať so ziskom. Európska komisia musela kvôli tomu prezentovať projekt ako prinášajúci všeobecné blaho, aj napriek tomu, že jej chýbali zdroje a praktické skúsenosti (Baev & Øverland, 2010). Bez zabezpečenia dlhodobých dodávok plynu nebolo možné zaistiť financovanie projektu. EIB a EBRD

²⁸ Na počiatku projektu sa EÚ rozhodla, že bude financovať 50% štúdie o jeho realizovateľnosti. O niekoľko rokov na to vyčlenila 200 miliónov eur z balíčka určeného na obnovenie hospodárstva (Barysch, 2010).

²⁹ IFC Medzinárodná finančná korporácia mala byť ďalšou zainteresovanou organizáciou.

potvrdili svoje zapojenie sa avšak iba ak budú zaručené financie a dodávky (Jensen, 2010).

Dôležité je ale gesto EÚ, ktoré ukázalo jej ochotu zapojiť sa aktívne do projektu. Týmto dala precedens pre ďalšie prípadné plány v oblasti energetiky.

5.4 Členské štáty EÚ a ich prístup k projektu Nabucco

Európskej únii sa dodnes nepodarilo vytvoriť komplexnú energetickú úniu s jasnou energetickou stratégiou. Jedným z popredných dôvodov sú vzťahy voči najväčšiemu energetickému partnerovi – Rusku (Liuhto, 2009).

Liuhto (2009) prišiel s hypotézou, ktorá delí EÚ na stará a novú Európu, a v tom spočíva aj rozdielny prístup k Rusku. Stará, vyznačujúca sa Veľkou Britániou, Nemeckom a Francúzskom je skúsenejšia v medzinárodnej politike, následkom existujúcich pomerne vyrovnaných bilaterálnych vzťahoch s Ruskom. Štáty novej Európy, ktoré boli dlho súčasťou Sovietskeho zväzu a boli riadené Ruskom, nemali možnosť získať podobné skúsenosti, a len v poslednej dobe sa začali snažiť o posilnenie svojej pozície voči nemu, no na základe spoločného jednaní. Rozdielne prístupy pri rokovaniach s Ruskom sú v rozpore so snahou EÚ o jednotné konanie (Liuhto, 2009). S rozvinutejšou teóriou prišli Leonard a Popescu, ktorí identifikujú 5 skupín štátov, na základe ich postoja k Rusku:

1. Trójske kone, brániace záujmy Ruska - Cyprus a Grécko.
2. Strategický partneri, so špeciálnymi vzťahmi, ktoré ovplyvňujú ich stanovisko v rámci EÚ – Francúzsko, Nemecko, Taliansko a Španielsko.
3. Priateľskí pragmatici, udržiajúci úzke vzťahy s Ruskom a preferujúce biznis pred politikou – Rakúsko, Belgicko, Bulharsko, Fínsko, Maďarsko, Luxembursko, Malta, Portugalsko, Slovensko a Slovinsko.
4. Zamrznutí pragmatici, uprednostňujúci obchod, avšak bez strachu vystúpiť voči Rusku v prípade stretu záujmov – Česká republika, Dánsko, Estónsko, Írsko, Lotyšsko, Holandsko, Rumunsko, Švédsko, Veľká Británia.
5. Noví bojovníci, s nepriateľským prístupom a ochotou vetovať rozhodnutia EÚ v neprospech Ruska – Litva a Poľsko (Leonard & Popescu, 2007).

Tieto teórie poukazujú na skutočnosť, že EÚ je rozdelená v názore na prístup k Rusku, a že konzistencia je podmienená aj historickými vzťahmi a udalosťami, politickými danosťami krajín.

V procese plánovania výstavby plynovodu Nabucco sa členské štáty EÚ nezhodli v názore na význam projektu a došlo k ich polarizácii, aj napriek jasnému stanovisku Európskej komisie, ktorá hovorila za. Na jednej strane stáli štáty, ktoré považovali projekt za osožný a potrebný pre postup v diverzifikácii a energetickú bezpečnosť, na druhej tie, čo ho vnímali ako nepotrebný a finančne náročný (Just & Duch, 2012).

Slovensko, Maďarsko, Poľsko, Bulharsko závisia na Rusku a jeho dodávkach plynu (British Petrol, 2014). Ich obmedzenie má preto pre ne neblahé následky, ako sa už ukázalo počas plynových kríz 2006 a 2009. Tieto krajiny nemajú dostatočne diverzifikovaný prísun nevyhnutných energetických surovín, preto je v ich záujme podporovať plány podobné Nabuccu, ktoré by zabezpečili zníženie ich závislosti na Rusku (Just & Duch, 2012). V dôsledku týchto daností podporujú alternatívu, teda projekt Nabucco, ktorého tretina plynu je určená na konzumáciu štátmi, cez ktoré prechádza a disponuje možnosťou reverzného chodu (Liuhto, 2009).

Západ EÚ disponuje dobre rozvinutou, diverzifikovanou, štruktúrou zdrojov, zásobami. Z tohto hľadiska je pre tieto štáty projekt Nabucca len príležitosť pre nových importérov (Just & Duch, 2012). Nemecko, Francúzsko a Taliansko majú do veľkej miery zabezpečené dodávky aj v prípade ich prerušenia zo strany Ruska, z Holandska, Nórska, Alžírsk, či LNG z Kataru. Ich národné záujmy nie sú ohrozené a *status quo* je pre nich priaznivé (Just & Duch, 2012). Ich spolupráca s Ruskom je intenzívna. Mnoho krajín preferuje bilaterálne energetické vzťahy s Ruskom, kedy presadzujú výhradne svoje záujmy, aj na úkor odklonenia sa od oficiálneho postoja EÚ alebo stanovisku ostatných členov (Light, 2008). Pre nich je Ruská federácia nevyhnutným a spoľahlivým energetickým partnerom a problém vidia v tranzite, preto podporujú projekty, ktoré by doviedli ruský plyn priamo do Európy (Nord Stream a South Stream) (Liuhto, 2009). Veľká Británia je jedinou mocou, ktorá je od Ruska nezávislá – aj z tohto dôvodu sa ako jediný veľký štát radí k druhému spektru štátov, a podporuje, spolu s USA³⁰, Nabucco (Just & Duch, 2012). Prvá skupina pozerá na druhú, ako na sledujúcu len svoj vlastný záujem, „každý sám za seba“, čo škodí im a EÚ ako takej (Barysch, 2010). Taktiež

³⁰ USA preferuje čo najnižšiu angažovanosť sa Ruska v bezpečnostných záležitostiach jej spojenca, Európy (Just & Duch, 2012).

vnímajú spomínaný postoj k Nabucco ako snahu „nedráždiť“ Rusko a zachovať si konštantné vzťahy, ktoré by nenaštrbili dodávky zemného plynu³¹ (Barysch, 2010). Z opačného hľadiska, chápu západné štáty EÚ bezpečnosť dodávok za výsostnú záležitosť jednotlivca. U nových členských štátov podľa nich z vlastnej chyby absentujú plány diverzifikácie a nedisponujú napojeniami na alternatívne infraštruktúry (Just & Duch, 2012).

Pokiaľ sa staré štáty nezapoja aktívne do presadzovania koordinovanej energetickej stratégie EÚ, nové nebudú mať možnosť využiť výhodu takzvanej „soft security“, ktorú očakávajú ako jednu z výsad svojho členstva v EÚ (Smith, 2008).

5.4.1 Štáty EÚ považujúce projekt za osožný

Na jednej strane stoja členské štáty EÚ, ktoré by projekt výstavby plynovodu Nabucco uvítali. Je v ich najlepšom záujme zvýšiť svoju schopnosť diverzifikácie zdrojov a tým sa aspoň z časti odpútať od Ruska. Pre účel diplomovej práce boli vybrané nasledujúce štáty: Poľsko, Slovensko a Veľká Británia. Poľsko a Slovensko zastupujú štáty EÚ, ktoré boli roky pod vplyvom bývalého Sovietskeho zväzu, a sú súčasne závislé na dodávkach energetických surovín z Ruska. Na Veľkej Británii bude poukázané, do kontrastu, že aj keď táto krajina nie je priamo energeticky závislá na Rusku, a jej vzťahy s nim Ruskom sú odlišné ako v prípade Poľska a Slovenska, je schopná pripojiť sa k myšlienke spoločného napredovania EÚ v energetickej politike.

- Hypotéza č. 1: V prípade členských štátov EÚ, ktoré súhlasili s projektom plynovodu Nabucco, existuje vyššia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.

Poľsko, ako často krát označovaný zastupiteľ východnej časti EÚ, bez nejakého špeciálneho materiálneho záujmu, stálo za projektom plynovodu Nabucco (Baev & Øverland, 2010). Importuje viac ako 2/3 (73,8%) svojej spotreby zemného plynu (British Petrol, 2014). Spolu so svojimi európskymi susedmi je závislé na dodávkach z Ruska (60%) a z tohto dôvodu usiluje o diverzifikáciu (Just & Duch, 2012). Nabucco bolo pre

³¹ Pozície sa opäť naštrbili pri otázke zahrnutia Iránu do projektu, kedy sa práve staré členské štáty nezhodli, či podporovať prísun iránskeho plynu, alebo nie. Taliansko a Nemecko boli za, zatiaľ čo Veľká Británia a Francúzsko proti (Just & Duch, 2012).

nich najlepšou alternatívou ako zmeniť túto situáciu a zvýšiť počet dodávateľov plynu (Just & Duch, 2012).

Vtedajší poľský minister Donald Tusk tlačil na presadenie projektu Nabucco a vyžadoval schválenie verejného financovania projektu EÚ tesne po tom, čo to Nemecko odmietlo. Poľsko sa usilovalo zmeniť názor Nemecka (Gilbert, 2009). Blízke vzťahy niektorých členských štátov, najmä Nemecka voči Rusku, vyvolali viackrát reakciu na strane Poľska, že uprednostňujú svoje vlastné záujmy pred spoločným napredovaním EÚ (Just & Duch, 2012).

Poľsko a Rusko čelili viacerým obchodným nezhodám k čomu dopomohol ich chladný vzťah. Poľsko pôsobí ako brzda v snahe členských štátov prehĺbiť vzťahy s Ruskom, čím spomaľuje proces tvorby spoločnej energetickej politiky. Poľsko sa aktívne angažuje vo Východnom partnerstve čím sa snaží vyrovnať geopolitickú prevahu Ruska (Gilbert, 2009). Leonard a Popescu (2007) dokonca označujú Poľsko za nového „studeného bojovníka“, ktorý má nepriateľský prístup k Rusku a ktorý sa snaží kriticky ovplyvniť postoj EÚ. Poľsko je tranzitnou krajinou pre ruský plyn smerom do EÚ (potrubie Yamal a Družba - ropa) a to mu umožňuje udržiavať si viac menej strategickú pozíciu a prijateľnejšie ceny. V ich vzájomnom vzťahu dominuje jasne Rusko vzhľadom na jej podiel v importe zemného plynu (Sharples, 2012). Zhoršené politické vzťahy zvyšujú tlak na snahu oddialiť svoju energetickú politiku od Moskvy (Baev & Øverland, 2010). Pri projektovaní Nord Streamu sa rozhodlo Rusko obísť Poľsko, čo spôsobilo hnev na strane Poľska. Tento krok bol následne prirovnaný až ku Molotov-Ribentropovej dohode (Whist, 2008). Poľsko sa spolu s Pobaltskými štátmi obáva podobného odstavenia dodávok plynu ako sa stalo v roku 2006 a 2009 (Gilbert, 2009). Nord Stream by umožnil Rusku prerušiť dodávky vzhľadom k ďalšiemu potrubiu, prostredníctvom ktorého by importovalo plyn do EÚ.

Poľsko investuje do diverzifikácie a výstavby infraštruktúry na dovoz plynu (transmisný systém Lasów do Nemecka, konektor Börnicka – Police, Baltické potrubie, prepojenie s Dánskom, a pod.). Investície rovnako smerujú do rozvinutia využívania bridlicového plynu. Podľa predbežných odhadov sa v Poľsku nachádzajú veľké zásoby bridlicového plynu a zvýšenie domácej produkcie by bolo pre Poľsko najvýhodnejšie, avšak k pokroku v tomto smere ešte nedošlo, nakoľko tam chýba potrebná expertíza (Baev & Øverland, 2010).

Slovenská republika skonzumuje 4,4 mtoe zemného plynu ročne, z čoho importuje 3,9 mtoe. Je takmer 100% závislá na dodávkach plynu z Ruska (British Petrol,,

2014). Slovensko, rovnako ako Bulharsko a Maďarsko má blízko k Rusku najmä kvôli energetickej politike. Tam kde chýba spoločné konanie EÚ, sú štáty nútené využiť svoje bilaterálne vzťahy. Slovensko je označené Leonardom a Popescu (2007) ako „priateľský pragmatik“, ktorý uprednostní obchodné záujmy pred politickými. Slovenské vzťahy s Ruskom nie sú vyrovnané, nestoja voči sebe dvaja rovnocenní partneri. Slovensko je na Rusku závislé, a naopak strata Slovenského trhu by Rusku nepriniesla žiadnu ujmu (Kašťáková, 2012). Bilaterálne vzťahy sa vyznačujú pozitívnymi i negatívnymi črtami. Slovensko podporuje ďalšie rozširovanie EÚ smerom na východ, Rusko je v tomto prípade na opačnom póle. Na rozdiel od Poľska³² krajiny intenzívne hľadajú spôsoby spolupráce (Visegrad.info, 2010). Obchodná spolupráca s Ruskom patrí medzi dlhodobé priority slovenskej zahraničnej politiky. V oblasti energetiky sú vzťahy napäté. Počas plynovej krízy v roku 2009 boli dodávky plynu až 11 dní prerušené a znamenala pre Slovensko doposiaľ najväčšie externé bezpečnostné ohrozenie. Dotknutých ostalo viac ako 1000 firiem a kvôli tomu došlo k vysokým stratám (Kašťáková, 2012).

Slovensko privítalo iniciatívu vybudovať plynovod Nabucco. Vtedajší minister hospodárstva, Ľubomír Jahnátek, prehlásil, že Nabucco by pomohlo Slovensku v prípade podobnej plynovej krízy ako 2006 a 2009 (Majchrák, 2009). Zmienka o projekte sa nachádza dokonca aj vo vládnej Stratégií energetickej bezpečnosti 2030. Podpora Slovenska bola viac menej papierová, pasívnejšie ako zo strany napríklad Poľska (Majchrák, 2009).

Slovenská republika si uvedomuje svoju závislosť a z nej vyplývajúce bezpečnostné riziko. Energetická bezpečnosť je preto v centre pozornosti (Vida, 2012). Podporuje snahy EÚ v hľadaní alternatívnych trás pre import zemného plynu a uzatvára dohody s rôznymi európskymi energetickými spoločnosťami (E.ON, GDF SUEZ, Verbundnetz Gas) (Vida, 2012). Avšak vidí nedostatky brániace jej naplneniu. Premiér Róbert Fico upozornil na správanie členských štátov – Francúzska, Nemecka, Talianska, ktoré namiesto podpory energetickej solidarity v rámci EÚ uzavreli zmluvu s ruským Gazpromom o South Streame (Teraz.sk, 2014). Slovenská vláda stojí za vytvorením spoločnej energetickej politiky, s nádejou na zníženie externej závislosti, zvýšenie zamestnanosti a zlepšenie klimatických podmienok (Vida, 2012).

³² Slovensko nebolo zatiahnuté do záležitosti výstavby raketovej obrany. Premiér Fico sa vyjadril, že nikdy by USA nepovolil niečo podobné na území SR (Visegrad.info, 2010).

Veľká Británia sa z definície mierne vymyká, nakoľko má svoje zdroje pomerne dostatočne diverzifikované, a od Ruska nie je závislá ako iné štáty. Polovicu svojej spotreby zemného plynu, t.j. cca 31 mtoe, importuje z Nórska, Holandska, a vo forme LNG z Kataru³³ (British Petrol, 2014). Zvyšnú časť si vyprodukuje sama. Spadá do kategórie veľkých a starých, vplyvných, členských štátov, ktorých ako jediná projekt podporovala (Just & Duch, 2012).

Tým, že neprijíma dodávky zemného plynu z Ruska a aj vďaka jej polohe, si môže dovoliť ísť do vzťahov s Ruskom otvorenejšie a oponovať mu³⁴. Taktiež môže vyjadriť viditeľnejšie súhlas s projektom Nabucco (Just & Duch, 2012). Veľká Británia patrí medzi najväčších konzumentov zemného plynu. S rastom dopytu po plyne si uvedomuje, že v budúcnosti bude potrebné rozšíriť infraštruktúru a zvýšiť dodávky. Premiér David Cameron vyzdvihol význam diverzifikácie zdrojov, a prívod plynu z Kaspickej oblasti s dôrazom na zníženie závislosti od Ruska (Socor, 2012). Británia vnímala diverzifikáciu plynových dodávok pre EÚ prostredníctvom vytvorenia Južného koridoru a projektu Nabucco ako prínos, ktorý by v sebe zahŕňal aj geopolitickú výhodu (Barysch, 2010, s.6).

Vzťahy s Ruskom sú poznačené viacerými nezhodami a stretmi záujmov – rozšírenie NATA, vojna v Iraku, vojna v Čečensku a Gruzínsku, odstávky plynu kvôli dlhom Ukrajiny. Štáty stáli v každej zo situácii voči sebe v opozícií (Monaghan, 2013). Čo sa týka energetiky, sú ich vzťahy udržiavané multilaterálne cez EÚ-Ruský dialóg, G8 a pomocou Britsko-Ruského energetického dialógu³⁵. Bilaterálne energetické vzťahy vznikali na pozadí obchodných pomerov krajín, a prehĺbenie nasledovalo po podpísaní memoranda o spolupráci pri výstavbe severného európskeho plynového potrubia, ktoré vetva mala smerovať aj do Veľkej Británie (Lee, 2007). Britské spoločnosti sú dlhodobo prítomné na ruskom energetickom trhu a práve ich investície do ruského priemyslu dominujú Britsko-Ruským energetickým vzťahom (Lee, 2007).

Britský energetický priemysel je vysoko liberalizovaný. Úzke vzťahy existujú medzi britskými a ruskými súkromnými firmami podnikajúcimi s ropou a plynom.

³³ Medzi rokmi 1996 až 2003 bola Veľká Británia čistým exportérom zemného plynu, neskôr už i importérom (International Energy Agency, 2012).

³⁴ To však neznamená, že sa obmedzenie dodávok ruského plynu do Európy neodráža na cenách plynu (Gosden, 2014).

³⁵ V roku 2013 došlo k postupnému urovnaniu vzťahov, viacerým stretnutiam hláv štátov a ministrov. 10 júna 2013 sa prvýkrát stretli zástupcovia krajín v rámci energetického dialógu s agendou venujúcou sa priamym dodávkam plynu a jadrovej energii (Yakovenko, 2014). V období rokovaní o Nabucco mali však vzťahy opačnú podobu.

Súkromné spoločnosti v Británii sledujú svoje záujmy a podľa slov bývalého britského ministra práva oni podnikajú ekonomickú aktivitu (Lee, 2007). British Petroleum (BP) operovala v rámci Shah Deniz a preferovala spojenie existujúcich potrubí ako vytvorenie nových. Takéto riešenie by ale nebolo postačujúce a Azerbajdžan by bol schopný exportovať len určitú časť zo svojej kapacity (Socor, 2012). Vyjadrenie BP pôsobili viackrát metúco, nakoľko vystupovali v protiklade k vyjadreniam britského premiéra (Socor, 2012).

Financie Veľkej Británie smerujú do prieskumu jej kontinentálneho šelfu (rok 2013 s rekordným objemom) a do budovania vnútornej infraštruktúry. Ako hovorí správa britskej vlády týkajúca sa investícií, investície do vlastných zásob a zvyšovanie energetickej efektivity zaručí Británii pozíciu medzi najviac energeticky bezpečnými štátmi sveta (Gov.uk, 2014).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že u štátov, ktoré súhlasili s projektom Nabucco, orientovali svoju finančnú politiku aspoň čiastočne na projekt, a nezasadzovali sa o udržanie pozitívnych vzťahov s Ruskom, možno zaznamenať vyššiu snahu o konzistenciu s EÚ. Tieto štáty sa snažia odpútať od závislosti na energetických zdrojoch Ruska. V snahe o diverzifikáciu je pre nich spoločné konanie vhodnejšou alternatívou. V prípade Veľkej Británie ide skôr o jej nezávislosť a chladnejšie vzťahy s Ruskom, to však nemení nič na jej záujme o oddelenie plynovej energetickej politiky EÚ od závislosti na jednom dodávateľovi. Formulovanú hypotézu môžeme považovať za verifikovanú, nakoľko sa potvrdilo, že členské štáty, ktoré s projektom súhlasili, sa prikláňali k spoločnej politike EÚ.

5.4.2 Štáty EÚ považujúce projekt za nepotrebný

Na druhej strane spektra stoja členské štáty, ktoré majú relatívne dobre diverzifikované zdroje zemného plynu a štandardné zahranično-politické vzťahy s Ruskom, nevyjadrili projektu podporu, nakoľko sa im zdal predražený, a v porovnaní s inými projektmi nepotrebný. Nasledujúca časť sa zameriava na Nemecko, Taliansko, a Francúzsko. Sú to členské štáty, na ktorých môžeme najlepšie overiť nasledujúcu hypotézu.

- Hypotéza 2: Pri negatívnom prístupe členských štátov EÚ k projektu plynovodu Nabucco sa prejavuje nižšia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.

Nemecko, ako ekonomicky najsilnejší štát EÚ spadá do tejto kategórie. Na začiatku 21. storočia sa rozhodlo uzavrieť postupne všetky svoje jadrové elektrárne (do roku 2022), čím sa obmedzila pestrosť surovín a zvýšila sa potreba importu, najmä zemného plynu (Whist, 2008). Hlavné suroviny, ktoré sa do Nemecka importujú, sú ropa a zemný plyn, a to je jeden z dvoch primárnych faktorov ovplyvňujúci postoj k tejto krajine. Závislosť Nemecka na Rusku je patrná a prípadný výpadok dodávok by mohol spôsobiť dlhodobejšie problémy (Moriarty & Fahley, 2014). Gazprom sa stal hlavným energetickým spoločníkom Nemecka. To spotrebuje ročne okolo 70mtoe zemného plynu a dovezie 60mtoe a prijíma každý rok od Ruska zhruba 30bcm zemného plynu (British Petrol, 2014) a udržiava s ním nadštandardné energetické vzťahy (Just & Duch, 2012).

Strategické partnerstvo medzi krajinami bolo vytvorené po konci studenej vojny. Odvtedy Rusko vníma Nemecko ako svojho hlavného európskeho partnera a opačne Nemecko Rusko ako energetického. Ich energetické vzťahy boli počas nasledujúcich rokov viac menej stabilné a rovnako dôležité pre oba štáty. (Whist, 2008) Najintenzívnejšie vzťahy boli za vlády kancelára Schrödera, ktorý podporoval Putinovu politiku a ktorý dnes zastáva funkciu predsedu valného zhromaždenia akcionárov v projekte Nord Streamu, potrubia pre zemný plyn prechádzajúci cez Baltické more, na ktorom sa v súčasnosti podieľajú štáty spoločne (Whist, 2008).

Ďalším význačným činiteľom v tomto vzťahu je silná energetická lobby, ktorá je pro-Rusky orientovaná. E.ON Ruhrgas a BASF/Wintershall vlastnia akcie v projekte Nord Streamu a je práve v ich záujme, aby boli dobré vzťahy s Ruskom zachované, a tento projekt uprednostnený (Whist, 2008). Podľa terajšieho ministra zahraničných vecí, Steinmeiera, Európa musí prehĺbiť svoju energetickú kooperáciu s Ruskom aby zachovala priateľské vzťahy (Whist, 2008).

Úzke vzťahy Nemecka a Ruska sú záležitosťou, ktorú rieši aj zvyšok Európy. V súvisi s Rusko-Ukrajinskou krízou bolo Nemecko naklonené skôr k vyjednávaniu ako presadzovaniu seriózných sankcií (Moriarty & Fahley, 2014). V počiatku roku 2014, sa vtedajší poľský minister, Donald Tusk, vyjadril smerom k tejto skutočnosti a varoval, že práva závislosť Nemecka na Rusku môže viesť k zníženiu suverenity Európy (Moriarty & Fahley, 2014).

Vo verbálnej rovine bol projekt z počiatku podporovaný - nemecká kancelárka, Angela Merkelová vyjadrila súhlas pokročiť v troch simultánných projektoch – Nabucco, Nord Stream a South Stream. Pár týždňov neskôr však prišla zo strany Nemecka výhrada voči nemu a odmietnutie podieľať sa na financovaní (Socor, 2009). Nepatrná zmena prišla zo

strany Nemecka po tom, čo sa EÚ rozhodla podporiť projekt Nord Stream (Barysch, 2010). EÚ sa snaží o diverzifikáciu a Nemecko sa od tohto smerovania odkláňa. Podľa slov Schrödera, *„nie je dôvod pochybovať o spoľahlivosti Ruska ako partnera, je podstatnú udržať dobré vzťahy, aby sme mohli zdieľať rezervy, nachádzajúce sa na Sibíri“* (Freifeld, 2009, s. 2).

Čo sa týka finančnej stránky, Nemecko sa postavilo proti financovaniu Nabucco EÚ na summite v Budapešti v roku 2009, kedy Európska komisia prvýkrát oficiálne oznámila seriózný záujem a podporu (Socor, 2009). K argumentom kancelárky, Angely Merkelovej, patrili: Nabucco nepotrebuje takúto podporu zo strany EÚ, problémom nie sú financie ale zdroje plynu, Nemecko už prispieva veľkou časťou fondov EÚ rozpočtu (Socor, 2009). Financie Nemecka smerujú v oblasti energetiky práve do projektu Nord Streamu³⁶. Podpora Nord Streamu naznačuje preferenciu a smerovanie zdrojov, a je uskutočňovaná aj na úkor toho, že plynovod minie Bielorusko a Poľsko (Bozhilova & Hashimoto, 2010).

Nemecko sa doteraz neorientovalo na spoločnú európsku energetickú politiku. Ako sa vyjadril minister hospodárstva, Nemecko si neželá zásahy do ich energetickej politiky (Aalto & Temel, 2014). Udržiava doterajšie bilaterálne vzťahy, a nehľadí na záujmy ostatných štátov. Rozhodlo sa ešte viac prehĺbiť vzťahy s Ruskom (Nord Stream) a nepodporilo plán na diverzifikáciu zdrojov zemného plynu pre EÚ. Ani jedna z premenných vertikálnej konzistencie v prípade Nemecka nehovorí o pozitívnom prístupe, totožnom so smerovaním EÚ.

Taliansko je jedným z ďalších starých štátov EÚ, ktoré považovalo projekt Nabucca za zbytočný. Krajina ročne spotrebuje viac ako 60 mtoe zemného plynu, z toho importuje nad 90% (British Petrol, 2014).

V roku 2011 bolo Taliansko druhým najväčším konzumentom Ruského exportu, plyn tvoril asi 24% z celkovej potreby (Siddi, 2012). Taliansko udržiava priaznivé vzťahy s Ruskom. V roku 2007 oznámilo spolu s Ruskom zámer vystavať potrubie s názvom South Stream, pre ktoré by malo byť Taliansko jednou z dvoch cieľových staníc (Baran, 2007). Na základe tohto projektu sa neskôr premiér Silvio Berlusconi vyjadril: *„Myslím si, že máme šťastie, že získavame energetické suroviny od Ruska, spriaznenej krajiny, ktorá neporušuje svoje záväzky.“* (The official site of the 2008-2012 prime minister ..., 2009). Bývalý premiér sa netajil tým, že uprednostňoval bilaterálne

³⁶ Po dokončení projektu sa očakáva zvýšenie závislosti Nemecka na Rusku až na 60% (Smith, 2008).

vzťahy namiesto reprezentácie záujmov prostredníctvom EÚ (Barysch, 2010). Po skončení mandátu premiéra už nevzniklo tak výrazné puto medzi jeho následníkom a Putinom, avšak talianski lídri v snahe udržať import nasledovali a nasledujú politiku blízkych vzťahov s Ruskom (Just & Duch, 2012). South Stream je širokou verejnosťou považovaný za rivala Nabucca a za snahu Ruska zabrániť EÚ znížiť svoju závislosť. Taliansko, rovnako ako Nemecko smerovalo svoje zdroje do alternatívy Nabucca. Projekt South Stream mal mať v pôvodnom znení kapacitu 63 bcm s cenou nad 30 miliárd dolárov, čo z neho činilo najdrahší plán na výstavbu infraštruktúry (Barysch, 2010).

Ďalším opodstatnením je partnerstvo talianskej energetickej spoločnosti, ENI, s ruským Gazpromom pri výstavbe South Streamu, ktorý vznikol na pozadí neúspechu plynovodu Nabucco. ENI a Gazprom podpísali v roku 2006 dohodu o strategickom partnerstve, čím vytvorili silné spojenectvo. Predmetom dohody bolo aj predĺženie importu ruského plynu do rok 2035 a spoločné projekty, medzi nimi aj vyššie spomínaný South Stream (Siddi, 2012).

Eni nepodporoval Nabucco a aj neskôr jej návrh na zjednotenie projektov bol Gazpromom zavrhnutý. Ako sa vyjadril minulý výkonný riaditeľ ENI, odrezat' a dištancovať sa od Ruska je pre európsky trh nerealistickou predstavou (Siddi, 2012).

Taliansko lobovalo za odstúpenie EÚ od projektu Nabucca a vnímalo jeho zrušenie ako diplomatické víťazstvo. (European council on foreign relations, 2012) Preto je možné tvrdiť, že Taliansko svoju energetickú politiku do istej miery podriaďuje rozhodnutiam Ruska (Barysch, 2010).

Francúzsko je štátom, ktorý má svoju energetickú politiku orientovanú z veľkej časti na nukleárnu energiu, ktorú si sám produkuje v množstve okolo 100 mtoe ročne, a tým plne pokrýva jej spotrebu (British Petrol, 2014). Na dovoze zemného plynu je takmer úplne závislé. Samo má k dispozícii len niečo cez 0,5 mtoe, ostatok, 36,9 (v roku 2012) importuje z krajín ako Nórsko, Alžírsko, Rusko (British Petrol, 2014).

Francúzsko ako starý európsky štát, s veľkou rozlohou, počtom obyvateľstva a ekonomickou silou udržiava dlhodobo kladné vzťahy s Ruskom. So svojou dobre diverzifikovanou energetickou politikou nemá záujem meniť *status quo* s touto veľmocou a nie je jej cieľom provokovať Moskvu otvorením európskeho energetického trhu pre iný zdroj plynu (ísť proti nemu ako v prípade Nabucca, ktoré Rusko vníma negatívne) (Erdogdu, 2010).

Francúzsko plánovalo vstúpiť aktívne do projektu, to však neznamena, že mu vyjadrovala podporu (Erdogdu, 2010). Dôvodom nezapojenia sa do projektu sú aj

politicky problematické vzťahy s Tureckom. Bývalý francúzsky prezident Sarkozy vystupoval proti vstupu Turecka do EÚ. Ďalej prispela k negatívnemu postoju Turecka rezolúcia francúzskeho parlamentu o genocíde v Arménsku, ktoré následne odmietlo zainteresovanie francúzskej spoločnosti Gaz de France do konzorcia Nabucca (Barysch, 2010). Po tejto udalosti upriamil Sarkozy pozornosť na užšiu spoluprácu s Ruskom a Francúzsko sa zapojilo do projektu South Streamu, Electricité de France, a Gaz de France zase do plánovanej výstavby plynovodu Nord Stream. Francúzsko sa neskôr predsa len zapojilo do projektu výstavby Nabucca - prostredníctvom energetickej spoločnosti GDF Suez SA, ktorá kúpila 9% podiel v Nabuccu-West (Weinmann, 2013). viceprezident GDF Suez SA vyjadril podporu strategickým projektom, ktoré zvýšia energetickú bezpečnosť EÚ (Weinmann, 2013).

Francúzsko v súčasnosti už nevlastní tradičné štátne monopoly, no aj napriek tomu má vláda stále veľký podiel akcií v spomínaných energetických spoločnostiach (Jegen, 2014). Z tohto dôvodu sú ich stanoviská a prístup i naďalej dôležité. Štát nezasahuje do ich rokovaní so zahraničnými partnermi a rovnako si neželá aby do nich zasahovala Európska Komisia (Jegen, 2014).

Financie Francúzska v oblasti energetiky putujú do nukleárnej energie a do alternatívnych projektov k Nabuccu. Faktom ostáva, že štát nepotrebuje vrázať peniaze do veľkých plánov na výstavbu infraštruktúry, keďže je dobre diverzifikovaný. Rétorika Francúzska k podpore Nabucca bola pomerne vágna. Príčinou sú dobré konštantné vzťahy s Ruskom a naopak zlé s Tureckom.

V prípade druhej hypotézy sme zistili, že nižšia miera konzistencie štátov voči smerovaniu EÚ v oblasti plynovej energetiky súvisí s ich nezáujmom riešiť diverzifikáciu zdrojov prostredníctvom plynovodu Nabucco. Ich rétorika sa podstatne líšila od EÚ. Dôležitým sa ukázal faktor osobných politických vzťahov. Projekt sa im zdal nepotrebný, pretože nepovažovali otvorenie európskeho trhu s plynom pre iného dodávateľa za nevyhnutné. To by bolo v rozpore so záujmom Ruska, s ktorým udržiavajú štandardné vzťahy, a tie nechcú narušiť. Rozhodli sa radšej podporiť, a investovať do výstavby plynovodu South Stream, ktorý iniciovalo Rusko.

Záver

Energetická politika bola dlhodobo výhradnou záležitosťou jednotlivých členských krajín EÚ (ES). Štáty ju považovali (a dnes stále do veľkej miery považujú) za svoju obchodnú záležitosť, v rámci ktorej sa zameriavajú na svoje národné záujmy. Otázka externých energetických vzťahov EÚ (ES) ostala preto dlho nedotknutá. Energetická politika ES a EÚ v prvom období, ktoré sa datuje do obdobia pred rozširovaním EÚ v roku 2004 smerom na východ, bola považovaná za najväčšie zlyhanie procesu integrácie. EÚ nepôsobila ako aktér schopný zastupovať záujmy svojich štátov, keďže sa ich záujmy líšili a štáty samé uprednostňovali vlastné bilaterálne vzťahy. S prístupom ďalších štátov sa táto oblasť politiky ešte viac skomplikovala. Nové členské štáty zvýšili celkovú závislosť EÚ na dodávkach energetických surovín z Ruska a samotný dopyt po nich. Tieto štáty nedisponovali dostatočnou diverzifikáciou, čo sa následne prejavilo v plynových krízach v roku 2006 a 2009, ktoré pre nich predstavovali veľkú bezpečnostnú hrozbu. Práve plynová energetická politika dala do povedomia potrebu budovania solidarity, jednotného prístupu v hľadaní alternatívnych zdrojov energetických surovín a trás pre ich import. Plánovaná výstavba plynovodu Nabucco, ako jedného z článkov projektu Južného koridoru, ktorý mal slúžiť na diverzifikáciu EÚ, neskôr stroskotala a tým poukázala na odlišný prístup členkách štátov k energetickej politike, ktorá by mala byť budovaná v rámci EÚ.

Energetická politika sa javí ako jedna z kľúčových tém a priorít EÚ. Je základom prosperujúceho hospodárstva a z tohto dôvodu sa EÚ usiluje o vybudovanie spoločnej energetickej politiky, ktorá by bola odolná, spoľahlivá a udržateľná. Na to, aby dosiahla svoje externé ciele, je potrebná vnútorná jednota – konzistencia. Dosiahnutie konzistencie je pre EÚ veľkou výzvou. Ako taká by posilnila pozíciu EÚ navonok.

Cieľom diplomovej práce bolo posúdiť postavenie EÚ ako aktéra v rámci globálnej energetickej politiky na prípade projektu plynovodu Nabucco na pozadí energetických vzťahov s Ruskou federáciou. Pre tento účel bol zvolený koncept aktérstva, ktorý bol v akademickej sfére využívaný autormi na posúdenie pozície EÚ voči štátom ako aktérom medzinárodného systému. Práca nadviazala na výskumný rámec vytvorený Brattbergom a Rhinardom, ktorí ho aplikovali na oblasť terorizmu. Špecifickejšie bola pozornosť venovaná jednej z ním uvedených premenných – vertikálnej

konzistencii. Nakoľko doteraz nebol vypracovaný rámec na jej skúmanie, ponúka práca vlastnú kompiláciu premenných, na základe ktorých sa snažila splniť svoj zámer:

- Kompetencie EÚ.
- Verbálna rovina (rétorika členských štátov a EÚ).
- Finančná (praktická) politika.
- Osobné politické vzťahy s tretími stranami.

Prvá premenná, t.j. kompetencie EÚ, pri ktorých došlo vďaka Lisabonskej zmluve k pozitívnej zmene, ukazuje istý posun smerom k vyššej konzistencii. Právomoci sú dnes zdieľané, to znamená, že obidve strany môžu konať, no musia sa pridržovať stanovených pravidiel – štáty si určujú svoj energetický mix, vedú naďalej bilaterálne vzťahy s dodávateľmi, no musia brať do úvahy zásady súťaže EÚ. Táto premenná sa týkala iba EÚ, ďalšie boli uplatnené vo výskume.

Pri projekte bola EÚ rozdelená v názore na jeho relevantnosť, došlo k polarizácii štátov, na tie, ktoré považovali projekt za osožný a tie, ktoré za nepotrebný. Do prvej skupiny boli zaradené Poľsko, Slovensko a Veľká Británia, do druhej Nemecko, Taliansko a Francúzsko. V súvislosti s tým boli stanovené dve hypotézy.

Hypotéza č. 1: V prípade členských štátov EÚ, ktoré súhlasili s projektom plynovodu Nabucco, existuje vyššia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.

Poľsko projekt podporovalo, vyžadovalo schválenie jeho financovania EÚ. Vtedajší premiér Tusk tlačil na jeho presadenie. V stanovisku a držania sa línie presadzovanej EÚ zohrali rolu jeho chladné vzťahy s Ruskom. Slovensko sa k danému projektu postavilo pozitívne, privítalo iniciatívu EÚ. Zmienka o projekte sa vyskytla aj vo Vládnej stratégii energetickej bezpečnosti 2030. To značí podporu Slovenska EÚ hľadať energetické zdroje a alternatívne trasy. Plynovými krízami narušené vzťahy spôsobili, že Slovensko vidí riešenie svojej závislosti v pôsobení prostredníctvom EÚ. Veľká Británia sa priklonila k projektu Nabucca aj napriek tomu, že od Ruska nie je priamo energeticky závislá. Jej vzťahy s Ruskom sú poznačené viacerými politickými nezhodami. Berie však do úvahy svoju budúcnosť, keďže patrí k najväčším konzumentom zemného plynu a vyzdvihuje potrebu diverzifikácie EÚ.

Prvá hypotéza sa ukázala ako platná. Podpora projektu znamenala viac menej konzistentné správanie sa členských štátov s politikou EÚ. Podpora bola nie len zo strany štátov závislých na Rusku, ale aj zo strany Veľkej Británie, ktorá nebola na projekt odkázaná.

Hypotéza 2: Pri negatívnom prístupe členských štátov EÚ k projektu plynovodu Nabucco sa prejavuje nižšia miera konzistencie voči energetickej politike EÚ.

Nemecko, ako štát s pomerne dobre rozvinutou infraštruktúrou a diverzifikáciou, úzkymi bilaterálnymi energetickými vzťahmi s Ruskom spočiatku projekt podporovalo. Neskôr však odmietlo, aby EÚ do projektu investovala peniaze a pozornosť obrátilo na projekt South Stream, ktorý vychádzal z iniciatívy Ruska a bol alternatívou k Nabuccu. Nemecko sa v tomto prípade neorientovalo na prehlbenie spoločnej energetickej politiky EÚ, ale na vlastné záujmy. Taliansko podobne ako Nemecko uprednostnilo zachovanie dobrých vzťahov s Ruskom (ktoré vystupovalo kriticky voči Nabuccu) a pristúpilo na projekt South Streamu kam smerovalo svoje investície. Dokonca lobovalo za odstúpenie od projektu Nabucco. V prípade Francúzska existovala spočiatku vôľa projekt podporiť a do neho vstúpiť. Vzhľadom na viacero prekážok sa jeho pozornosť upriamila na už vyššie spomínaný projekt plynovodu South Stream.

Druhá hypotéza bola pozitívne overená. Tieto tri štáty sa svojím konaním odklonili od projektu Nabucco a tým aj od smerovania EÚ. Zaznamenali sme pri nich nižšiu mieru vertikálnej konzistencie s EÚ.

Silnou a zároveň slabšou stránkou analytického rámca práce je zameranie sa na jednu premennú, čo nám na jednej strane umožňuje analyzovať daný problém do hĺbky, vzhľadom k rozsahu práce, no na druhej strane, ohraničuje poznatky na jeden aspekt celkovej problematiky.

Aktérstvo závisí do veľkej miery od konzistencie. Ak nie je jednotné vnútro, nemôže EÚ pôsobiť relevantne navonok, nemôže vystupovať ako rovnocenný aktér v medzinárodnom meradle. V prípade projektu plynovodu Nabucco, a na príklade vybraných štátov môžeme posudzovať mieru konzistencie. Avšak nemôžeme hovoriť o úplnej vertikálnej konzistencii. Konzistencia členských štátov s EÚ závisí od ich vlastných preferencií. V energetickej politike je jednota pri veľkom množstve štátov a širokej škále záujmov obtiažne dosiahnuteľná a bude vyžadovať mnoho ústupkov.

Nedostatok konzistencie je všeobecným problémom EÚ. Je viditeľný aj v iných oblastiach EÚ záležitostí. Harmonizácia postojov a postupné prehĺbovanie integrácie nie je možná bez konzistencie. Polemikou ostáva, či je vôbec možné ju plnej miere dosiahnuť.

Summary

Energy policy accompanied by energy security presents one of the key issues for the European union. Rising energy demands, low level of diversification and worsening relations among member states and its main energy supplier Russia compel the EU to search for a common approach which could ensure its economic prosperity and enhance its position as an actor on a global stage. Member states have exercised exclusive competences in energy policy for a long period of time. The ratification of the Lisbon Treaty changed this trend and energy policy fell into the field of shared competences. The EU has received the opportunity to adopt binding acts and thus to influence, at least to some extent, energy policy in its favour. This fact brought to light a question of capability of the EU to act as an actor. The master thesis addresses this issue and aims to assess the role of the EU as an actor within global energy policy. For this purpose the thesis adopts a concept of actorness which tries to reflect unclear position of the EU in international relations. The thesis is connected with an approach of Brattberg and Rhinard who established a complex set of variables of actorness intended for research. It discusses one of their variables in detail, particularly vertical consistency. Consistency has been chosen as it is considered by scholars as a very significant part of actorness, yet often neglected in research. The thesis provides its own research framework with different variables and attempts to verify formulated hypotheses. It examines the case of the Nabucco pipeline and compares the position of six Member states which represent the two groups: those who supported the project and those who opposed it. The study confirms that those states who were in favour of Nabucco project were in greater accordance with the EU and showed higher level of consistency than those who spoke out against it. To conclude, consistency - inner strength and unity - is a precondition for a common approach. Yet, positions of member states and the consistency are biased by their national interests.

Zoznam použitých zdrojov

Dokumenty

ANDOURA, S. et al. (2010) *Towards a European Energy Community: A Policy Proposal*. Notre Europe. [online] Studies & Research 76. Paris: Notre Europe. Dostupné z:

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/envi/dv/201/201006/20100602_envi_study_energy_policy_en.pdf [cit. 15/03/2015].

BRITISH PETROL. (2014) *BP Statistical Review of World Energy June 2014*. [online] Jún 2014. Dostupné z: <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> [cit. 10/03/2015].

EUROPEAN COMMISSION. (1957) *Treaty Establishing the European Economic Community*. [online] Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/37139/> [cit. 18/1/2015].

EUROPEAN COMMISSION. (1986) *Single European Act*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. [online] Dostupné z: <http://www.eurotreaties.com/singleeuropeanact.pdf> [cit. 09/02/2015].

EUROPEAN COMMISSION. (1992) *Treaty Establishing the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Official Journal of the European Communities. [online] Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EN> [cit. 17/02/2015].

EUROPEAN COMMISSION. (1997) *Agenda 2000: For a stronger and wider Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. [online] Dostupné z: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf. [cit. 25/01/2015]

EUROPEAN COMMISSION. (2010) *Energy 2020 A strategy for competitive, sustainable and secure energy*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [online] Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0639&from=EN>. [cit. 10/03/2015].

EUROPEAN COMMISSION. (2014) *EU Energy in Figures: Statistical Pocketbook, 2014* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_pocketbook.pdf [cit. 10.03.2015].

EURÓPSKA KOMISIA. (2007) *Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva*. Úradný vestník Európskej únie. [online] Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/search.html?lang=en&text=lisbon+treaty&qid=1431114415774&type=quick&scope=EURLEX&locale=sk> [cit. 25/01/2015].

EURÓPSKA KOMISIA. (2015) *Energetická únia: bezpečná, udržateľná, konkurencieschopná, cenovo dostupná energia pre všetkých Európanov*. [online] 25. Február. Dostupné z: http://www.google.at/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CCoQFjAC&url=http%3A%2F%2Feuropa.eu%2Frapid%2Fpress-release_IP-15-4497_sk.pdf&ei=YA_8VJSIEYGkUuHRgaAK&usg=AFQjCNEelZm2Y3Grf8xOV9fY623L9rmYfA&sig2=_A6W1v5okIP2sW9fMEpuUg&bvm=bv.87611401,d.d24 [cit. 10/03/2015].

GOV.UK. (2014) *Energy Investment Report April 2014*. [online] London: Department of Energy & Climate Change. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/305860/DECC_Energy_investment_report_Web_Final.pdf [cit. 12/04/2015].

INTERNATIONAL ENERGY AGENCY. (2012) *Energy policies of IEA countries. The United Kingdom Review*. [online]. Dostupné z: http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/UK2012_free.pdf [cit. 01/04/2015].

WESTERN EUROPEAN UNION. (2010) *Statement of the Presidency of the Permanent Council of the WEU on behalf of the High Contracting Parties to the Modified Brussels Treaty – Belgium, France, Germany, Greece, Italy, Luxembourg, The Netherlands,*

Portugal, Spain and the United Kingdom. [online] Marec 2010. Dostupné z: http://www.weu.int/Declaration_E.pdf [cit. 20/02/2015].

Literatúra

AALTO, P., TEMEL, D.K. (2014) European Energy Security: Natural Gas and the Integration Process. *Journal of Common Market Studies*. [online] 52 (4). pp. 758-774. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12108/abstract> [cit. 10/03/2015].

ADLER, E. (2002) Constructivism in International relations. In: Carlsnaes, W., Risse, T. & Simmons, B. A. (eds.). *Handbook of International Relations*. London: SAGE Publications Ltd. pp. 95-118.

ALLEN, D., SMITH, M. (1990) Western Europe's presence in the contemporary international arena. *Review of international studies*. [online] 16 (1). pp. 19-37. Dostupné z: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=6280068&fileId=S0260210500112628> [cit. 09/02/2015].

BAEV, P., OVERLAND, I. (2010) The South Stream versus Nabucco pipeline race: geopolitical and economic (ir)rationales and political stakes in mega-projects. *International Affairs*. [online] 86 (5). pp. 1075–1090. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2346.2010.00929.x/abstract> [cit. 30/03/2015].

BARAN, Z. (2007) EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. *The Washington Quaterly*. [online] 30 (4). Dostupné z: <http://muse.jhu.edu/journals/wq/summary/v030/30.4baran.html> [cit. 15/03/2015].

BARYSCH, K. (2010) Should the Nabucco pipeline project be shelved? *The Centre for European Reform*. [online] Dostupné z: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb_nabucco_5may10-221.pdf [cit. 15/03/2015].

BOOKER, CH. & NORTH, R. (2006) *Skyté dějiny evropské integrace. Od roku 1918 do současnosti*. Brno: Barrister & Principal.

BOZHILOVA, D., HASHIMOTO, T. (2010) EU–Russia energy negotiations: a choice between rational self-interest and collective action. *European Security*. [online] 19 (4). pp. 627-642. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09662839.2010.528406> [cit. 15/03/2015].

BRATTBERG, E., RHINARD, M. (2012) The EU as a global counter-terrorism actor in the making. *European Security*. [online] 21 (4). pp. 557-577. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2012.688809> [cit. 07/02/2015].

BRETHERTON, CH., VOGLER, J. (2006) *The European Union as a global actor*. 2nd Ed. Abingdon: Routledge.

BULL, H. (1982) Civilian Power Europe: A Contraction in Terms? *Journal of Common Market Studies*. [online] 21 (2). pp. 149-164. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.1982.tb00866.x/abstract> [cit. 12/02/2015].

CASIER, T. (2011) The Rise of Energy to the Top of the EURussia Agenda: From Interdependence to Dependence? *Geopolitics*. [online] 16 (3), pp. 536-552. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/14650045.2011.520862> [cit. 15/03/2015].

COSGROVE, C. A., TWITCHETT, K. J. (eds.) (1970) *The New international actors: the United Nations and the European Economic Community*. London: Macmillan.

DELCOUR, L. (2011) *Shaping the Post-Soviet Space? EU Policies and Approaches to Region-Building*. Farnham: Ashgate.

DUKE, S. (1996) *Consistency as an Issue in EU External Activities*. [online] The Netherlands: European Institute of Public Administration. Dostupné z: <http://publications.eipa.eu/en/details/show/&tid=1723> [cit. 09/02/2015].

DUKE, S. (2008) The Lisbon Treaty and External Relations. *Bulletin of the European Institute of the Public administration*. [online] 1. pp. 13-18. Dostupné z: http://www.eipa.eu/files/repository/eipascope/20080509183907_SCOPE2008-1-3_SimonDuke.pdf [cit. 20/02/2015].

EMERSON, M. et al. (2011) *Upraging the EU's role as a global actor. Institutions, law and the restructuring of European diplomacy*. Bruxelles: Centre for European studies.

ERDOGDU, E. (2010) Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. [online] 14 (9). pp. 2936-2945. Dostupné z: http://mpa.ub.uni-muenchen.de/26793/1/MPRA_paper_26793.pdf [cit. 15/04/2015].

GEORGE, S. (1996) *Politics and policy in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.

GILBERT, S. (2009) Gas politics in Russia and the EU. *Journal of politics & international affairs*. [online] 5 (129). Dostupné z: http://www.nyu.edu/clubs/jpia.club/PDF/S09_Gilbert.pdf [cit. 31/03/2015].

HADESHIAN, N. (2010) EU External Relations: More Consistency. *Yearbook of Polish European Studies*. [online] 13. pp. 107-127. Dostupné z: http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/y13_hadeshian.pdf [cit. 15/02/2015].

HILL, Ch. (2002) *The Actors in Europe's Foreign Policy*. 2nd Ed. London, Routledge.

HOERBER, T. (2013) *The Origins of Energy and Environmental Policy in Europe: The Beginnings of a European Environmental Conscience*. Environmental Politics (20). New York: Routledge.

HOPKINS, R., MANSBAH, R. (1973) *Structure and Process in International Politics*. New York: Harper & Row.

HUIGENS, J., NIEMANN, A. (2011) The G8½: the EU's contested and ambiguous actorness in the G8. *Cambridge Review of International Affairs*. [online] 24 (4). Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/09557571.2011.558488> [cit. 07/02/2015].

JUPILLE, J. & CAPORASO, J.A. (1998) States, agency, and rules: the European Union in global environmental politics. In: Rhodes, C. (ed). *The European Union in the world community*. Boulder: Lynne Rienner.

KRATOCHVÍL, P. (2011) Integrační teorie a neschopnost studovat aktérství: změna konečně na obzoru? *Mezinárodní vztahy*. [online] 46 (4), pp. 5–9. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/419> [cit. 07/02/2015].

KREJČÍ, O. (2010). *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress.

KRENZLER, H.G. & SCHNEIDER, H.C. (1997) The Question of Consistency. In: Regelsberger, P., de Schoutheete de Tervarent & Wesels, W. (eds). *Foreign Policy of the European Union: From EPC to CFSP and Beyond*. London: Lynne Rieners.

KOOPS, J., MACAJ, G. (2014) *The European Union as a Diplomatic Actor*. Basinstoke: Palgrave Macmillan.

LIGHT, M. (2008) Russia and the EU: Strategic Partners or Strategic Rivals? *The Journal of Common Market Studies*. [online] 46. pp. 7–27. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.2008.00808.x/abstract> [cit. 10/03/2015].

LIUHTO, K. (ed.) (2009) *The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems*. [online] Electronic Publications of Pan-European Institute. Dostupné z: <http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-jatietopaketit/Documents/Liuhto%200809%20web.pdf> [cit. 15/03/2015].

MIŠÍK, M. (2013) *Energetická politika v rozšířenéj Európskej únii. Roly a preferencie Českej republiky, Poľska a Slovenska*. Praha: Ústav medzinárodných vzťahov.

MONAGHAN, A. (2013) The UK and Russia—Towards A Renewed Relationship? *Russian analytical digest*. [online] (130). Dostupné z: <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-130.pdf> [cit. 01/04/2015].

NUTTALL, S. (1996) From the Single European Act to Maastricht. In: Hill, Ch. (ed). *The Actors in Europe's Foreign Policy*. London: Routhledge.

NUTTALL, S. (2005) Coherence and Consistency. In: Hill, Ch. & Smith, M. (eds). *The European Union and International Relations*. Oxford: Oxford University Press.

PASCUAL, C. & ZAMBETAKIS, E. (2010) The Geopolitics of Energy: From Security to Survival. In: Pascual, C. & Elkind, J. *Energy security. Economics, Politics, Strategies, and Implications*. Washington D.C.: The Brookings Institutions.

SCHOUTHEETE, P., ANDOURA, S. (2007) The Legal Personality of the European Union. *Studia Diplomatica*. [online] 60 (1). Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/9083/1/Legal.Personality.EU-PDS-SA.pdf> [cit. 18/1/2015].

SHARPLES, J. (2012) Russian-Polish energy security relations: A case of threatening dependency, supply guarantee, or regional energy security complex dynamics? *Political Perspectives*. [online] 6 (1). pp 27-50. Dostupné z: http://www.academia.edu/1820416/Russian-Polish_energy_security_relations_A_case_of_threatening_dependency_supply_guarantee_or_regional_energy_security_complex_dynamics [cit. 31/03/2015].

SIDDI, M. (2012) Italy-Russia Relations: Politics, Energy and Other Businesses. [online]. In: Zsuzsa, L. (ed.). *East European Studies 4. Eurasian Challenges: Partnerships with Russia and Other Issues in the Post-Soviet Area*. Budapest: Institute of World Economics of the Hungarian Academy of Sciences. Dostupné z: http://fakproject.hu/docs/EE-4-kotet_ch3.pdf [cit. 15/04/2015].

SJÖSTED, G. (1977) *The external role of the European Community*. Farnborough: Saxon House.

SLAUGHTER, A. (2004) *A New World Order*. New Jersey: Princeton University Press.

SOCOR, V. (2009) Chancellor Merkel Says Nein to Nabucco. *European Dialogue* [online]. Dostupné z: <http://www.eurodialogue.eu/661> [cit. 15/04/2015].

SOCOR, V. (2012) Obama, Cameron Endorse Azerbaijani-Turkish Trans-Anatolia Gas Pipeline Project While BP Weighs Its Options. *Eurasia Daily Monitor Volume*. [online] 9 (107). Dostupné z: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=39461 [cit. 01/04/2015].

STEVENS, P. (2009) *Transit Troubles. Pipelines as a Source of Conflict*. [online] London: The Royal Institute of International Affairs. Dostupné z: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Energy,%20Environment%20and%20Development/r0309_pipelines.pdf [cit. 15/03/2015].

ŠPIČANOVÁ, L. & VALÍŠKOVÁ, B. (2011) Energetická politika. In: Fiala, V et al. *Prosazování národních zájmů České republiky v EU*. Olomouc: Periplum.

TOJE, A. (2011) The European Union as a Small Power. *Journal of common market studies*. [online] 49 (3). pp. 43-60. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.2010.02128.x/abstract> [cit. 25/01/2015].

UNAY, S. (2013) Reality or Mirage?: BRICS and the Making of Multipolarity in the Global Political Economy. *Insight Turkey*. [online] 15 (3), pp. 77-94. Dostupné z: http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/15_03_2013_unay.pdf [cit. 25/01/2015]

VIDA, K. (2012) *Strategic issues for the EU10 countries main positions and implications for EU policy-making*. Budapest: Foundation for European Progressive Studies.

WALT, S. M. (1987) *The origin of alliances*. Ithaca: Cornell University Press.

WALTZ, K. (1979) *Theory of international relations*. Boston: Addison-Wesley Publishing Company.

WESTPHAL, K. (2008) Germany and the EU-Russia Energy Dialogue. In: Aalto, P. (ed). *The EU-Russia Energy Dialogue. Europe's Future Energy Supply*. Aldershot: Ashgate.

Ostatné zdroje

BADIDA, J. (2013) A Golden Age of Natural Gas in Europe? *NaturalGasEurope*. [online] 20. Apríl 2013. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/golden-age-of-natural-gas-in-europe> [cit. 10/03/2015].

BBC NEWS. (2007) Russia oil row hits Europe supply. [online] 8. Január 2007. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6240473.stm> [cit. 10/03/2015].

BRAUN, J. (2011) EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules Between a new policy and business as usual. Working paper no.31. *The European Policy Institutes Network*. [online] Február 2011. Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2001357 [cit. 07/02/2015].

EURACTIV. (2009) EU rules out funding Nabucco gas pipeline. [online] 28. Január 2009. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/energy/eu-rules-funding-nabucco-gas-pip-news-221141> [cit. 30/03/2015].

EUROPA.EU. (2010) *The Treaty of Lisbon: introduction*. [online]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0033_en.htm [cit. 20/02/2015].

EUROPA.EU. [b.r.] *The Union's decision-making procedures*. [online]. Dostupné z: http://europa.eu/eu-law/decision-making/procedures/index_en.htm [cit. 20/02/2015].

EUROPEAN AND GLOBAL ISSUES SECRETARIAT. [b.r.] [online]. Dostupné z: (<https://www.gov.uk/government/groups/european-global-issues-secretariat>) [cit. 20/02/2015].

EUROPEAN COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS. (2012) *Diversification of gas-supply routes to Europe*. [online]. Dostupné z: <http://www.ecfr.eu/scorecard/2014/russia/18> [cit. 15/04/2015].

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. [b.r.] *Treaties Office Database*. [online]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/world/agreements/default.home.do> [cit. 20/02/2015].

EUROSTAT. (2014) *Výroba a dovoz energie*. [online] Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports/sk [cit. 10/03/2015].

FREIFELD, D. (2009) The Great Pipeline Opera - Inside the European pipeline fantasy that became a real.life gas war with Russia. *Foreign Policy*. [online] 22. August 2009. Dostupné z: http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/08/12/the_great_pipeline_opera?hidecomments=yes [cit. 15/04/2015].

GOSDEN, E. (2014) UK gas prices to soar if Russia cuts off supplies to Europe, National Grid warns. *The Telegraph*. [online] 28. Október 2014. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/finance/personalfinance/energy-bills/11191733/UK-gas-prices-to-soar-if-Russia-cuts-off-supplies-to-Europe-National-Grid-warns.html> [cit. 01/04/2015].

HAFNER, M. (2015) *The Southern Gas Corridor and the EU Gas Security of Supply: What's Next?* Natural Gas Europe. [online] Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/southern-gas-corridor-and-eu-gas-security-of-supply-22688>. [cit. 10/03/2015].

JEGEN, M. (2014) *Energy policy in the European Union: the power and limits of discourse*. [online] Paris: Les Cahiers européens de Sciences. Dostupné z: [www.cee.sciences-](http://www.cee.sciences-po.fr/2Ffr%2Fcomponent%2Frubberdoc%2Fdoc%2F1113%2Fraw&ei=v9w6VcjtGNbxaIDJgdgF&usg=AFQjCNHkpfoG6TEdpGh2qHb03KZVrgjbWg&sig2=RcCNnltnX525xKJ4r5vI_Q&bvm=bv.91665533,d.bGg)

[po.fr%2Ffr%2Fcomponent%2Frubberdoc%2Fdoc%2F1113%2Fraw&ei=v9w6VcjtGNbxaIDJgdgF&usg=AFQjCNHkpfoG6TEdpGh2qHb03KZVrgjbWg&sig2=RcCNnltnX525xKJ4r5vI_Q&bvm=bv.91665533,d.bGg](http://www.cee.sciences-po.fr/2Ffr%2Fcomponent%2Frubberdoc%2Fdoc%2F1113%2Fraw&ei=v9w6VcjtGNbxaIDJgdgF&usg=AFQjCNHkpfoG6TEdpGh2qHb03KZVrgjbWg&sig2=RcCNnltnX525xKJ4r5vI_Q&bvm=bv.91665533,d.bGg) [cit. 12/04/2015].

JENSEN, J. (2009) *LNG Its role in the internationalization of gas markets*. Presentation to Columbia School of International and Public Affairs. [online] 7. Október 2009. New York. Dostupné z: <http://jai-energy.com> [cit. 10/03/2015].

JENSEN, J. (2010) *The Development of International Gas Transportation System – a challenge to Economic Theory*. [online] 19. Júl 2010. Dostupné z: <http://jai-energy.com> [cit. 10/03/2015].

JUST, J., DUCH, Ch. (2012) The political struggle of the nabucco pipeline project. [online] Jún 2012. Dostupné z: <http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/8915/1/The%20Political%20Struggle%20of%20the%20Nabucco%20Project.pdf> [cit. 28/03/2015].

KAŠŤÁKOVÁ, E. (2012) Spolupráca medzi Slovenskom a Ruskom v oblasti dodávok zemného plynu, ropy a jadrového paliva. In: *Skúmanie vplyvov pokrízového vývoja na strategické smerovanie EÚ s dôrazom na energetickú politiku*. [online]. Bratislava: Euba.sk. Dostupné z: http://of.euba.sk/konfVeda2012/Prispevky/Kastakova_Elena.pdf [cit. 31/03/2015].

KORAYNI, B., THAN, K. (2009) EU not considering giving Nabucco capital –Piebalgs. *Reuters*. [online] Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2009/01/27/nabucco-piebalgs-idUSBSB00161920090127> [cit. 30/03/2015].

LAJČÁK, M. (2012) *Úvodný príhovor - Spoločná energetická politika EÚ a energetická bezpečnosť Slovenska*. Youtube [online] 28. November 2012. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=s30fCfB4g_M [cit. 03/05/2015].

LEE, J. (ed.) (2007) *The UK-Russia Energy Relationship*. [online] Shrivenham: Conflict Studies Research Centre. Dostupné z: <http://studies.agentura.ru/centres/csrc/ukruss.pdf> [cit. 01/04/2015].

LEONARD, M., POPESCU, N. (2007) A 'Power Audit' of EU 27-Russia relations. *European Council on Foreign Relations*. [online] 7. November 2007. Dostupné z: http://www.ecfr.eu/article/commentary_pr_russia_power_audit/ [cit. 30/03/2015].

LOBJAKAS, A. (2009) *Strategic' Nabucco Deal Inked To Help Curb Dependence On Russian Gas*. [online]. Dostupné na www: <http://www.eurodialogue.eu/Strategic-Nabucco-Deal-Inked-To-Help-Curb-Dependence-On-Russian-Gas> [cit. 30/03/2015].

MAJCHRÁK, J. (2009) Nabucco a my. *Týždeň.sk*. [online] 19. júl 2009. Dostupné z: <http://www.tyzden.sk/casopis/2009/29/nabucco-a-C2%A0my.html> [cit. 01/04/2015].

MORIARTY, M., FAHEY, N. (2014) *Understanding German-Russian Trade Relations*. [online] 12. August 2014. Dostupné z: The institute of international affairs <http://www.iiea.com/blogosphere/understanding-german-russian-trade-relations> [cit. 12/04/2015].

PAAVOLA, M. (2014) *EU Energy Union – Emperor's new clothes or genuine momentum towards a stronger European energy policy?* [online] 27.11.2014. Dostupné z: [Fortumforenergyblog.wordpress.com](https://fortumforenergyblog.wordpress.com/2014/11/27/eu-energy-union-emperors-new-clothes-or-genuine-momentum-towards-a-stronger-european-energy-policy/) <https://fortumforenergyblog.wordpress.com/2014/11/27/eu-energy-union-emperors-new-clothes-or-genuine-momentum-towards-a-stronger-european-energy-policy/> [cit. 10/03/2015].

POPESCU, L. (2014) *EU-Russia: overcoming stagnation*. [online] Brief issue 3. Január 2014. Dostupné z: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_3_EU-Russia.pdf [cit. 10/03/2015].

QUILLE, G. (2008) *The Lisbon Treaty and its implications for CFSP/ESDP*. [online] Brussels: European Parliament. Dostupné z:

<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200805/20080513ATT28796/20080513ATT28796EN.pdf> [cit. 20/02/2015].

SMITH, K. (2008) *Russian Energy Policy and its Challenge to Western Policy Makers*. [online]. Dostupné z: http://csis.org/files/media/isis/pubs/080407_helsinki.pdf [cit. 15/03/2015].

STEVENS, P. (2010) *The History of Gas*. Polinaries working paper n. 5. 2010. [online] September 2010. Dostupné z: http://www.polinares.eu/docs/d1-1/polinares_wp1_history_gas.pdf [cit. 10/03/2015].

TERAZ.SK. (2014) Premiér je skeptický, pokiaľ ide o tretiu úroveň sankcií voči Rusku. [online] 15. Máj 2014. Dostupné z: <http://www.teraz.sk/eurovolby-2014/fico-globsec-v4-premieri/84492-clanok.html> [cit. 01/04/2015].

THE OFFICIAL SITE OF THE 2008-2012 PRIME MINISTER OF THE RUSSIAN FEDERATION VLADIMIR PUTIN. (2009) *Prime Minister Vladimir Putin and Italian Prime Minister Silvio Berlusconi addressed a news conference summarising their meeting in Sochi*. [online]. Dostupné z: <http://archive.premier.gov.ru/eng/events/pressconferences/4176/> [cit. 15/04/2015].

THOMAS, D. (2010) Still Punching below its Weight? Actorness and Effectiveness in EU Foreign Policy. [online] In *UACES 40th annual conference*. Bruges, 6-8 September 2010. London: UACES. Dostupné z: http://www.uaces.org/pdf/papers/1001/thomas_d.pdf [cit. 12/02/2015].

VALČEK, A. (2012) Rezort diplomacie mení meno, nebude to zadarmo. *SME.sk* [online] 1. Júl 2012. Dostupné z: <http://ekonomika.sme.sk/c/6401315/rezort-diplomacie-meni-meno-nebude-to-zadarmo.html> [cit. 20/02/2015].

Visegrad.info (2010) *Visegrad countries and Russia*. [online] 7. Máj 2015. Dostupné z: <http://www.visegrad.info/v4-eu-russia-relations/factsheet/visegrad-countries-and-russia.html> [cit. 31/03/2015].

WEINMANN, K. (2013) France's GDF Suez Picks Up Stake In Nabucco Pipeline. *Law 360* [online]. 28 Máj 2013. Dostupné z: <http://www.law360.com/articles/445169/france-s-gdf-suez-picks-up-stake-in-nabucco-pipeline> [cit. 15/04/2015].

WEISS, C. (2013) European Union's Nabucco pipeline project aborted. *World Socialist Web Site*. [online] 13. Júl 2013. Dostupné z: <http://www.wsws.org/en/articles/2013/07/13/nabu-j13.html> [cit. 15/03/2015].

WHIST, B. S. (2008) *Nord Stream: Not Just a Pipeline*. [online] Lysaker: Fridtjof Nansens Institute. Dostupné z: <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1508.pdf> [cit. 12/04/2015].

WUNDERLICH, U. (2008) *The EU – A Post-Westphalian Actor in a Neo-Westphalian World?*. [online] Paper for Presentation and the UAC ES Annual/ Research Conference. University of Edinburg. September 2008. Dostupné z: http://uaces.org/documents/papers/0801/2008_JUWunderlich.pdf [cit. 30/01/2015].

YAKOVENKO, A. (2014) Russia, UK kept up a positive momentum in 2013. *Rt.com* [online] 6. Január 2014. Dostupné z: <http://rt.com/op-edge/uk-russia-2013-momentum-824/> [cit.12/04/2015].

Zoznam príloh

Príloha č. 1: Mapa plánovaného plynovodu Nabucco a South Stream (mapa)

Prílohy

Príloha č. 1: Mapa plánovaného plynovodu Nabucco a South Stream (mapa)

Zdroj: Eke, S. (2009) Russia signs gas pipeline deals . *BBC News* [online]. 15. Máj 2009.
Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8051921.stm>.

Projekt diplomovej práce

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

**Aktérstvo Európskej únie v oblasti globálnej energetickej
politiky**

Projekt diplomovej práce

Vedúci práce: Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Lucia Černická

Bezpečnostné štúdia, 2. Ročník

2013/2014

Téma a cieľ práce

Diplomová práca je orientovaná na tému zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie, konkrétne na otázku aktérstva EÚ v medzinárodnom systéme štátov vo vzťahu ku globálnej energetickej politike. Zámerom práce je poukázať, že aj napriek skutočnosti, že energetika zostáva národným prerogatívom členských štátov, je aktérstvo EÚ v tejto oblasti hmatateľné, podstatné a má potenciál.

Pre tradičných odborníkov na medzinárodné vzťahy, pracujúcich so štátno-centrickým prístupom, je EÚ iba medzivládnu organizáciou, prostredníctvom ktorej členské štáty sledujú svoje ciele. Debaty, týkajúce sa tzv. *actorness of EU* - aktérstva EÚ, poukazujú na pozitívny posun v chápaní jej postavenia v medzinárodnom systéme a prisudzujú jej význam ako medzinárodnému aktérovi. (Čmakalová, Rolenc, 2012)

Európska únia sa postupne stáva súčasťou medzinárodnej spoločnosti, už nie len ako súhrn jednotlivých častí – členských štátov. EÚ je zastúpená na globálnej diplomatickej úrovni inštitútmi ako Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a stáleho predsedu Európskej rady. Integrácia sa postupne prehĺbuje, EÚ zastupuje záujmy členských štátov navonok a je vnímaná a akceptovaná ako globálny hráč.

Prítomnosť EÚ na globálnej politickej úrovni, jej aktérstvo, a samotná asociácia je badateľná v zahranično-politickom diskurze EÚ, v úvodných slovách Európskej Bezpečnostnej Stratégie 2003, kde stojí: „*Európska únia, ako únia 25 štátov s vyše 450 miliónmi ľudí, ktorí vytvárajú štvrtinu svetového hrubého národného produktu (HNP), a so širokou paletou nástrojov, ktoré má k dispozícii, je nevyhnutne globálnym hráčom (...) mala by byť pripravená, aby prevzala svoj diel zodpovednosti za celosvetovú bezpečnosť a budovanie lepšieho sveta.*“ (Rada Európskej únie, 2009)

Problematika energetiky ako takej sa dostáva do stredobodu pozornosti EÚ. Jej ambíciou je zastávať poprednú rolu v tejto sfére. Prispieva k tomu viacero faktorov, ako znižujúci sa podiel EÚ na svetovej populácii a HDP, neustále sa zväčšujúca závislosť na importe energie (plynová kríza 2006, 2009) a Lisabonská zmluva, ktorá deleguje viacero úloh EÚ v sfére zahraničnej a energetickej politiky. (Dreyer, Stang, 2014) Aj napriek viacerým prekážkam, sa postavenie EÚ mení. Postupne sa stáva činiteľom globálnej energetickej politiky.

Výber konceptu

EÚ, ako netradičného aktér medzinárodného systému, je ťažké skúmať prostredníctvom klasických teórií. Pre skúmanie jej postavenia v rámci globálnej energetickej politiky bude aplikovaný koncept aktérstva. Tento koncept je považovaný vhodný nástroj analýzy európskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Pomáha odhaľovať správanie sa EÚ na globálnej politickej úrovni, keďže vníma EÚ ako právoplatnú súčasť medzinárodného systému. Ide o analytický a konceptuálny rámec, ktorý má konštruktivistické korene, rozoznáva význam sociálnych procesov pri formovaní identity jednotlivých aktérov. (Bretherton and Vogler 2006, 13)

Koncept aktérstva sa sústreďuje na posudzovanie aktívneho zapájania sa aktéra do medzinárodných vzťahov. Základným predpokladom tohto konceptu je, že EÚ ako taká môže byť chápaná ako autonómna a zmysluplná jednotka systému, schopná nielen formulácie cieľov a politík, ale zároveň ako entita, ktorá pristupuje k ich realizácii. (Koops, 2011) Počiatky konceptu siahajú do 70tych rokov 20.storočia. Spájajú sa s menom Gunara Sjöstedt, ktorý ako prvý predstavil pojem „schopnosť aktéra“ v súvislosti s prítomnosťou Európskeho spoločenstva na medzinárodnej scéne. Sjöstedt podmieňoval úspešnosť EC artikuláciou spoločných záujmov členských štátov a mobilizáciou zdrojov za pomoci systému schopného implementovať svoje rozhodnutia a riešiť krízové stavy. Jeho prístup k aktérstvu bral do úvahy nerovnomernú povahu medzinárodných schopností EC a zároveň poukazoval na charakteristiky EC ako relevantného aktéra. Postupom času si koncept osvojilo viacero odborníkov (Koops, Bretherton a Vogler, Jupille a Caporaso, Brattberg a Rhinard, a.i.), s odlišným prístupom a vlastnými kritériami pre výskum.

Diplomová práca sa bude opierať o koncept aktérstva, chápaný ako „*schopnosť konať*“ (Jupille & Caporaso, 1998, 214), a „*fungovať aktívne a cieľavedome vo vzťahu k iným aktérom v medzinárodnom systéme*“ (Sjöstedt 1977, 16). Pre účely práce bude použitý analytický rámec, ktorý vytvorili so svojej práci, „The EU as a global counter-terrorism actor in the making“, Brattberg a Rhinard. Autori pripúšťajú skutočnosť, že ambície EÚ zahŕňajú rozmanitú škálu aktivít, preto pre adekvátne zachytenie situácie využívajú mix premenných. Identifikujú celkom štyri skupiny premenných – kontext, koherencia, spôsobilosť, a konzistentnosť systému. Pod kontextom rozumejú: 1. uznanie EÚ ako člena medzinárodných organizácií, 2. príležitosť – faktory vonkajšieho prostredia, ktoré

buď bránia, alebo podporujú aktérstvo, 3. legálnu autoritu EÚ konať. Koherencia obsahuje viaceré elementy – hodnoty, preferencie, vnútorné pracovné postupy a politické výstupy, dôraz sa kladie na ich vzájomnú kompatibilitu. Pôd spôsobilosťou autori chápu dostupnosť prostriedkov (vojenské misie, obchodné zmluvy, a.i.) a schopnosť EÚ ich pohotovo použiť. Posledný súbor premenných, konzistencia, sa zameriava na implementáciu politík, predovšetkým na súlad medzi horizontálnou (medzi členskými štátmi a medzi inštitúciami EÚ) a vertikálnou úrovňou (členské štáty vs. inštitúcie EÚ). (Brattber, Rhinard, 2012)

Table 1. Assessing EU actorness in global counter-terrorism: a framework.

Category	Layman's description	Sub-variables
Context	Favourable conditions	Recognition Opportunity Authority
Coherence	Agreement and alignment	Values Preferences Procedures Policies
Capabilities	Having instruments and using them	Instruments Deployment
Consistency	Sticking to the line	Horizontal Vertical

Zdroj: Brattberg, Erik – Rhinard, Mark (2012). The EU as a global counter-terrorism actor in the making. In *European Security*. 21 (4): 557-577.

Výskumná otázka

Do akej miery sa dá EÚ považovať za aktéra globálnej energetickej politiky? Ako sa prejavuje jej vplyv nie len na okolité, resp. budúce členské krajiny, ale aj v medzinárodnej politike ako takej?

Metodológia

Výskumnú otázku sa pokúsim zodpovedať pomocou jedinečnej prípadovej štúdie, ktorá sa pre cieľ tohto výskumu, *celostné a hlboké porozumenie komplexného fenoménu* (Drulák, 2008, s. 34) aktivity a postavenia EÚ, „*Actorness of the EU*“, na globálnej úrovni energetickej politiky, zdá byť najvhodnejšia. Ide o interpretatívny výskum, ktorý rekonštruje subjektívne či zdieľané významy, ktoré jednotlivci a skupina prisudzujú realite. (Drulák, 2008, s.19) Z hľadiska epistemológie ide o typ výskumu, ktorý poskytuje

hlboké porozumenie vybraného prípadu. Práca zaujíma ontologicky-štrukturalistickú perspektívu, ktorá predpokladá, že chovanie, záujmy, či identita aktéra je zapríčinená štruktúrou, avšak hlavným predmetom analýzy zostáva aktér, EÚ. (Drulák, 2008, s.38)

Zdroje

Za najlepši zdroj teoretickej časti diplomovej práce považujem diela autorov, venujúcich sa konceptu, ktorý bol uplatnený ako teoretický základ práce – koncept aktérstva. Medzi nich patria najmä odborníci ako Sjöstedt, Brattberg a Rhinard, Breterton a Vogler, Jupille a Corporaso. Autori, ktorých analytický rámec je v práci využitý, pre svoj výskum narábajú s dokumentmi ako medzinárodné zmluvy, bilaterálne dohody, oficiálne dokumenty EÚ, a.i. Diplomová práca sa zameria píše na tieto zdroje, z oblasti energetiky.

Predpokladaná štruktúra práce

Úvod

V úvode vymedzím problematiku práce, odôvodním jej výber a relevantnosť. Stanovím cieľ a výskumné otázky.

Teoretická časť

V tejto časti objasním teoretické východiská práce. Najprv definujem koncept aktérstva, potom priblížim rozličné prístupy k chápaniu pozície EÚ. Nakoniec, načrtnem jeho historické pozadie a ozrejším jeho význam pre objasnenie danej problematiky.

Vlastná analýza

Analytický rámec vymedzený v teoretickej časti aplikujem na postavenie EÚ v sfére globálnej energetickej politiky.

Záver

V závere sa pokúsim zhrnúť zistenia diplomovej práce, zodpovedať výskumné otázky a zhodnotiť splnenie stanoveného cieľa práce.

Literatúra

Allen, David - Smith, Michael (1990). Western Europe's presence in the contemporary international arena. In *Review of international studies*. 16 (1): 19-37.

Brattberg, Erik – Rhinard, Mark (2012). The EU as a global counter-terrorism actor in the making. In *European Security*. 21 (4): 557-577.

Bretherton, Charlotte – Vogler, John (2006): *The European Union as a global actor*. Abingdon: Routledge.

Cmakalová, Katerina - Jan Martin Rolenc (2012). Actorness and legitimacy of the European Union. In *Cooperation and Conflict*. 47 (2): 260–270.

Creswell, W. John (2003). Research Design Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. 2. vyd. Thousand Oak: SAGE Publications. Xxs.

Dreyer, Iana – Stang, Gerald (2014). Energy moves and power shifts EU foreign policy and global energy security. *EUISS Report N° 18*. Paris: EU Institute for Security Studies. 95s.

Drulák, Peter a kol. (2008). Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál. 255s.

DUKE, S. (1999) *Consistency as an Issue in EU External Activities*. [online] The Netherlands: European Institute of Public Administration. Dostupné na: <http://publications.eipa.eu/en/details/show/&tid=1723> [cit. 09-02-2015]

Duna, Dacian (2010). Defining the European Union as a global security actor. In *Eurolimes*. 10, 19-32.

Goldthau, Andreas (2013). The Handbook of Global Energy Politics. Wiley-Blackwell. 564s.

Greicevci, Labinot (2011). EU Actorness in International Affairs: The Case of EULEX Mission in Kosovo. In *Perspectives on European Politics and Society*. 12 (3): 283–303.

Groen, Lisanne – Niemann, Arne (2012). EU actorness and effectiveness under political pressure at the Copenhagen climate change negotiations. In *Mainz Papers on International and European Politics (MPIEP)*. Mainz: Institut für Politikwissenschaft. 23s.

Hill, Christopher (1997). Closing the capability-expectations gap? Paper for the Fifth Biennial International Conference of the European Community Studies Association of the United States. 26s.

Huigens, Judith – Niemann, Arne (2009). The EU within the G8: A Case of Ambiguous and Contested Actorness. Brugge: College of Europe. 38s.

Jupille, J. - Caporaso, J.A. (1998). States, agency, and rules: the European Union in global environmental politics. In: C. Rhodes, ed. *The European Union in the world community*. Boulder: Lynne Rienner. 213-229.

Koops, J.A (2011). *The European Union as an integrative power?*. Brussels: VUB Press
Rhodes, Carolin (1998). *The European Union in the World Community*. Boulder: Lynne Rienner. 259s.

Rada Európskej únie (2009). *Európska bezpečnostná stratégia: Bezpečná Európa v lepšom svete*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie. 43s.

Sjöstedt, Gunnar (1977). *The external role of the European Community*. Farnborough: Saxon House..

Thomas, Daniel (2010). Still Punching below its Weight? Actorness and Effectiveness in EU Foreign Policy. Paper prepared for presentation at the UACES 40th annual conference, Bruges, 6-8 September 2010. Available at:
http://www.uaces.org/pdf/papers/1001/thomas_d.pdf.

Wennerholm, Peter; Brattberg, Erik; Rhinard, Mark (2010). The EU as a counter-terrorism actor abroad: finding opportunities, overcoming constraints. Brussels: European Policy Centre, Issue Paper No. 60.

European Commission (2010). Energy 2020: A strategy for competitive, sustainable and secure energy. Available at: http://ec.europa.eu/energy/strategies/2010/2020_en.htm.

European Commission (2011). Energy Roadmap 2050. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0885>.

European Commission (2011). Communication "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders. http://europa.eu/legislation_summaries/energy/external_dimension_enlargement/en0032_en.htm.

European Commission (2011). Report on Implementation of the Communication on Security of Energy Supply and International Cooperation and of the Energy Council Conclusions of November 2011. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52013DC0638>.

European Commission (2011). Staff working document. Key facts and figures on the external dimension of the EU energy policy. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011SC1022>.

European Parliament, Council of the European Union (2012). Decision No 994/2012/EU establishing an information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements between Member States and third countries in the field of energy. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32012D0994>.

European Commission (2013). *EU energy in figures: statistical pocketbook 2013*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 252 s.